

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-STIENTIFICĂ-LITERARĂ.

Apare
de zece ori pe an.

Redactor: GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament
5 fl. (10 franci) pe an.

IUBILEUL DE ÎNCORONARE.

S'a sfârșit.

Ungaria liberă, constituțională, independentă a serbat sărbătorile de încoronare cu o pompă strălucitoare, cu o însuflețire ne mai pomenită. Serbarea erei de fericire, serbarea recâștigării constituționalismului patriei a fost festivitatea din 8 iunie. Un act măreț.

Espresiuni de bucurie, entusiasm în toate părțile țerei; din toate unghiurile țerei strigate: Să trăiască părintele cel mai înțelept, cel mai bun, mai constituțional, cel mai drept al patriei *Francisc Josif I-ul*.

Statul Ungaria dela fundarea lui, a fost un stat de sine stătător, sub stăpânirea ungarilor, sub regele unguresc. A fost un stat constituțional, care în centrul Europei a fost totdeauna susținătorul liberalismului. Tot trecutul Ungariei e o luptă continuă în serviciul dreptății, al libertății; o luptă sângeroasă în contra acelor, cari au voit a-i nimici libertățile și a-i pune jugul pe grumazi. Grumazii cetățenilor ungurești n'au știut suferi jugul, mai bine a murit pe câmpul de luptă decât să trăiască în sclăvie.

Ungaria de multe-ori a fost învinsă, dar n'a fost spiritul de libertate nici odată învins, n'a fost nimic. Spiritul acesta a fost mântuitorul statului.

Spiritul acesta viețuitor în peptul micilor, marilor, tarilor și slabilor, ne-a mântuit statul, și-a învins; i-au alungat pe aceia, cari ne-au subjugat.

Anul 1849 în istoria statului a fost mare nenorocire, pre cum a fost ceca dela Măhaciu. Țara despărțită în partide; naționalitățile amuțate una pre alta; sânge, crudalități, foc și vaiete. — Un stat dela un colț pân' la altul în sânge, în foc și văpae. Apoi întunec până la anul 1867. Noi toți cari am fost amuțați unul pre altul, fără drepturi, subjugăți. Aceia, cari au ajutat neamțului să pue jugul pe grumazii ungarilor, încă fără drepturi. Oameni parveniți ne-au dictat legi, ne-au supt mădua, averea. Netrebnicii statelor vecine ne-a administrat, ne-au cărmuit fără milă. Legile, drepturile, constituția, libertățile patriei nimicite; legi străine, oameni streini. Noi cetățenii Ungariei încă ne-am crezut de tot străini în dulcea patria noastră. Monarchia în care am fost contopiți din afară fără nici o auctoritate, înglodată în datorii, fără amici. În lăuntru mânia, ură și pizmă. Pentru noi, pentru Austria, zilele cele mai nefericite au fost aceste. Austria în afară bătută, micșorată, aproape nimicită; noi cu plânsete, în doliu pentru cei perduți și cele pierdute.

Dar spiritul patriotic, spiritul de libertate iarăși a învins. După atâta suferință statul unguresc la anul 1867, înainte dar cu 25 de ani, și-a recâștigat toate drepturile confiscate, și punând corona Sântului Ștefan pe capul regelui, acela a pus jurământ, că libertățile, legile țării le va ține. La anul 1867 statul Ugariei și-a câștigat un fundament tare pentru totdeauna.

Iată cauza bucuriei noastre: țara noastră pē fundament constituțional, ce asigurază independința, neatârna-re-a lui.

Fundamentul acesta în timp de 25 de ani s'a arătat de bun. Căci în vreme de 25 de ani mult am hălăduit; ne-am întărit, suntem mai mulți, suntem mai bogăți și suntem liberi. N'avem în țară străini, noi înșine ne isprăvim treburile. Fundamentul acesta numai acelora n'a folosit în măsură cuvenită, cari s'au străduit a-l răsturna. D'apoi cum să le folosască?

Mulți dintre noi au fost, cari simțind încă dulceața sărutărilor nemțești, au cugetat că pactul din 1867 a fost o glumă; acești netrebnici și-au ales de basă minciunile, promisiunile vane ale cercurilor reacționare austriace, dușmane statului nostru, și mergând pe calea aceasta, atunci când toată țara, toate naționalitățile au fost convenite în capitala patriei să se bucure regelui, s'au dus la Viena să dea mână, în bu-tul regelui, elementelor de disordine,

care vreau a răsturna pactul pre care regele a pus jurământ. Au fost alungați din Viena, totuși ne cade rău de tot! Atunci când toate popoarele au fost adunate în centrul statului, se uspită, dăntuesc în iubire și frățietate, o săsărăcie de deputație românească se sărută cu antisemiții anarhiști și elementele de disordine în risul nemților și al lumii.

Poporul român protestează în contra acestor vârcolăciri. Poporul român e popor pacinic, cu cumpăt, deștept și de omenie. Poporul român nu poate face nebunii. Poporul român nu se poate lupta pentru o Austriă, pre care nu o vreu nici popoarele austriace nici ungurii, nici regele, nici împăratul. Cari dintre popoarele Austriei și a Ungariei voiesc ceea ce voiește sărăcia de deputație?

Chiar pentru aceea că poporul român este un popor deștept, nu s'a făcut de ris, prin prolații, și prin inteligența sa a luat parte la serbările de încoronare din Budapesta. Bine a făcut! Și-a împlinit dătorința patriotică. În concertul popoarelor patriei românii fideli, loiali, credincioși încă din inimă au strigat:

Să trăiască părintele Ungariei, *Francisc Josif*, cel mai bun, mai înțelept, mai constituțional rege pre pă-mânt!

Să trăiască!

Grigoriu Moldovan.

ELEMENTE UNGUREȘTI IN LIMBA ROMÂNĂ. *)

Băgău: culot d'une pipe (Cih.: Dict. II. 478.): bagó.

Baiț: qual, angst, plage, ungemach; ungelegenheit, beschverlichkeit (Iszer: Wörth.)

*) Continuare din nr. 7.

auxietas, erux, tribulatio, acerbitas, molestia, incomodum (Lex. B.): baj. Nu se poate tăgădui, că temeiul cuvântului de față e paleo-slovenicul boi: flagellum; dar pentrucă de o parte din ps. boi după fonetica limbei românești, ar fi

rămas boi ū ori bui ū și de alta parte vorba baif fiind folosită numai în părțile ungurene, noi îl judecăm de element unguresc în limba noastră. În scrisoarea vlădicului Moga: „Arhivarășii, cari am avut sub aceasta vreme ș'au luat baiul...” (Cip.: Arch. 519). „Ai, hai, nici o libă, nici un baiŭ, când ai pită și mălalŭ (Arad, Biharea). Lexiconul din Buda însă nu se lasă de romanitatea cuvântului: a Lat. bellum, vel a vae, unde etiam dicunt Valachi vai, et Itali gvai“. Cf. Cih.: Dict. II. 478.

** Băiŭșag: bányaság. În prejurul Abrudului se numesc astfel mai multe mine la olaltă.

** Boacă: baka: pedestraș. L'am auzit dela cătane.

** Boactăr: bakter: păzitor de noapte. Varmeghia Aradului și Bihărei. Cf. Ny. Közl. XVII. 101.

Băcăŭ: sculement dans la phrase: aș găsi băcăul: trouver son diable: bakó. (Cih.: Dict. II. 477).

1) Ban: banus: bán (Lex. B.). Cihac zice, că-î de viță slavonă; noi primim judecata lui Hunfalvy: „Vorba ban de-și nu-î ungurească (poate avară), totuși în înțeles de dignitate numai la unguri a fost folosită și dela ei a trecut la români și la slavii din Balcan.“ (Ny. Közl. XIV. 438.)

2) Ban: geld, ein stück gold, münze, ein halber kreutzer (Iszer: Wörb.): moneta, obulus, medius crucifer (Lex. B.). O literatură întreagă se leagă de cuvântul ban. Căutat-aŭ, scrutat-aŭ mulți originea banalelor (ung. bányi-pénz), dar până acum fără vre-un succes pozitiv. Însă e fapt: „că vozi, adevă banii bătându-și icoanele pe monete „de aci și numirea“ (Ny. Közl. XIV. 438.) și așa noi am împromutat cuvântul dela unguri. Nu e datorința noastră, ci a istoricilor, a dovedi lucrul cu date istorice; noi avem de constatat vremea, când a intrat vorba în limba română. Pe temelul rămășițelor literare, putem zice, că în timpurile cele mai vechi. Cercul de folosire a cuvântului, afară de macedoneană cuprinde pe toți români,

Bietul Lex. B. astfel scrie: „Lat. pecunia, per syncopen“ (37, 46).

Bănat: soupçon, réprimande (Cih.: Dict. II. 478.): bánat. „De benat și de

bușluiale mare... (Dos: Psalt. 48.) „Dedor și de banat mă simt tare nstrăinat (Pop: Tand. 18. 20). Tu (împărate) cu băile tale aduți tot bănat și jale (t. a. 101. 104. 107. 709). Adam cu Eva iș plâng păcatele cu bănat“ (Gaz. T. 1886. 284.)

Bandă: bande, gesellschaft (Iszer: Wörb.): grex (Lex. B.) banda.

Bancozettel (Iszer: Wörb.) schaedabancalis (Lex. B.): bankó. Să aude în Ungaria.

Băncută: bankozettel (Iszer: Wörb.) schaedavulgaris (Lex. B.): banknóta „Dară drac-o poate f..e, că ea cere tătbăncute“ (Varm. Aradului).

** Bantălesc: a dărni pre cineva.

* Bántol. Să aude în graful românilor din Alföld.

Bântuesc: beleidigen, necken, anfechten (Iszer: Wörb.) offendo, laedo, turbo, infesto, impungo. (Lex. B.): bánt. După Lex. B. și vorba asta încă e latină: „a Lat. batuo, interposito n more solito“ (34. 46.). Schuller, care din tot, ce-î romănesc, voia a face lucruri nemțești, astfel scrie: „ang. banter: spotten; școtic: bandy: unverschämt“ (Argumentorum pro latinitate linguae Valachicae s. Rumuniae epicrisis; scripsit J. C. Schuller. Cibinii 1831. 1. Cip. Arch. 472.). „Să nu-î bântuiți de nimic. (Hajd. Cuv. B. I. 1602. 128. t. a. 148. 152.) Întru multe feluri de bântuiale“ (Bibl. 1688. Sbier.: Vor. C. 141.) Cf. Cih. Dict. II. 478. Ny. Közl. XIV. 439.

Bănuesc: bereuen, bedauern (Iszer: Wörb.): doleo me poenitet (Lex. B. 37. 46.): bán. În Pravila cea mare din Târgovești (1652) citim: „Cade-să judecătoriuului să nu eriază lesne părăle și bănuialele (Cip. Anal. 168. Dos. Psalt, 276.) Ea-mi va bănuî, de te-oî priă iubi (Hajd. Cuv. B. II. 503. 504. 506.) „Duce-m'oi și n'oi veni, plange-oî și m'oi bănuî“ (Gaz. T. 1886. 153. 204.) Cf. Cih. Dict. II. 478—479. Ny. Közl. XIV. 438—439. Lex. B. zice: „a Lat. poenitet“ 37—46.)

Baraboiŭ: wälsche körbel, knotige kälberkopf; eine bagatelle (Iszer: Wörb.): chaerophyllum bulbosum; titivilitium (Lex. B.): baraboly. Originalul cuvântului e grecescul χαρφόλλων, care prin limba latină s'a străcurat în toate limbele europene. Vorba noastră:

baraboii de-a dreptul din limba ungurească e împromutată. La Iszer (Wörth.) cetim și forma barlaboii: erdneuz. Eu cred, că e numai o etimologie poporană.

Barat: pêtre catholique-romain (moine) à Bucarest; bărăcie: église catholique-romaine, monastère cathol. à Bucarest (Cih.: Dict. II. 479.)

Bărnaci: braun, schwarzbraun (Iszer: Wörth.): badius, spadix, subfuscus (Lex. B.): barnás. „Fiata popi cea bărnace, bat'o cucul mult îmi place“ (I'op: Trand. 147.) Cf. Cih. Dict. II. 479—480.

Barșon: sammet (Iszer: Wörth.): holericum, byssus, byssum (Lex. B.): bârsony (Mal.: Szót. 50.). Cf. Cih.: Dict. II. 480.

Băsău: rancune, haine, chagrin, dépit (Cih.: Dict. II. 480.): bosszú. În textul cel mai vechi biblic (1560.): „Voiu aduce armă pre voi, care va sta băsău (Hajd. Cuv. B. I. 10.). Printru sângele trupurilor voastre sta voiu băsău și pre toate jigăniile sta voiu băsău (Pal. 23) Dascal, noao ne faci băsău (Cip. Anal. 91. 116.) Dumnezău, nu îngădui, cumă numele tău celu sfintu să se defaime cu băsău (Bar.: Calv. 77, 44, 120. Hajd.: Etym. 993.)“ Întră manuscriptele lui Pray să găsește un dicționar „Dictionarium Valachico-Latinum“ (1743), unde vorba beseu e tradusă prin injuria.

La ungritatea cuvântului nu închepe îndoială. Și Cihac tocmai din asta pricină astfel judecă despre Hajdău: „Mr. Hajdău dit de sa manière peremptoire.“ Hajdău ținând dintr'un vocabular (1600—1630) vorba băsău: violence, passion, băsăuri: haines, jalousie; băsăos: envieux, haineux (Cuv. B. I. 270.), îi dă următoarea esplicare: „litv. baisus; germ. böse; sl. băsă demon; chelt-britt. bos. Așa dară băsău nu e împromutare, ci o ră-mășiță din stratul ante-roman. Să aude ici-colea în Moldova și în Ardeal.“

Batăr: quand même, si au moins, si du moins (Cih.: Dict. II. 489.): bator. „Zice Rahiila nu batărū să se culce cu tine (Pal. 90.) Batărū așa să fie cum zici (t. a. 92.) Bacter de gure-m lipaszke sze limba-m (în traducerea psalmelor a lui Mit. Dos.: Psalt. 48.) Bater că mai mulți oameni învățați țin gândurile aceste numai de o povestă a oamenilor celor fără de știință (ST. 5. 21. 29. 43.

47. 69. 79. 91.). Bător (sic!) că se prind pești și cu undița și cu mreja, nu 's tot una (t. a. 209. 147. 159. 161.). Ști tu bade ce ziceai, c'ai casă și șiasă boi, da diac'am vinit la voi, n'ai avut nici batăr doi“ (Gaz. T. 1886. 164. Hajd. Cuv. B. II. 509.)

** Bedergălău: bedörgölő. Astfel numesc cișmașii o sculă în varm. Aradului. bād'ic, bād'ug: glockenspeise, glockengut (Iszer: Wörth.): aes campanarium (Lex. B.): bádog. Cf. Cih.: Dict. II. 481.

** Begeu: bögő. Un instrument de musică. Varm. Aradului.

Beletuesc, beluesc, berluesc: ein kleid futtern, unterfuttern (Iszer: Wörth.): vestem intus munio, vesti aliquid subsuo (Lex. B.). În cazul de față avem cu tri împromutări de lucru. Formei beluesc corăspunde ung. béllél; beletuesc s'a născut din forma factitivă béllét (bélléltet) și berluesc din ung. bérlél. Cf. Cih.: Dict. II. 481. Ny. Közl. XIV. 439.

Beliș, berliș: futter, unterfutter (Iszer: Wörth.): subductura (Lex. B.): béllés, bérlés. Cf. Ny. Közl. XIV. 439.

Bet'ag: krank, unpászlich (Iszer: Wörth.): aeger, aegrotus, morbidus, infirmus (Lex. B.): beteg. (Lex. B.) și după el mulți dintre ai noștri gândesc, că etimologia cuvântului se 'ntemeiază pe lat. betizo, care se află la Svetoniu în înțelesul, „languere.“ Dacă originea ugrică, n'ar fi încă dovedită (ce deja Budenz de mult a făcut-o), totuș sufixul g, care ocure în limba românească numai în formele împromutate nu iartă asemănarea bet'ag-ului cu lat. betizo. Judecata noastră o întărește și faptul, că limba română a împromutat și derivațiunea din bet'ag, adeca cuvântul bet'eșug.

Istoria bet'agu-lui o putem da dela veacul al XVI. (1580.) până 'n zilele noastre: „După slujbă miargă creștinii la orașe și la sate să caute oameni betegi să miluiască pre ei (Cip.: Anal. 22. 123.). Ai miluit vr'un betegu (Hajd. Cuv. B. II. 454. 330). Crăjmăriță leagă-mi capul cu ștergură, că 's beteag de băntură (Gaz. T. 1886. 20.). E beteag badea Jian și eu nu știu cum aș face, să mă duc să-l ved cum zace (t. a. 1887. 115.). Sărutatu de moșneag, ca carnea de puii

beteag,“ (t. a. 1887. 14.) Cf. Cih.: Dict. II. 482. Ny. Közl. XIV. 439.

Betegség: aegritudo, infirmitas (Lex. B. 60.): betegség. Forma aceasta e icoana întregă originalului unguresc, pentru care numai un dat am aflat în traducerea psalmilor lui M. A. (1697.): „Dumnezeu, den betegşigul mîeu vindecă-me“ (Dos.: Psalt. 42.). Forma betoşug deja a trecut prin fonetica română; sufixul ung. -ség s'a făcut în -şug (cf. meşterség: meşt'oşug; hitlenség: hicleşug) şi sunetul -g a căzut afară, precum -r şi -u în analogiile amintite.

Aş putea o mulţime de date a aduce pentru dovedirea împămîntăririi a cuvîntului, dar credem, că va fi destul şi unul dintre cele mai vechi (1580): „Zice Pavlă apostol: pentru greşelele moarte şi toate rialale şi toate betoşugurile“ (Cip. Anal. 25.). Şi azi e un cuvînt foarte răspîndit, ba încă şi în Moldova (Jern: K. Ut. I. 142.). Cf. Cih.: Dict. II. 482. Ny. Közl. XIV. 439.

Bălci: anniversaire de la dédicace d'une église, fête du village ou patronale (Cih.: Dict. II. 586.): foire, marché (Ny. Közl. XIV. 440.): búcsú; în limba veche ungurească: bulcsú. Sunetul l, care l'a păstrat limba noastră, vorbeşte pre lângă o împrumutare foarte veche. Vorba la noi nu se aude, numai în România.

** Bicicaş: pungaş; bicskás. O folosesc românii, cari trăesc în atingere zilnică cu unguirii. Să aude ică-coale şi prin Bănat.

** bicület': cinste, onor: becsület. „Cinstă şi bicület' (varm. Bihări). Om cu bicület'“ (t. a.).

** Biciulesc: preţuesc: becsül. „Boul mi laŭ biciulit acesti oameni bun derept 200 zloŭi (Hajd.: Arch. I. 71. 1612.). Doi boi bunî biciuluiŭi derept 12 galbeni (t. a. 87. 1636.). Un cuvînt răspîndit prin Ungaria, dar numai în forma biciulesc.

Bicaş: kieselstei (Iszer: Wörtb.): lapis silex (Lex. B.): békasó. Cf. Cih. Dic. II. 482.

Bicăŭ: sperkel, fuszeisen der pferde (Iszer: Wörtb.): pedica (Lex. B.): békó. Să zice şi bicăŭă. Latinitatea vorbeii bicău astfel o apără Lex. B. „a Lat. pedica, per syncopen, et mutato p in b.“ Cf. Cih.: Dict. II. 482.

** Bilug: stempel: bélyeg, billog. O vorbă mai noŭă, care decînd cu şteampă (ş'ampă) se face ori ce fel de instanŭie, a intrat în limba română.

** Bintătuiesc: pedepsesc: büntet. „De niminea nici o bántăntuial(i) să n'aibă (Hajd.: Cuv. B. I. 64. 1595.). Judecătorii aceea, care-i curvă, să o bintătuiescă.“ (Bar. Cat. Colos. 70. 68. 71.) În părţile ungurene se foloseşte.

Bir: steuer, tribut (Iszer: Wörtb.): bér. Un cuvînt foarte răspîndit la toŭi români, care din vremurile cele mai vechi a intrat în limbă. „Cînd (Labanŭ) aceasta zicea: pistruele să fie birul tău, toată turma pistruii fătă (Pal. 93.). Sostrie toată lumea birui; de aceea nevoia pre toŭi să-i dea birŭ (Hajd. Cuv. B. I. 349. 370. II. 615.). Or fugit de cătănie, de bir greŭ, de iobăgie (Pop: Trand. 46.). Încă n'am plătit biru popi (Varm. Aradului şi Bihări). Cf. Cih. Dict. II. 482. Ny. Közl. XIV. 439.

Birăŭ: richter (Iszer: Wörtb.): judex (Al. Gramm. 244. Lex. B.): biró. Din limba judecătorii încă şi compuştiunile cuvîntului le-am împrumutat; fibirăŭ: föbiró, iaraşbirăŭ, iaraşbiraŭ: járásbiró, solgăbirăŭ: szolgabiró, odorbirăŭ: udvarbiró. În toată Ungaria, afară de Bănat, judele se numeşte birău. Despre birăŭ se aud o mulţime de cîntece între popor: „Dă Doamne pe gândul mieŭ, să fie codrul birăŭ, şi frunza solgăbirăŭ, să trăesc cum voi vrea eŭ; tulipanul vicişpan, să trăesc d'al mieŭ măgan (Pop: Trand. 40. 92.). Du-te maică la birăŭ şi umblă de rîndul mieŭ (t. a. 102.). Jugu mi-e la birăŭ, ferele la făgădăŭ (Gaz. T. 1887. 26. 41.) Cu birău-s mâniaos (t. a. 1886. 5. 22. 152. 165.). Nu mă tăia fîrtate! că te voi face birăŭ“ (Stan: Pov. 8.). Cf. Cih.: Dict. II. 482. Ny. Közl. XIV. 439.

Biriş: argat, slugă: béres. „Peŭitorii tei cer plug cu patru boi şi birişii amendoi (Trib. 1/8. Împrejurimea Haŭgului). Birişel cu pană mare, dă în boi să miargă tare; birişel cu pană mică, dă în boi să aibă frică (Gaz. T. 1887. 14.)

(Va urma.)

Dr. George Alexi.

INFLUINȚA REFORMAȚIUNII ASUPRA POPORULUI ROMÂN ÎN ARDEAL.

(Urmare.)

II.

Poporul român în Ungaria, în principatul Transilvania, în celea două principate române: Muntenia și Moldova, în Besarabia, Bucovina și în Balcani pretutindenea, a urmat dogmele religiunii greco-orientale. Pretotindenea a avut aceeași religie în seclii XVI și XVII. N'au depins dela Roma ci de Constantinopol.

Petru Maior ¹⁾ afirmă, că „biserica română totdeauna a fost de religie greacă!“ și apoi continuă: „religiunea bisericii apusene se numește latină sau română, iar a celei orientale greacă.“

Față cu aceasta aserțiune Cipariu ²⁾ afirmă, că poporul român la început a depins dela Roma. Să nisiește a arăta din tesaurii limbei, că poporul român la formarea religiunii creștine a fost creștini și nu păgân. Creștinii romanii pre Christos l'au numit Chrestus, de aici a venit și în limba română cuvântul creștin.

Cuvântul păgân nu e împrumutat nici din limba greacă nici din cea slavonică, ci din cea latină, deoarece poșede etymonul cuvântului pagus, căci pe acel timp păgânii s'au fost rătras pe la sate. Începând din timpul acesta poporul român nu zice nici *κρηστής*, nici nedele, ci dominecă; nici *zic παντος* sau krest, ci cruce; mai departe, biserică, botez, sərbătoare, dumnezeu etc. etc. toate aceste se derivă din cuvintele latine corăspunzătoare.

Nu avem intențiunea de a grăi despre seclii dela început; nici nu avem intențiunea de a corege nenumăratele erori ale istoriei bisericești române, și mai virtos nebuniile și extravaganțiile greco-orientalilor, după cari și chiar însuși Ulfilas a fost episcop român, și după „confesiunea greacă“ scaunul metropolitan al greco-orientalilor a rămas tocmai dela el! ¹⁾

Dela unirea românilor cu Roma între greco-orientali a căpătat tot mai mare însem-

nătate numirea de greco-orientali, ca astfel să se poată deschilini mai tare de Roma, cu toate că religiunea greacă nu poate fi nici vorbă, ci numai de rit grec, precum este și rit armenese, syriac, ethiopian, dar nu este și o atare religie. — Însă și prelații bisericești nu s'au numit „de legea grecească“, ci de legea catolică și apostolică de ritual grecesc“, precum se vede din actele edate de unii episcopi români din Alba-Julia. ¹⁾ Să numesc preșine ortodocși, cu toate, că din legile bisericești aceea numire nu se poate esplica.

E fapt, că românii din seclii XVI. și XVII. au fost creștini de rit grec, prin urmare au depins nu de Roma, ci de Constantinopol.

Destul de mare nenorocire a fost aceea pentru poporul român. Vom spune de ce. Deja pre la începutul seclului trecut Antonmaria del Chiaro pre greci îi numește fatali pentru poporul român. ²⁾ Aparținerea de biserica răsăriteană a adus asupra poporului român întunecime spirituală, a amenințat limba și rassa română cu nimicire totală.

Aceasta influință a adus asupra poporului român tot soiul de miserii: influința slavismului și a grecismului; acestora și-a sacrificat limba, aceasta i-a sugrumat toate mișcările spirituale. Toți dracii bogomilismului joacă rol și prin ațitarea fricei de aceștia, se nisuesc a-și susține supremația în decurs de seclii acestea două influință, au și domnit asupra poporului român. Călugării greci și slavi au înundat locurile locuite de români, au falsificat limba poporului, poesia lui, moravurile și religiunea lui ³⁾; prin intrigile lor

¹⁾ Trebonian Laurian: Documente istorice. Wiena, 1850. p. 123. Un episcop spre cespmlu să scrie: Stefanus Simonovicus Dei gratia Archiepiscopus Belgradiensis, Vadiensis, Marmarosiensis totiusque Transilvaniae, Catholicae atque Apostolicae Religionis, graeci ritus Episcopus.

²⁾ Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia. Veneția, 1781. p. 208.

³⁾ Poporul român a împrumutat și doctrinile eretice ale Bogomilismului și și în ziua de azi crede în ele încă. În acest seclu numărul paulinilor nu e chiar mic. II. Papiu: Tesaur de monuminte istorice. București, 1864. 3 tom. p. 137.

¹⁾ Istoria bisericească, pag. 22—23.

²⁾ Începutul creștinării românilor. Blaj, 1865. p. 11. și Acta et fragmenta hist. ecclesiastica. Blaj, Introducere p. 9—10.

³⁾ Nicolae Popea: Vechia Metropoliă p. 40.

au persecutat elementul român,¹⁾ au amărit viața familiară a poporului român și și pe conta persecuțiunii l-au răfinit delă civilizațiunea occidentală.

Pentru aceea invidia în contra slavismului și a grecismului și-a făcut așa rădăcini în inima poporului român, încât aceea n'o poți nici descrie. Poporul și-a ținut un loc deosebit în poezia sa spre bajocorirea acelor două rassă. Preotul ce vorbea grecește ori slavonește la altar — deoarece preot de origine română, respective să știe românește nu se prea afla, fiind limba bisericească cea slavonă ori grecă — era batjocorit; ²⁾ rugăciunile redactate în limbă străină erau desconsiderate; băieții (escugotau) făceau poezii satirice referitoare la lucruri divine, prin ce nici decum nu s'a ridicat simțământul religios, temerea și iubirea lui Dzeu nu s'a lăfșit, ci numai groaza de draci și de pedepsăle besericești.

Ce amărăciune groaznică i-au putut da în gură cronicariului român cuvintele în contra călugărilor greci și slavi, când se văieta pentru imoralitatea, lăcomia și blăstămățiile aceloră. ³⁾

Dar cetească ori și cine legile besericești, în cari sunt deposed legile acestei biserici române de spiritul grecesc, și se va convinge despre aceea, că a fost chemat a lăfi și promulga numai neblesnicie și întunecime spirituală. ⁴⁾ Aceea a dus cu sine tot felul de boscoane și aceea credință firmă, că ori ce păcat mare, precum e omorul, abortul

¹⁾ În Macedonia și azi e mare invidia între acestea două rassă. Grecii voiesc a grecisa pe români cu ori-ce preț. În beserică p. e. nu binecuvântă preotul grec nicăiri pre român, nici nu-l cădelnițază, dacă nu arată aplicare spre a se contopi în poporul grec. Vezi Alesandru Pencovic: Despre români din Macedonia. București, 1885. p. 14.

²⁾ Alexandru V. Urechea: Schițe de istoria literaturii române. 77—78. p. În România pre greci i-au numit fanarioți. Fanarul a fost o parte a Constantinopolului, unde locuiau greci, de aici se derivă și numele de fanariot. Fanarioții au fost alungați și în 1821 cu ocaziunea revoluțiunii lui Tudor Vladimirescu.

³⁾ M. Cogălnicean: Cronicile României tom. II Opul lui Jon Neculce p. 225. Alesandru Urechea: Opere complete tom. I. p. 75.

⁴⁾ Pravila besericească. București, 1884. Edată de Academiă.

etc. se poate espia și cu câteva mii de mătanii ¹⁾ și bani.

Acestora e de a se mulțami aceea întunecime groasă în minte, în cugote, cu cari ne întâlnim la poporul român chiar și în seclii mai din urmă. ²⁾

În Ardeal n'au fost școli românești ³⁾, beserica n'a ținut de lipsă dezvoltarea limbei, luminarea poporului prin școală, referitor la dogmele de credință, deoarece beserica a fost slovacă. În beserică nu învățau poporul în limba sa, și apoi oare să fie mirare, dacă acest popor nu a fost în curat cu credința sa? că apoi el însuși și-a creat o religiune deosebită, în care miraculosul joacă o rolă însemnată, și în care sfinții creștini figurează d'impreună cu zăii păgăni, în care ocupă loc însemnat boscoanele, și apar a fi mai puternice decât unele dogme. ⁴⁾ Clăustrele, schiturile călugărești erau pline de bărbați de naționalitate străină, cu cugete străine, scaunele episcopești le ocupau persoane venite din locuri necunoscute — zari pe calea în mod necunoscut și-au eluptat întâietatea, și cari fiind creștini în spirit străin, se și supuneau ideilor străine. Pe capul ardelenilor și preste tot în părțile Dunării la început metropoliți din țări străine trimiteau episcopi; aceștia depindeau delă metropoliții din București, gubernau beserica după placul lor. ⁵⁾ Sau doară acești metropo-

¹⁾ Din grecul *μετάνοια*; vechea slavonă: *metanija* = corporis et capitis inclinatio, dar așa, că cu mâinile trêbue atins pământul, iar înainte de plecarea e de a se face cruce. La poporul român, grec, slavon, și azi e foarte la modă.

²⁾ Până când beserica pre de o parte a interzis boscoanele și vrăjiturile, până atunci pe de altă parte le lățea acelea. Aceasta o dovedește și întemplantarea acelu preot, despre care face amintire Pravila la p. 118—119.

³⁾ Petru Bod: la o actă edată de Michail Apafi în 20 Februar 1699, își face următoarea observare: Scholis carent valachi, atque adeo rarissimi inter illos sunt, qui legere noverunt. Cipariu: Archiv. p. 612.

⁴⁾ Vezi Flavian Marian: „Descănte.“ Cernăuț, 1886. Precuvântare.

⁵⁾ De aci e numirea metropolitul Ungro-Vlachiei. După unire neuniții au fost dispuși sub metropolitul gr. or. din Karloviț, mai târziu (prin rescriptul imperial de dta 24 Decembro 1864) au căpătat mitropoliă, cu reședința în Sibiiu, astfel au căpătat și independință.

liți au fost de naționalitate română? Nu, Ci depinzând de prelații din Constantinopol respective Ohrida, cari de comun au fost greci s'au slavi și astfel li-a succedat a guverna în mod tiran absolutistic poporul român în privința bisericească.

În Ardeal au locuit episcopii români în timpuri deosebite, în următoarele locuri: Bistra Făgăraș, Feleac (lângă Cluj), Galaț (lângă Făgăraș), Diodu de sus, Silivaș și Alba-Julia.¹⁾ Reședința proprie însă a fost Alba-Julia. Sub domnia principilor pe episcop îl alegea poporul, și îl întărea principele. Ori cât s'au născut principii transilvaniei a apăra pre români de influințele străine, nu le-a succedat; deoarece călugării ce năvăleau în țară își știeau susținea influința prin tot soiul de intimidări.

Școli românești n'au fost nici în România. Pre la mijlocul secolului al XVII-lea Vasilie Lupul a rădicat o școală în Jași, unde a chemat profesori din Kiev. Tot în acel timp Mateiu Basarabul școala grecească din Muntenia o restituie din nou, pre cea slavică o întărește în drepturile ei, dar despre școală românească, despre cultură românească de abia este vorbă.²⁾ În celea două principate guvernau, tiranizau și răpeau fără cruțare grecii și slavii. Aceasta influință și o-au susținut și asupra poporului român din Ardeal, și cu ajutorul poporului român se cugetau a răsturna și aici ordinea din stat. Deja sub domnia lui Rudolf în 25 Octombrie 1600 în Léczfălau se aduce aceea hotărîre în articolul al 19-lea, că deoarece pericolul țerei, invasiunile lui Mihai eroul, precum și devastarea țării se poate mulțami numai călugărilor din România, pentru aceea să nu cuteză nici un preot strein din acele două principate a-și pune piciorul în Ardeal, iar călugării se escumunică din întreagă țară; dacă însă totuși unul sau altul dintre călugări ar cuteza a veni aici, acela să fie prins și pedepsit după tenoarea legilor. Articolul 1 din partea a III. a Aprob. și Constit. a 53 lege încă sună în contra călugărilor: „se lasă în dispunerea liberă a principilor, așa, că când vor vedea a fi de lipsă sau decent, să se escludă (călugări) cu desevârșire.“

¹⁾ Cipariu: Acte și fragm. Introducere p. 12.

²⁾ Joan Brezoian. Vechile instituțiuni ale României. București 1882 p. 87—88.

Religiunea urmată de români, înainte a se fi despărțit Ardealul de Ungaria, s'a numit schismatică; de aci legile noastre de după aceea vorbesc de religione valachică; care a fost considerată de străină totdeauna, și care până în timpurile mai noue n'a fost recunoscută prin legi.

Esperiind, că românii pentru influințele acestea străine, cari nici nu din partea românilor, ci din partea grecilor și slavilor au fost lăfite, nu se pot întări în iubirea față de patriă și în stima față de legi, că atențiunea lor, în urma agitărilor străine, e ținută în afară, că nu odată cearcă eludarea legilor; s'au aflat deci atari principii, cari prin lăfirea luminei și a religiei domnitoare printre români, au voit ai lega mai strâns la pământul patriei, au voit a ațîța în ei iubirea de patriă, stimă față de legi, cu un cuvânt au voit ai scoate di ghioarele călugărilor greci și slavi, cari erau lăfătorii întunecului, și astfel scotându-i a voit să crează din ei un popor de viață ca și pe care să poată conta țara în ori-ce împrejurări. — Scopul a fost într'adevăr măreț, și cine cunoaște numai elementele politice de stat, nu se va mira de aceasta tendință; toate statele s'au născut ca prin lăfirea religiei de stat să aplaneze contrarietățile dintre civi, ca cu atât să fie mai puternici în lucrarea spre a ajunge scopurile comune ale țării; ca cu atât mai mare putere să poată desvolta în apărarea ei.

Dar să cunoaștem mișcările făcute cu ocaziunea întoarcerii, și apoi să vedem, unde a fost forța, persecuțiunea religioasă, despre cari cu atâta plăcere scriu românii, ca să poată documenta fanatismul maghiar și martiriul român.

Deja în 1436, sub Sigismund, s'a făcut încercarea, că să convîrtească pre poporul român la religione romano-catolică. Minoritul Jacob Marchia, organizează un phalang de stîrpituri ai schismei, și astfel vine în Ardeal. Episcopul din Ardeal și până atunci, până ce l'ar putea ajutara, îi dă de ajutor pre Detre Kemény, protopopul comitatului Tîrnavei și capelanul principelui; trecând prin Ardeal merg și în Moldova, care era supusă coroanei maghiare, ca în cuibul eresului. Dar de abia își încep activitatea, când primesc epistoala episcopului George Lépes, în care urgitează r'en-

toarcerea lor, fiind-că Moldova încă înundează Ardealul cu convîrtenți, pre cari poporul îi primește cu o mare simpatie.

Convîrtențului minorit i-a succes a aduce spiritele în o așa mișcare, încât au crupt în revoluțiune, care se finește cu unirea celor trei națiuni, s'evîrșită în Căpâlna, în contra răsculațiilor, în 14 Sept. 1437. ¹⁾

Pentru prea marele zel al unui minorit, nu se poate atăca nici decum poporul maghiar și constituțiunea.

Această faptă se poate ascrie singur numai acelui călugăr.

El a continuat numai lucrul început de Joan Capistran în anul 1456. ²⁾

În secolul următor Joan Honter, preot lutheran în Brașov, se nisuește a lăți dogmele lui Luther; pre când principii Calvini lucră în favorul dogmelor lui Calvin. Acest fapt însă nu e persecuțiune, nici nu se poate des-approba, căci chiar și în viața publică vedem, că fiește-cine se nisuește într'acolo, încât principiile lui să fie adoptate de bune. Așadar din aceea împrejurare, că principii protestanți s'au nisuit a lăți dogmele lui Calvin între românii din Ardeal, încă nu se poate deduce persecuțiune.

Legile Ardealului pot spune mai apriat, în ce a stat persecuțiunea. În urma aștărilor făcute din partea preoților reformațiunea a fost primită cu antipathia din partea popoului român. Iei-coalea predicatorii au fost alungați. Toți aceia, cari au arătat numai ceva aplicare spre a primi noua confessiune, au fost persecutati în tot modul; preoții nu voiau să le îngroape morții, căci noua confessiune așa o priveau, ca pre o machinățiune diavolească; cine o urmează merge de-a dreptul în iad, prin urmă îngroparea e superfluă; apoi i-au afurisit, cu un cuvînt în tot modul posibil s'au năsuit beserica, ca să-și susțină credincioșii săi. ³⁾

¹⁾ Vasiliu Kővári: Erdélyi történelme (Istoria Ardealului). T. II. p. 50 și următoarele.

²⁾ Ibid. p. 78.

³⁾ Pravila înterzico amicitia cu atari eretici, a mânca sau a bea cu ei, a fi în relațiuni amoroase, sau și numai a se întâlni cu ei; — cine vor face așa ceva să fie afurisiți. Pravila besericească. București, 1884, p. 85. Afurisenia a avut o influință groaznică, și se întimplă între deosebite ceremonii. Și în decisiunile vechi maghiare se află, că popii români să nu afurisască.

În urma acesteia dispune și hotărăște articolul 36 din ședința regnicolară ținută în Sibiu, că de aci înainte să nu fie împedecată lățirea (predicarea) evanghelii.

Asemenea dispune și articolul de lege 20 din ședința ținută la Turda în 1568 că predicatorii ori și unde pot (predica) vesti evanghelia, și apoi dacă poporul primește nouele dogme, fie după voia lui, însă nimenea să nu fie astrîns cu forța dela acelea, și nici să nu cuteze nimenea a amenința pre cineva cu închisoare pentru aceea, pentru că urmează o altă confessiune.

Trêbue o legislațiune mai frumoasă decât aceasta?

Când era vorbă de ocuparea Adealului, Caraffa a înaintat un memorandum estins la Leopold I., în care între altele scrie și aceea, că în Ardeal așa își tem libertatea de religione ca lumina ochilor. ¹⁾

Legile aduse, și celea amintite mai sus încă dovedesc acest lucru.

În butul amenințărilor făcute de preoții greci și slavoni, totuși mai mulți români au adoptat confessiunea protestantă, și astfel s'au format beserici constatătoare din magiari și români protestanți, ²⁾ despre-ce și articolul de lege 20 adus în 1569 în Turda, încă face amintire, dispunând, că predicatorilor să li se dee câte o claie de grâu; precând tot legea adusă în Turda în 21 April 1571 în articolul 7 zice, că deoarece între români se află mai mulți, pre cari luminându-i Dumnezeu au părăsit legea grecă, cărora după-ce le-a murit superintendentele, li s'a conces de a-și alege altul nou. Tot coform acestei adunări în articolul 8 lui Andrei (din Turda) i-sa conces, că umblând prin țară să se nisuească a convîrți pre preoți la confessiunea protestantă, însă forța să nu o întrebunțezez nicăiri.

¹⁾ J. Moldovan: Libertatea conștiinței în Transilvania. În Archivul lui Cipariu pe pag. 219 și mai departe.

²⁾ Aceasta o dovedește și titlul următorului op „Cathechismus, azaz a keresztyéni vallásnak és hitnek rövid, kérdésekben és feleletekben foglaltatott szentirásbeli megerősített summája, avagy veleje, melyet deák és magyar nyelvből oláh nyelvre fordított Fogarasi István, Jugosi, már az igazságos rész szerint megismert oláh-magyar ecclesiának lolkipásztora. Fejérvárt, 1648.”

Articolul 3 din ședința ținută în Turda în 21 Octombrie 1579 dispune precis, că proșii români își pot alege episcop după placul lor, pe care apoi îl va întări principele, pro care adeca l'au ales din simul lor, însă pre lângă anumite condițiuni.

Articolul de lege al 13-lea adus în ședința din 1584 în Alba-Julia sub Sigismund Bathori, întărește toți articli de lege de mai 'nainte, ce s'au adus referitor la preoții și episcopii români.

Articolul 3-lea din legea 1-mă a părții prime din Approb. și Constituții referitor la acest lucru dispune în modul următor:

„De-și națiunea valachică în patriă nu s'a numărat nici între staturi, *) nici religiunea lor între religiunile recepte; totuși pentru propter regni emolumentum (pentru binele statului), până când vor fi tolerați, mai marii besericeii valache, să se țină de acestea:

„I. Episcop să-și ceară dela principe, și încă atare, pre care îl vor cugeta că e mai de treabă, așa să-l confirmeze, ca-și pre un lucru ce-l țineste la fidelitatea principelui și la binele patriei și altor lucruri etc.

Precisarea acestor condițiuni a fost și lucru foarte natural. Căci lucrarea spre fidelitatea principelui și spre înaintarea binelui patriei s'a putut pretinde cu tot dreptul nu numai dela episcopul român, ci dela ori și cine, care trăiește în Ardeal.

Din ședința ținută în 6 Ianuar 1568 în Turda s'a înaintat următoarea scisoare:

„Înștiințăm cu supunere Maiestăți Tale, că în țara Maiestății Tale se află mulți de aceia, cari nu se supun episcopilor români, cari au ajuns la acest post onorific din grația Maiestății Tale, ci urmând pre preoții vechi și învățăturile eronate ale lor, ii se opun, și nu-i conced purtarea oficiului lui. Ne rugăm cu umilință de Maiestatea Ta, că conform dispunșățiunei de mai 'nainte să concezi prea gra-

țios predicarea și înaintarea învățăturilor Evgeliului, și pro cari se opun să-i pedepsești. 1)

Din aceasta dispunșățiune esă la lumină aceea, că pre sama românilor convîrțiți principele încă pre atunci le-a fost dispus episcopi, în contra căroră agitau cei de ritul gr-oriental. Acestea conflicte multe, acestea agitări din partea călugărilor l'au îndemnat poate pre George Rákoczy în seclul următor spre aceea, că întărirea episcopului să o facă pendentă de condițiuni ștricate, precum se vede aceasta din decretul edat pre sama lui Ștefan Simon în Alba-Julia de datul 10 Octombrie 1643. 2)

Dar cu toate acestea, de si beserica de ritul greco-oriental n'a fost receptă după lege, totuși din celea amintite până aci apare, că s'a bucurat de celea mai mari libertăți, în celea ce-i atinge datinile și organizarea.

Nu poți afla nici un articlu de lege în codicii de lege ai Transilvaniei, din cari ai putea esplica persecuțiunile predicate de istoricii români. Din contra observăm aceea, că legile au conces preoțimei o libertate foarte mare, așa încât aceia au abusat de ea și astfel legislațiunea s'a văzut silită a dispune contra abuzului.

Așa d. e. episcopii, protopopii, preoții, cu ocasiunea esaminărilor (visitațiunilor canonice: mai bine) eclesiastice s'au amestecat și în cercul altor officii, iar pre popor îl (beleau) trăgeau într'un mod ne iertat, așa încât dietele ținute în 1593, 1626 și 1647 toate s'au văzut silită a aduce decisiuni în contra acestor abusuri. Approb. și Constituțiunile (Partea I. legea VIII. articolul 1.) referitor la acest lucru dispun în modul următor:

„Episcopii, protopopii și preoții români cu ocasiunea visitațiilor canonice să nu se amestece în trebile altor officii, să nu dubească sörăcimea, să nu direagă lucruri ce cad afară de corcul lor, să nu facă exemțiuni despre atari lucruri, ci să-și viziteză numai preoții,

*) Statu se numește autonomia besericeii de a-și administra ea lucrurile sale fără amestecul guvernului, precum e și azi statul catolic în Ardeal.

1) Cipariu: Acte și fragmente p. 271.

2) Petru Maior: Istoria besericeii rom. p. 72—77. Numărul condițiunilor a fost 15, apoi au scăzut la 5.

dascalii, bisericele și cemetiile lor; să se ocupe numai cu populația părților căsătorinde sau cu despărțirea lor, să-și vadă de servițiunile lor față de biserică și de ecleziă, cu un cuvânt să se ocupe numai cu lucruri, ce cad numai în sfera lor de activitate; și într'acelea să se acomodeze la legile statului; să nu se amestece în pedepsirea și judecarea lucrurilor ce cad afară de activitatea lor.*)

Asemenea decisiune cuprinde în sine și *Comp. Constitutio*. (P. I. titlul I. art. 9. din 1655.)

Acum și numai aceasta unică lege încă dovedește în de-ajuns, că poporul român, în ce-i atinge organizarea lucrurilor lui bisericești și exerțarea religiunii lui, n'a fost împedat.

Codicele ecleziastic ¹⁾ bisericei îi dă drept și la aceea, ca să judece asupra crimelor. Însă pre lângă pedeapsă precisă ori tălharii, ucigașii, despoietorii de multe ori au avut și pedeapsă banală. Amestecul în atari afaceri, aruncarea și scoaterea pedepsei; multe genuri ale despoierii se contrariază cu legile statului, așa dară legislațiunea a dispus. nu fără temei, că preoții în atari lucruri să nu se amestece, ci să lase acest lucru forurilor competente.

Numai prea marea libertate și nu persecuțiunea a putut cauza și aceea, că preoții români fără de nici o cauză dreaptă despărțeau pre cei căsătoriți, cununau pre cei câte cu două muieri, botezau pre cei de altă confesiune, așa încât dieta ținută în 1639 a fost silită a aduce și în aceasta privință decisiune.

*) Br. Josif Kemény: Notitia capituli Albensis Sibiu, 1836, pe p. 53. înșiră tittlele referitoare la aceste dispunțiuni.

Ordinea observândă de preoții români.

Dispunțiune referitoare la preoții din părțile Făgărașului.

Românilor din părțile Făgărașului li s'ă concede ținerea vlădicului și protopopilor.

Puncte scrise despre visitațiunea preoților din partea Făgărașului.

De cine să depindă preoții români din părțile Făgărașului etc.

¹⁾ Vezi pentru esemplu: Pravila bisericească p. 43. În vechitătura referitoare la păcatele ucigașitorilor. La pag. 73 dispune pedepsirea cu 30 de băte pre acela, care fură.

„Care preot valach ar face despărțire (divorț) fără de nici o cauză; sau ar cununa pre cei de o altă confesiune, sau știind ar împreuna pre un bărbat cu două muieri, sau pre persoane răpite și nu cerute pe calea sa, sau pre atari persoane cari după legile țării nu pot să fie la olaltă etc.... pre toți acești preoți, dacă nu i-ar pedepsi după merit, înțelegând officianții să-i admonizeze.“ ¹⁾

Cutezând a ajuns până acolo, că pre cei de o altă lege i-au oprit de-a lucra în sărbătorile românești. ²⁾

Articulul al 12 adus în Alba-Julia în 24 Maiu 1625 oprește episcopii români dela taxarea iobagilor. După-ce s'a esperiat, că pentru bani s'ă sfințesc de preoți și unii dintre iobagi, fără însă de a ști carte, cari is proști și încungiură numai iobăgia; ședința ținută în 24 April 1640 oprește acest lucru. ³⁾

Dubirea poporului a putut fi un necas general în Transilvania, pentru aceea vedem ajuns iarăși pe tapet acest lucru în ședința din Alba-Julia ținută în 16 Martie 1647; cu aceasta ocaziune s'ă oprește și adunarea pedepselor precum judecarea preoților în alte lucruri.

Unii protopopi, preoți din ură personală au oprit dela biserică sate întregi, nu le îngropau morții, nu le botezau pruncii; deci toate acestea fapte au tras după sine dispunțiunile legislațiunii, (Art. I. din ședința ținută la 1 Maiu 1665 în Alba-Julia), în cari li s'ă dispune, că să nu cuteze a face atari lucruri „sub amissione honoris et officii.“

Multe abusuri, necinstea față de legi, venirea din țări străine și mergerea acolo precum și aceea împrejurare, că de preoți români aplecau persoane ignorante, au putut influința asupra legislațiunii spre ezicerea acelei decisiuni (1 Octobrie 1678 Alba-Julia), că preoții români și greci mai mult nu pot ajunge de a fi nobili; aceasta a fost cauza și la aceea, că aceasta confesiune în Transilvania n'a fost receptă, ci numai tolerată.... „spre care nu s'ă merite favor prin purtarea lor, ci din contra pre zi ce merge s'ă lățește purtarea lor cea rea; ma mai mult, în multe locuri

¹⁾ Approb. Const. P. I. titl. VIII. art. 4.

²⁾ Ibid. P. I. titl. IX. art. 1.

să folosească de forță de alte naționalități etc.“ (Approb. Const. P. III. titl. 5. art. 2)

Nimenea însă nu va judeca pentru aceea pe poporul român. Poziția lui a fost deplorabilă; lanțurile iobăgii, ici-coalea purtarea tirană a proprietarilor față de ei, starea ignorantă în care se aflau, toate acestea l-au silit spre îndeplinirea lucrurilor contra legii. Sistemul feudal însă nu e invenție maghiară, pentru ceea ce a creat în Europa spiritul timpurilor, nu se pot lua la răspundere maghiarii. Istoricii români nu pot pune în spinarea constituției maghiare invidia sistemului iobagial. Trebuie să fie numai drepti.

Să vede însă, că libertatea constituției iobagilor n'a fost atacată, ci își puteau urma liberi confesiunea lor; statul numa acolo și atunci se amesteca în lucruri, când și unde își vedea periclitată esistența sa. S'au aflat și principii de aceia, precum a fost și un Gavril Bethlen, cari s'au purtat cu destulă simpatie față de starea preoților și a besericilor române. Acestei porniri bune e de a se mulțami și diploma de mare însemnătate dată în Alba-Julia 9 Julia 1609, amăsurat căruia, pentru preoții români face mai multe favoruri, ca astfel să poată corespunde mai bine chemării lor Dumnezeuști, și astfel recunoștința față de acest principe nu o-a putut nega nici însuși George Șincai. *)

Poți afla apoi și de atari cazuri în istoria Ardealului, precum e întâmplarea episcopului Sava, Ștefan Nalaczi, Vasiliu Székely (consăngean de-aproape episcopului), ca să poată ajunge la banii lui, l-au acuzat la Apafi, apoi l-au aruncat în temniță și atât l-au sibiuit până ce a murit. Aceasta faptă neumană o-au condamnat și maghiarii: „O cruzime păgână ne mai auzită! — exclamă Mihail Cserei — nici n'a lăsat nerăsunat acest lucru Șerban Vodă din Muntenia, ci i-a trimis vorbă principelui, că de și îi va costa în 500.000 taleri, totuși îl va scoate din principat cu ajutorul Turcilor.“*)

Nici acest fapt nu poate fi luat în considerare. Acesta e opul răsbunării private și încă chiar din partea consăngeanului episcopului. Acesta e rezultatul unei acuzări, iar despre persecuție religioasă nu poate fi vorba nici de aceea, căci dacă episcopul a suferit pentru un păcat presupus privat, și nu pentru religioasă, de-și acusa cu care a fost acuzat, n'a putut trage după sine o așa mare pedeapsă.

Dar să vedem acum ce are de ai mulțami poporul român reformatiunii?

(Finca va urma).

Grig. Moldovan.

FORMAȚIUNEA LIMBEI ȘI A NEAMULUI ROMÂN.

(Urmare și fine.)

Cea mai veche mențiune despre românii din Ungaria, se face într'un document al regelui maghiar Andrei al II-lea, la începutul secolului al XIII-lea și a trebuit să treacă trei sute de ani, până când românii, retrași sub poalele Carpaților, s'au înmulțit și au putut fi numărați oficial (sub regele Matei) între popoarele Ardealului.

În acest interval, românii s'au ocupat cu agricultura și creșterea vitelor, asimilând cu puterea lor înăscută, mare parte din străinii, cu cari trăiau în contact. Țineau de bi-

serica greco-orientală, a cărei slujbă și liturgie era slavă, și poporul mergea în micile sale biserici sătești, fără ca să mai înțeleagă limba preotului și nici limba să nu se scrie încă de nimeni. — Împrejurările se schimbă însă, sub influența binefăcătoare maghiară-săsască a renașterii protestante, care ridică repede și românul din neștiința lui de pân' atunci, punând totdeodată basă literaturii sale. Căci știm, că prima carte românească (Homiliile) este tradusă din limba slavă în anul 1580 de Lucaci Hirschel, primarul Brașovului, iar biblia întregă e tradusă și tipărită cu litere cirile de principele Ardealului, Georghe Rá-

*) George Șincai: *Chronica Românilor*. Jași. 1858. II. tom. p. 319—320. Aici se poate afla și diploma.

*) Cipariu: *Acta et fragmenta*. p. 270.

kóczy I, în 1648 cu propriile sale spese. Codicele române (ca spre exemplu Codicele Voronețian) s'au născu asemenea în această epocă, dar limba bisericească rămâne încă tot ceea ce veche, căci preoții s'au sfiu de reforme, și tot îngrijirii unui principe ardelean s'au datorate introducerea limbii materne-române în biserica românilor din Ungaria.

Ultimele pagini ale acestui capitol sunt foarte interesante, căci descriind procedeul natural de romanizare, ce-l face limba și poporul nostru instinctiv asupra sașilor și mai cu deosebire a maghiarilor, numără sistematic localitățile și denumirile topografice, precum numele neoașe maghiare, romanisate în timpul secolelor, ceea-ce aduce laudă pentru imparțialitatea autorului în aceasta chestiune pur maghiară, care de altul s'ar fi tăcut lesne.

Marele capitol al VII-lea, ce vine după aceasta, tratează despre întemeierea celor două principate române și e scris cu un aparat critic-științific, cât s'au poate de mare.

Teritoriul pe care s'au întemeiat principatele române, începând dela râul Oltului până la gurile Dunării și Crimeea s'au numea Cumania, locuită însă de diferite popoare nomade, mohamedane. Cei mai vechi dintre aceste neamuri, erau pecenegii, veniți în spațiile maghiarilor. Ei au fost împinși mai presăr în secolul al XI-lea de jasișii vorbind un dialect maghiar și ocupând Moldova de astăzi cu capitala lor Jasiș, întemeiată de ei și cunii sau cumanii, domnind Valachia și precum am zis, țările de până în Crimeea. — După învasiunea tătarilor însă și a predării, jefuirii acestor țări, ceea mai mare parte a acestor popoare s'au strămută în Ungaria, unde s'au creștinesc și ocupă teritorii speciale, prevăzute cu diferite privilegii; iar partea rămasă acolo, s'au românisează cu totul de românii veniți din Balcan în aceste părți pustii, lăsându-și amintirea numai în topografia geografică a părților locuite de ei, cum și în câteva cuvinte a limbii române.

S'au știe că acest teritoriu, pe care mai târziu s'au format Principatul Valachiei, era provincia Ungariei, a-i cărei regi purtau și titlul de „Rex Cumaniae“, fiind suveranii acolor mici kenezate româno-slave, cari prin întărirea elementului român, au dominat la începutul

veacului al XIII-lea, unele părți dincolo de Olt. După învasiunea tătarilor, regele Bela al IV-lea, spre a-și putea apăra mai bine aceste părți laterale ale țării sale, dăruiește prin interesantul său chrisov din anul 1247, tot Banatul Severinului până la Olt, vitejilor cavaleri Johaniți, împreună cu kenezatul lui Joan și Farkaș, dar afară de kenezatul Lyrtyoy, pe care îl lasă neatins românilor, dând însă cavalerilor și supremație asupra ținutului de lângă râul Lotrului (Acqua Lotlur) având dreptul de a-și lua jumătatea birului anual al acestui ținut, ce datoră românilor suveranului lor.

Afară d'acestea, regele își lățește donațiunea, dăruind marelui meșter al cavalerilor, Rembald toată Cumania, dincolo de Olt, până sub Carpați, afară de voivodatul român al lui Seneslav, care îl lasă lui. Chrisovul mai conține puncte asupra venitului morilor, al pescuitului și tăierea sărei, al modului de plată a tributului anual etc., obligând cavalerii Johaniți a-și împopula teritoriul vazal cu sași și alți locuitori, și a-l apăra în contra învasiunilor străine și a atacurilor vrășmașilor.

Vedem dar din acest document mareț, cum că în secolul al XIII-lea, nici urmă nu poate fi în Muntenia despre vr'un stat independent de regatul Ungariei. Însă lucrurile nu rămân mult timp în starea aceasta, nu trecem nici o sută de ani și s'au schimbă toată configurațiunea acestei țări. — Kenezatele și cavalerii Johaniți neputând rezista euceririlor noului element (român), pieri pe nevăgăte în samă și în locul lor s'au ivește sub crucea religiei schismastice, greco-orientale un cap, vodă al românilor înmulțiți pe noul pământ, românizat de dênșii — Alexandru Basarab, cu tendință de a crea un principat separat și independent de suveranitatea maghiară.

Voivodul e de câte-va ori bătut și constrâns la respectarea suveranității, căci în anul 1330 pleacă chiar regele maghiar Carol Robert personal în contra lui, însă norocul s'au leagă de vazalul său Basarab și regele sedus pre lângă Orșova în niște locuri mlăștinoase și necunoscute de maghiari, este învins de voivodul român și d'abia putu scăpa cu viața. Aceasta perdere formează un punct cardinal în aceasta chestiune, căci printr'însa s'au întemeiază principatul român și cu toate, că după mărturia

documentelor, supremația Ungariei asupra lui, mai durează încă două sute de ani, Ungaria își pierde în curând influința ei directă asupra Valachiei, care își alege domnii ei independent, din dinastia Basarabilor.

Dar cine era și de unde s'a ivit acest Basarab? La aceasta nu ne poate răspunde istoria, dar ne deslușește autorul, prin derivația sa interesantă și proprie, necită înă încă nicăiri.

După dl Réthy, familia Basarab e urmașul unei dinastii cumane, mohamedane; căci după pildele etimologice, acest nume (care figurează în documentele maghiare contimpurane, ca Bazaráth) preschimbă în besarabia, böszörmény, böszörmény, însemna mohamedan și până astăzi sunt încă localități de acest nume în Ungaria, despre care se știe că erau fondate de ismaeliți, musulmani. Aceasta derivație e întărită și de heraldica, căci cunoaștem o pajeră, care reprezintă o provincie dela Dunărea de jos, și avem chiar blasonul vechiu al Basarabilor, pre care se ved trei capete de arabi cu privirea spre dreapta. Chiar și în Ungaria sunt în epoca aceasta familii, în a căror pajeră se vede câte un sârăcean=basarab, ba e interesant, că sunt chiar până spre finea veacului al XVI-lea, familii cu numele de Basarab. — Dar avem și diferite numiri de felul acesta, ca Sărăcinești, Sărăcineanca, Sărăceni etc. din România de azi, cari ne păstrează dovada existenței acestui popor ș'acestei provincie basarabe. Și n'ar putea să aibă oare acest nume, însemnând arab=negru, oare-care legătură ethnografică-mythologică, cu Radu Negru a tradiției române, persoană identică cu Basarab întemeiatorul principatului român?

Ne-având spațiul dorit, trebue să sărim preste foile, pe cari autorul ne vorbește mai pre larg despre popoarele, cari ocupă aceasta țară la întemeierea principatului român, despre domnirea și provincia jasigilor și a cumenilor, despre influința slavă asupra nomenclaturei țării românilor slavizați în Balcan, despre bulgarii și sârbii veniți cu sau după români, precum și despre interesantele monede (vorbitoare) ale voivozilor lor români, cari după cum ne arată ilustrațiunile intercalate în text, poartă mult timp înainte, drept semn de devotament, pajera Ungariei etc. — ca să tre-

cem la răsămarea subarticolului întemeiării voevodatului Moldovei.

După împărștiarea jasigilor din Moldova, se consolidează urmașii lor — popoarele lithvano-ruthene — și se întemeiază principatul, nu (după cum scriu, chiar serios, istoricii români) de Dragoș, venit mai târziu din Maramureș, ci de George Koriatovici, pe care-l cunoaștem din chrisovul său rusesc, datat în Bêrlad, la anul 1374. — El a fost totdeodată, care a bătut cei d'ântăi bani moldovenesci, foarte interesanți din punct de vedere heraldic, căci reprezintă pajera maghiară a regelui Ludovic cel mare, prin care se recunoaște vazalitatea acestui principat, iar pre partea aversă Stul Gheorghe, patronul rușilor și astfel al voevodului țării. Sub el se pornește o adevărată invasiune nomadă rusască spre Moldova și Ardeal, unde lasă mai multe colonii și pre urmă se strămută iar de-aci înderēt în Moldova, cu legendarul Dragoș, fondatorul dinastiei hospodarilor moldoveni, cari însă după mărturia monedelor lor, au fost negreșit în legătură sau chiar rudenie cu primii Koriatovici.

Moldova presintă însă cu totul altă față, ca Valachia. Aci influența ruso-polonă e așa de mare, încât hospodarul țării până în secolul al XVIII-lea, se trage din familia polonesă a Movileștilor, atât limba, cât și toată dregătoria, boerimea curței e asemenea slavă și nu găsim nici documente scrise românește, înaintea veacului al XVII-lea. Nu 'mi este însă scopul d'a descrie starea principatelor române până azi și încheiū dar acest capitol, menționând numai, că numele de român nici până în secolul al XVIII-lea nu însemna în țările românești, poporul politic al țărilor, ci din contra rob=iobag al pământului, despre cari ne lămuresc diferitele contracte de acest fel, cunoscute mult mai bine decât, ca să fie înșirate aci mai pre larg.

În cap. al VIII-lea dl Réthy ne descrie Emigrațiunea română spre Ungaria, Polonia și alte țări, dându-ne și o mică chartă, din care vedem, cum în secolii evului mediu, românii se trag din leagănul lor din Dalmația, între Spalato și Durazzo, încet cu încetul nomadizând, spre Macedonia, Thesalia, Chalcidia și Bulgaria de astăzi, întemeiând dialectul macedonian, spre Istria, ca rumeri, vorbind dialect-

tul istriean cu rotacism, pre urmă în număr mai mare, preste Dunăre, în Moldo-Vlachia, Ardeal, Maramureș, trimitând cete prin Galiția, Polonia, spre apus până în Moravia și Teschen, din Silezia, precum totdeodată spre Basarabia, ba chiar prin șesul Rusiei de sud până în Crimeea și spre demonstrarea naturii sale nomade, până și în Caucazia, unde astăzi se mai găsește lângă țărmurile mării negre o colonie de români.

Dar să mergem mai departe.

În următorul capitol intitulat *Înrîuriri maghiare*, autorul nostru ne repetă în mare parte cele scrise despre aceasta temă ici-colea în capitolele precedente, dar are un punct foarte interesant și încă neatins pân' aci, acela al tricolorului românesc.

Românii trăind d'atâta secoli în mijlocul maghiarilor, limba lor a fost simțitoare înrîuririi culturale maghiare și ca să nu prea înțrăm în detalii, menționez numai, că după Dr. Gheorghe Alexici,^{*)} sunt preste 1300 cuvinte maghiare în limba română, afară de sufixele și termenii maghiari, primiți de limbă, precum și de motivele acele multe, cari le arată literatura populară. Înscricțiunile monedelor principatelor române le-am văzut mai sus, dar chiar și numele de ban, bani e maghiar, știindu-se, că aceste parole, destinate pentru afară, s'au bătut mult timp în Ungaria.

Însă ceea mai principală și esplicativă înrîurire maghiară o găsim în tricolorul român și în pajera României, căci tricolorul român de astăzi n'are nici un interes heraldic, ci e pur și simplu — tricolorul Ardealului independent, alcătuit după deslipirea lui de Ungaria, după bătălia dela Mohaciu, adecă al maghiarilor, sēcuiilor și sașilor, cari împreunându-și colorile lor, ș'a păstrat tricolorul până la unirea Ardealului din 1848 cu Ungaria, când s'a lăpădat de dînsul și a reprimit iarăși tricolorul vechii maghiar. Însă, după cum știm româniea s'a ținut altfel față cu unirea, ea dorea susținerea stărei de până atunci și redicând astfel steagul vechii Transilvanie, declară în adunarea din Blaj, colorile roșu, galben și albastru, de tricolor național. Prin

strînsa legătură, ce era între românii noștrii de-aci și cei din principatele române, dincolo de Carpați, acest tricolor se transplantează pre urmă, în timpul revoluțiunei și acolo și rămâne symbolul național al Principatelor unite, cari unindu-se mai târziu sub numele de „România,” fîu nevoit în urma acestui lucru, de a-și schimba și colorile pajerei sale heraldice, care pân' atunci era dela început: aur, argint, negru și verde.

Dar marea influență civilisătoare a Maghiarului și statului ungar o constatăm și în unirea bisericeii, în urma căreia la 21 Maiu 1697, trec preste două sute de mii de familii românești cu două mii preoți la confesiunea catolică și din sînul acestor uniți ies pre urmă bărbații, căroră se dătoarește fondarea literaturii și a educațiunei științifice române.

Despre aceasta ne relatează autorul în capitolul al X-lea, sub titlul de *Srierea istoriei române și reînnoirea limbei*, capitol scris cu o deosebită dibăcie critică.

Rēcunoaște, că România e locuită de un popor cu ambiții mari, cu dor de muncă și patriotism, cu oameni învățați, în toate ramurile științei, cari lucrează cu ardoare, ca să ajungă mai aproape de popoarele Europei mai culte. Urmează apoi, că poporul acesta cel mai tîner al Europei, căruia prima carte i-a dat'o un străin — mișcarea protestantă din Ardeal pe la sfîrșitul veacului al XVI-lea, azi are deja o literatură națională, în fruntea căreia stă Academia română din București, a cărei membrii sunt cunoscuți și de știința Europei culte. Constată însă, că literatura își trăeșce încă tineretă, căci e plină de aspirațiuni vage, fără criti că serioasă și chiar istoria poartă pre frunte faimoasa devisă: „Suntem romani, urmașii legiunilor lui Traian, moștenitorii Daciei!” care domină societatea română și mai cu samă stratele culturale ale României.

Preotul ardelean Petru Maior a fost cel d'antăi în secolul curent, care a scris prima istoriă a românilor în limba maternă. Cartea sa intitulată: „Pentru începutul rumênilor în Dacia” a apărut în Buda la anul 1812 și a avut o mare influență asupra poporului român, prin ideile noi, ce le propagă. Căci el este, care urmând notițele lui Bonfin, întemeiază teoria continuităței limbei, a neamului, ba chiar a religiei române și cu toate erorile

^{*)} Al cărui studiu îl publicăm în altă parte a revistei noastre.

lui mari, credem că nu putem nega folosul indirect, ce ni l'a adus culturii române, pe care a regenerat-o cu aceasta scriere, sculând poporul din liniștea sa tăcută.

Să ivesc unul după altul scriitorii și preoții în slujba noii idei a dacoromanismului și nimeni nu s'opune acestui nou curent național, ceea-ce nici nu e de mirare, pe nivelul științei critice de p'atunci. Curios este însă, că starea acestor lucruri nu s'a schimbat nici pân' acum, după atâția ani trecuți Teoria lui Maior și a urmașilor săi s'a dogmatizat și a născut, crescut o literatură întregă, ilusorie, amăgitoare și plină de visuri, înaintea cărora sentimentul național a tras un vël trandafiriu, pre care nici gând n'are știința română istorico-critică, de a l'ridica prin cercetări noi, imparțiale și demne de dânsa.

E greu a ne despărți de iluziile copilărești și într'adevăr vedem, că nu numai poezii române, ca Josif Vulcan, Bolintineanu, Macedonski, Vasile Alexandri și alții și plimbă gândul mereu la strămoșul Traian și vitejia lor veche — ci și istoricii serioși, ca Bălcescu, Cogălniceanu, Laurian, Xenopol, Hașdeu, Maniu și Densușian s'infundă în lăfirea acestei teorii false, care azi s'edă cu o deosebită ardoare, în școlile române și mai cu samă în cele superioare din România.

Reinoirea și îmbogățirea limbii urmează aceleași principii, de a latinisa cât s' poate mai mult și a escluse astfel toate cuvintele străine vechi, zise barbarismele limbii, însușite pe nesimțite. Materialul adevărat român a limbii române, după cum ne-a dovedit-o atâtai Cihac (om căzut în ochii științei române) face d'abia a cincea parte din limbă, față cu $\frac{3}{6}$ părți elemente slave și $\frac{1}{6}$ parte maghiare — azi însă, grație silinței bărbaților noștrii de litere s'a intrăit bogăția elementului latin, prin cuvinte noi meșteșugite, fără nici o normă. Astfel, că limba română vorbită și scrisă azi în România, d'abia e înțeleasă în parte de țeranul român, și trebue învățată, ca și o limbă străină. Așa stăm și cu ortografia. D'abia s'a acceptat în toate ramurile scrierei române, literile latine în locul celor cirile și idea nenorocită a romanismului, a confundat și aceasta cestiune astfel, că nici până acum nu avem o ortografie stabilită, pe bazăle regulor fonetice gramaticale ale limbii noastre.

Dar toate aceste lucruri și au înțelesul, dacă ne convingem din cele ce ne mai serie autorul nostru, că toată aceasta muncă și silință tendențioasă s'face numai în ajutarea politicii naționale, inaugurată prin teoria lui Maior, care tinde liber sau pre sub ascunse, la unirea tuturor țărilor locuite de români. Și cum s'ar putea închipui oare, ca curentul general național să s'lapede de presupusele drepturi ale continuității și de frumoasele visuri politice, când prin aceasta s'ar dărâma întreaga teorie, s'ar compromite scriitorii români ai acestei școli, cari azi scriu și scornească minciuni în interesul public, ba s'ar perde toată literatura, precum și credința poporului într'nsa, care s'a dezvoltat, ridicat și întărit în auzul acestor frumoase vise!

Ultimul capitol a cărții dlui Réthy, descrie frumos și într'un mod pitoresc „Fața (viața) neamului român,” din present, așa după cum i s'a impresionat lui în călătoriile sale, ce le-a făcut.

Autorul s' plimbă atâtai prin părțile Ungariei, locuite de români și constată faptul, că tipul adevărat al românului, e și astăzi acela al păstorului nomad, care trăiește singuratic prin munți sau în sătulețe ascunse prin văile apelor, de cari îl leagă și tradițiunile sale populare. E interesant, că viața orășenască e în toate părțile maghiară ori sâsască, și nu găsim în tot Ardealul nici-un oraș fondat de români, sau vre-un punct, despre care am putea zice, că e centrul ethnografic al românilor; fiindcă din acele 2 $\frac{1}{2}$ milioane de români, cari locuiesc în regatul sfatului Sftului Ștefan, numai o forte mică parte — 77.000 — trăiesc prin orașe. Și chiar aceștia din orașe (care cuvânt e asemenea un nume maghiar) locuiesc de ordinar prin suburbiile marginale ale orașelor, ceea-ce împreună cu bisericile lor, a căror vechime nu trece nicăiri preste veacul al XV—XVI-lea, formează o dovadă nouă, despre venirea lor ulterioară celorlalte popoare, deja așezate prin orașele țării.

Autorul trece pre urmă din Ardeal pe la Brașov-Predeal (prin Carpații, cari formează pentru veci hotare naturale între cele două state) în România, vizitând capitala ei București și descriind cu o pană vie toată viața ei, împreună cu tot avel caracteristic propriu ei, ce i s' prezintă ca nou și necunoscut, în care

însă nu găsește nici o amintire romană, afară de figura lui Traian, desemnată pe bancnota regatului României!

De aci mai vizitează câteva orașe românești și după aceea pleacă pe Dunăre în sus spre Orșova, unde vede inscripțiunea lui Traian, cu a cărei reproducere își încheie cartea, dându-și speranța despre venirea unei epoce apropiate, când românii s'ar lăsa de iluziile obârșiei daco-romane și mirându-se de epoca prezentă, când toată viața culturală e dominată de aceasta și toată educațiunea tinerimei, molișită de grandomania aceasta rătăcitoare, care nu lasă să se desvolte talentul critic adevărat — își vor cultiva limba și istoria cu pana critică în mână, predându-o în modul descrierii noastre de sus, când vor simți în popoarele balcanice, ce-i înconjură, frați, din a căror sânge s'a rădicat și ei, iar literatura română nu va mai vedea în știința maghiară un inamic, ci o soră mai bătrână, înțeleaptă, care a avut ocaziune, de-a trai și a de cugeta mai mult, ca dânsa!

Iacă în rësumat, cuprinsul cărței dlui Réthy, pe care am citit cu plăcere.

N'am putut să ne întindem mai mult în detalii, după cum am dorit și cum ar fi cerut poate trebuința, de-a să înțelege mai bine ideile espuse întrânsa, recomandăm însă cititorului nostru, de a o citi singur, cu toate frumusețile ei, căci într'adevăr, după cum serie răposatul Hunfalvy în critica sa *): „O astfel de lucrare, ca a lui Ladislau Réthy, care pleacă din priviri noi, își caută adevărul isto-

ric pe drumuri noi, merită în toate privințele atențiune.“

Am văzut imparțialitatea, marea sa critică și organul său de distincțiune, cu care serie, precum și iubirea de adevăr, care-l conduce singur între nenumăratele date ale temei sale și de aceea nu e adevărat, ceea ce zice dl Russu, cum că: cercetările, și argumentările dlui Réthy ar fi unilaterale.

Nu o vorbă, sunt câteva lucruri neatînse, ca spre exemplu, cestiunea cauzei emigrării românilor din Balcan, data precisată a acestei părăsiri a patriei lor natale, motivul mai lămurit al împrăștierei ciudate a românilor etc. cestiuni încă nedeslegate de nimeni — dar cea-ce ne oferă în opul său, e bine tractat, fără ca să avem ceva de îndreptat.

Tot, ce am putea zice spre terminarea darei noastre de samă — e, că dacă dl Réthy ar ști mai perfect românește, s'ar fi putut evita multe erori gramaticale și limbicte dintre exemplele date. Mai rău e însă, că în scrierea cuvintelor române, s'a luat după sistema așa numită „fonetică“ a dlui Profesor Dr. Gheorghe Alexici, care (chiar ca încercare) este un ceva absurd și fără folos, atât românului cât și cititorului străin!

Sunt informat, că se gătește o edițiune germană a cărței autorului nostru erudit, ales de curând membru a Academiei Maghiare (în care s'ar putea îndrepta cu ușurință, micile erori ale lucrării studiate) ceea-ce ne face bucurie, căci ne putem aștepta și la critici serioase germane, relative la aceasta temă interesantă, care ne presintă încă multe părți de deslușit.

A. V. din Bucuresci.

CEVA LIMBISTIC.

În numărul I. al Revistei noastre am promis că vom reveni la sufixul — aş. Dăm loc articolului următor:

I.

Sufixul aş (ás) în limba română.

Când Vasile Alexandri în activitatea sa pe terenul limbisticii s'a încercat a se ocupa

*) Apărută în revista istorică maghiară „Századok“ paginile 732—745 a anului 1887.

și cu derivarea cuvintelor și nu într'atâta cu cunoștința unui specialist, cât mai virtos pe baza simțului bun de limbă cuvântul fără tate la cugetat a fi derivat din fără tată=fără fată. critica nu a luat în nume de rău acest lucru; când însă Paul Hunfalvy în studiul său etimologic ¹⁾ încă a alunecat pe terenul luciu al etimologiei și a cercetat după originea cuvântului pratul lui Traian de lângă Turda, s'au

¹⁾ Budapesti Szemle, 1887. fasc. III.

ațîțat contra lui oamenii de știință, zicând, că ea etnograf nu se poate pricepe la etymologie; cu toate că Hunfalvy a avut tot dreptul, și încă basat.

Și oare ce să-i zicem noi lui Hașdëu referitor la studiul său apărut în Revista Nouă (Anul III. nro 9—10 p. 333—335), în care desvoaltă pe basă estinsă originea sufixelor aș obveniente în limba română. Face o reprivire asupra limbei slavice, unde sufixul aș nici nu obvine; se provoacă la timpurile latine înainte de clasicitate cari nici cu dat concret nu servesc spre dovedirea prototipului și astfel cu punct de mănecare necorectă, cu logică necorectă încă constatăză numai rezultat necorect, când aserează, că în cuvintele acestea: căsaș, foitaș, gingaș, ciurdaș, lăcaș, sălaș, ceteraș diplaș, chinzaș, uriaș, raădaș, răvaș, lămpaș, nevoiaș, ogaș, oltaș, alaș, aldămaș, etc., etc. sufixul aș e de origine latină, care s'a format din latinul arius (=asius).

În limba maghi: ră Hașdëu cunoaște de toate numai 11 cuvinte cu terminațiunea aș, cari s'ar fi străcurat și în limba română, și anume: aldămaș, aldas, imaș (nyomás), lăcas, răntaș sălaș, văcălaș, văgaș, vălătaș, popistaș, uriaș.

Ceva curios, că Hașdëu, căruia îi stă la dispozițiune tot tezaurul limbistic al Magnum Etymologicumului, în aceasta chestiune și-a câștigat o așa cunoștință de superfluă și lacunoasă. Într'adevăr nu sunt mai multe cuvinte maghiare cu sufixul aș în limba română?

Mai jos vom arăta, că neatingând partea cea mai mare a provincialismelor Bihorului și Ardealului, totuși în limba română sunt foarte multe cuvinte maghiare cu sufixul aș.

După Hașdëu sufixul aș nu se poate deriva din *a ceus*, după cum afirmă Diez, Cihac și Ștefurea ¹⁾, ci numai din latinul *arius*, care a avut o formă laterală *asius*. Cu sufixul *arius* încă mai ajunge câtva la creangă verde, căci în limba lat. de cuvinte, cari se află și în limba română; acesta însă, spre cea mai mare compătimire — nu se terminază în aș ci conform legii eterne limbicice în ar, după cum vom vedea din mai multe exemple.

Ca să-i câștige sufixului aș valoare, și astfel să fie posibilă reconstrucțiunea, ie în considera reproprietățile dialectelor oscice și umbriene și zice: „Graul românesc nu s'a născut dintr'un singur dialect italic, ci din diferitele dialecte italice și extra-italice ale legionarilor, nu e de mirare de a întâlni în el pe asius alături cu arius.”

Reconstrucțiunea e cel mai perfect instrument al philologiei comparate, și în specie a limbicice, care poate convinge și pre laici, dacă povestește pe basă logică.

Am arătat deja cu ocaziunea recenziunii asupra Magnum Etymologicumului, că Hașdëu întru cât e aderentul direcțiunii etimologice; am arătat că în întărirea derivării cuvintelor întru cât se rădică pe aripile fantasii, ca să ajungă la țintă și rezultat și și cu aceasta ocaziune numai aceea pot documenta, că cu aceea ocaziune chiar nu se poate jurare in verba magistri. Să vedem deci mai deaproape că arius și asius sunt două sufixe deosebite în limba latină; fieștecare are altă și altă funcțiune și nici cu un exemplu nu se poate documenta, că ori în linqua rustică ori în linqua urbană sufixele arius și asius s'ar putea schimba unul cu celalalt, nu se poate demonstra mai departe nici schimbarea consonantelor r și s. — Arius în limba latină servește spre semnificarea aceia, ce aparține la ceva, în specie ce se referște la industrie, stare, anume: argentarius, sicarius, gregarius, legionarius, statuarus etc.; formează mai departe și numerale, precum: binarius, quinarius, senarius, denarius etc. dar în limba română nici barēm în un cuvânt nu s'a prefăcut din arius aș, ci ar, precum: legionarii, grejarii, denar, senar, milenar, nigdar, archivar.

După aceasta formă adnexază limba rom. pre sufixul aș și la cuvinte străine, astfel face: pantofar, măsar, cărbunar, ferar, tălhar, plugar, petrar, aurar, motar, cărturar, boar, căprar, porcar etc.

Neutrul sufixului arius—arium; formează substantive spre semnificarea depositului și acumulațiunii, precum: aquarium, vivarium granarium, seminarium etc.

O parte din aceste și azi trăiește în limbă, dar nimeni nu i-ar trece prin minte a le forma așa: aquaș, seminaș, milenaș; ci aquar,

¹⁾ Convorb. lit. 1877. Sufixe românești.

seminar, milenar etc. În limba latină existe și sufixul *asius*, dar acesta cu toată probabilitatea e identic cu greul *ἄσιος* și servește numai spre formarea numelor personale, anume: Athanasius, Vespasius (Vespasia)¹⁾; însă nici acestea cuvinte n'au trecut în limba română cu sufixul *aș*; fiește care a ținut sufixul original: Athanasius, Vespasia, Nastasia etc.

După acestea vom zice: românul ar (ariu) e identic cu sufixul *aș*; e sufix identic mai departe cu acestea și ist (istă), care se lipește la trunchiul substantivelor și adjectivelor. Acest sufix e sufixul grec trecut prin sîta germană (*ιστης, σοφιστης*).

Iată: sofist, naturalist, gardist, gimnast, realist, normalist, pianist, comunist, specialist, artist, iurist, concipist etc.

Luând în considerare aceea regulă limbistică generală, că „în încercările etimologice factorii principali, cari lamuresc și decid originea unui cuvînt, sunt legile fonetice și însemnarea cuvintelor, iară nu asemănarea sonorilor,” putem trece la sufixul *aș* la a cărui prototip atât de minunat se nimeresc cuvintele acestea e lui Schiller:

Warum denn in die ferne schweifen
Sieh' das Gute higt so nah!

După părerea mea sufixul *aș* e de origine maghiară, și în comitatele din Ungaria (locuite de nomazi) sunt formate cu el multe substantive și adjective. În limba maghiară se adauge mai virtos la cuvinte ce însemnează instrument musical, dobitoac, instrument industrial, spre a semnifica acelea persoane cari se ocupă cu acel instrument. Tot acestea cuvinte au dobândit și în limba română de cive, precum: arendaș (arendás), cămăraș (kamarás) cosaș (kaszás), trimbițaș (trombitás), flueraș (furulyás), cismaș (esizmás), ciurdaș (esordás), condaș (kondás, kondász), poștaș (postás), pipaș (pipás), pușcaș (puskás), mujicaș (muzsikás), etc. etc. Conform acestei formări și cuvintele române primesc pre sufixul *aș* și astfel va fi din diplă—diplăș, din ceteră—ceterăș, nu altmintrea: bărdaș, doinaș, armaș, arcaș, băiaș, (dar și așa băieș), bălăiaș, birtăș, codaș, chiriaș, culpaș (=hibás), frumtaș, gonaș, lăturaș, luntraș, luptăș, mijlocăș, muntaș, os-

taș, părtaș, pătimas, plăiaș, pungaș, roboțaș (=robotos), simbriaș, sutăș, trufaș, unchiaș, etc.

Cu sufixul *aș* în limba maghiară se poate forma substantiv din toate verbele active și reflexive, și din aceste substantive a trecut un număr destul de frumos nu numai în limba română transilvaniană, ci și în cea din România, precum din verbul *áll=állás* (=ălaș), din verbul *ald=aldás* (=ăldaș), etc. Atari formări is încă: arsăbaș (árszabás), bolteitaș, boritaș, chinzaș, duhănaș, ergholaș, imaș (nyomás), făgădaș, foitaș, lăcaș, hătălmaș, hăitaș, hejzaș, răădaș, răvaș, răntăș, săbaș, săpulaș, sălaș, sămădaș, socaș, toldaș, ogaș (vágás), tăgădaș, văcălaș, vălătaș, etc. După forma aceasta a format substantive și geniul I române, și anume: călăraș, ruptăș, ucigaș etc. Cu timp s'a estins într'atâta sufixul *aș*, încât a înlocuit și sufixele maghiare -os -as cu *aș*, așa p. e. város=oraș Fogaras (=Făgăraș), din *árpakása* a devenit arpăcaș, din *zsenge* gingaș, din *pálista* păpistaș, din *archiváros* archivarăș, din *inas* inaș etc. de altă dată însă a vîzut de bine a lăsa pre *aș*, p. e. din *arsăbaș* a devenit arsă.

Din acestea iesă la iveală, că sufixul *aș* e numai împrumutarea, întrebuintarea lui mai departe.

Mai sunt afară de acestea cuvinte formate cu sufixul *aș* în limba română în reus diminutiv (mieșurător) p. e. băstonaș, călțunaș, cărbunaș, ciocănaș, copilaș, dejetaș, doftoraș, feciorăș, epuras, isvoraș, porumbaș, ulciorăș etc.

II.

Sufix enigmatic și Hașdëu.

Estras din Etymologicum Magnum Romaniae, (Tom. II. fascioara IV. Ad-denda pag. VII—IX.) redactat de marele filolog B. P. Hașdëu:

Fără a ne rosti pentru sau contra, atragem atențiunea lingușitorilor asupra sufixului onomastic: -edius și edia, în dialectele cele antice ale Italiei sudice, un sufix despre care Mommsen (Unterial. Dialekte p. 347) zice că: Die Namen wie Atiedius und Anaiedius gehören ebenfalls zu dem Eigenthümlichkeiten der marsischen und abruzzesischen Distrikte, es finden sich auf dortigen Inschriften z. B.

¹⁾ Mommsen I. R. Naep. Ind. nom.

A maredius (cf. Amaradia), Appaedius (cf. Apadia), Decumediis (cf. Mehadia), Musediis, Novelledius, Numiediis, Pappedius, Paquediis, Poscennediis, Petediis, und Petiediis, Poppediis, Stadedius, Statediis, Titediis, Veredius (cf. Varadia) Vettediis, und Vettiediis — meistens Verlängerungen bekannter, Geschlechtsnamen, wie z. B. neben Anaiediis auch Anaiis vorkommt.“ Să nu uităm forma Meh-edia“ lângă „Meh-a dia“, „Crev-edia“ etc.

Adaog totuș încă odată, că aceasta nu este decât o simplă ipotesă, originea românului -adia neîncetând de a fi foarte întunecoasă, dar foarte interesantă.

Teoria dlui Putnoki despre unguirismul lui -adia la noi, prin urmare și la Sërbi — mai știi dacă nu și în anticele dialecte ale Italiei! — a să vedea în „Ungaria“ dlui Gr. Moldovan, I. p. 189. El ne asigură, că „Mehadia“ „Ciocadia“, „Amaradia“ etc. trebuie accentuate pe *i*; o fi trebuind pentru etimologia d-sale, dar nu este așa. Întemeiându-se pe această eroare fundamentală, el susține apoi cu toate numirile cu -adia derivă din numiri logice unguirești cu -ad (Csanád, Disznod etc. prin adaosul sufixului -ia, pe când în „Mehadia“, „Ciocadia“, „Amaradia“, încă odată, nu există nici un sufix tonic -ia. Mai nostim decât toate este că, pentru de a-și întări părerea, d. Putnoky citează până și sufixul -ia în grecescul *Μακεδονία*! I-ar fi fost mai lesne de a cita pre românul „nerozia“, în care însă, tocmai din cauza lui -ia s'a făcut trecerea din *d* în *z*, pecând în Mehadia acest *d* să ține țapăn. Ungurii cu tipicul lor accent pre prima silabă, puteau să facă un -ad, sau od, din românul -adia, dar în maghiarul -ad, sau -od e foneticește peste puțință de a ajunge la românul -adia, ma nici macar la -adia, al cărui -d ar fi trecut în *z*. Așa dară mai trimitem odată pe d. Putnoky la „nerozia“ în loc să alerge la „Μακεδονία“.

Așa dl. Hașdëu.

Cu ocasiunea recensiunii materii și a criticei observată în Etimologicum Magnum ce a apărut în nrul 5 al foiei „Ungaria“ m'am nisuit a îndrepta câteva derivări de cuvinte defectuoasă și făcute cu mare cutezanță din partea dlui Hașdëu.

O-am făcut aceasta în aceea firmă credință și convingere, ca să continuu disputa provocată și să servese și eu cu puținel meu la clarificarea chestiunilor nedeslegate încă.

Din parte-mi atăta pot promite, că voi servi de mai multe ori cu o atare critică sacă, cași referitor la care voiese a servi de replică și rîndurile-mi presente. Să vedem, cum a deslegat dl. Hașdëu enigma acestui sufix.

„Istoria critică a românilor“ (pag. 277.) sufixul adia îl numește enigmatic și în lipsa exemplelor nu să dechiară asupra lui mai în detaliu. În Etymologicum Magnum, (tom. I. fasc. I. pag. 339.) mai mult de după 15 ani, astfel scrie: finalele -adia e sufix și un sufix foarte interesant! și ca să poată demonstra esistența lui în l. română, în lipsa exemplelor apucă cuvântul „Mehadia“. Acesta obvine doar în vre-un district al României? Ce lipsă are dl. Hașdëu de cuvântul „Mehadia“. Căci sufix din limba română azi numai nu derivăm din nume de localități a ori cărei țări, ci cercetăm după localitățile din inmediate apropiere Cisanadia, Cinadia, Varadia, Oradia, Crivadia, etc. și aci medităm asupra acestui sufix enigmatic. Exemplele mele toate mi le-am adunat din numiri de localități din Ardeal și România, despre care dl. Hașdëu n'are nici o cunoștință, după cum o și mărturisește aceasta l. c. p. 277. §. 60: „absolutamente necunoscute în Dacia orientală, și chiar în Transilvania mai sus de Sibiu.“

Ce zice dl. Hașdëu referitor la aceasta? Să scandalisează groaznic, scandalisării sale dă espresione în Etymologicum Magnum (tom. II. fasc. IV. a d d e n d a.); însă în lipsa argumentelor ține de sub demnitate a să întinde la arme demne de un om de știință, să cugetă a fi pre Olimp, și iată sufixul enigmatic e rezolvit și adia de acum înainte e vechi sufix român.

Aceasta toate is frumoasă, dar apoi unde rămâne știința, unde critica? Reflexiunile goale ale lui Bogdan Hașdëu îmi aduc aminte o critică laconică, care a cugetat de a să putea isprăvi, replica cu câteva cuvinte, și încă: partea primă a disertațiunii e necorectă, cealaltă parte nu corăspunde adevărului, și finea nu aparține obiectului! Aceasta să numește argumentațiune. Numai astfel mi-a

refutat dl. Haşdău ipotesesle mele referitoare la sufixul a dia (dia) şi astfel îmi susţin aserţiunile mele referitoare la sufixul -a dia (dia). Din declaraţiunea dlui Haşdău făcută

în trei locuri constatez ignoranţa filologică, referitor la care involuntar îmi şopteşte internul :
Mehr Licht!

Nicolau Putnokj.

FETELE LUI PETKI FARKAS.

(Chip romantic din trecut.)

(Fine.)

IV. Coliba.

În aceea noapte de tristă memorie în care a perit fata lui Petki Farkas, Elena, în decursul oaspeţului, se aflau păstori tinəri pe ţermurile Mureşului făcând foc din găteje uscate; între ei şedea şi un fecior palid pre un butuc de frâşin, ce la fost adus apa de undeva scotîndu-l aici la ţermure; căci aici se învîrtea apa în forma unui tolcer scotînd grămadă la ţermure pietricele, rădăcini de trestie şi scoice.

Mieluşcii sbierând vineau aci să-şi liniştească setea, insectele de apă umblau în sus şi în jos pe apă făcându-o prin aceasta să vibreze în cercuri, pescuitorea (pasere) lovea cu aripile faţa apei şi salcile triste priveau în oglinda apei.

Ciobanul era un fecior sdravên şi palid, pèrul negru îi undula pè umeri; îmbrăcămintea îi era simplă; însă de pè fruntea lui puteai ceti inspiraţiunea, acelu geniu blând, care e de faţă la înflorirea crinului, pre când ciopliorii de poesii înzădar îl invoacă, care cercează pe aleşii săi pre câmpuri, printe munţi, prin văi şi prin livezi inspirându-le cugete nobile, așa încât fără voie trebuc să cânte, dând vers simplului fluier de cioban, încât cine-l aude erumpe în plâns.

Ceialalţi dormeau pre aşternuturile lor de sir, până când tènèrul cioban zicea din fluier, şi dacă înceta din când în când auzea cum îi răspundea din livada de ceea parte de deal, o filomela.

De odată i-se părù că vede ceva negru pe apa arginţie luminată de lună, care ajungând la vultoare începù a se întoarce acolo şi după oare câţiva vreme ajunsè aproape de ţermure.

Tinèrul înspaimântat vèzù că acela e trupul unui om...

Numai decât apucà la mână bêtul cãrligat ce-l avea, şi întrînd în apă, trasă cu el cadavrul cãtră sine.

Sè umplù de uimire. O fată fecioară era aceea, caşi care mai frumoasă n'a vèzut nici când, poate numai în vis.

Ochii îi erau închişi, pletelei negre îi decoperau peptul, talia-i frumoasă era rece ca ghiaţa.

Ciobanul lua în braţè cadavrul rece şi eşi afară din apă. La strigatul lui sè trezirà ceialalţi soţi ai lui, cari dormeau în jurul focului, şi compătîmind bieta ca fată o culcară pre aşternutul de siriuri, şoptind între sine dureros: sèrmama ce fată, cât de curînd a pãrăsit lumea.

Tinèrul păcurar plângând şi suspinând sè aruncă jos încãlzîndu-i rècele-i mâni şi picioare în sinul sèu, şi caşi cum ar fi voit să-i însuffle cu puterea viaţă îi săruta cu foc ochii-î închişi.

Mergeţi şi pregătiţi un catafalc de ramuri verzi, zisă pretinilor sèi, o să o duc între munţi, unde locuieşte mama ce ştie şi vrăji căci ea ştie multe soiuri de unsori, cu cari dacă sè unge cel mort capetă iarăş viaţă. De cumva o va putea învia să o iubesc apoi căci şi așa n'am iubit încă până acum.

— E moartă aceasta; ziceau clătînd din capete.

— Nu pot crede. E tare frumoasă, priviţi acestea obrazè fermecătoare? acestea mâni jingaşè? Nu e dură să meargă în pãmènt? Grăbiţi de ai face patul acela.

Doarã mai are viaţă. De-a bunã samă. Mânilè încã-i sunt moi, şi sè îndoiesc ușor. Atâtea casuri sè pot auzi, că cei seoşi din apă peste două seau trei zile iarăş s'au rein-sînătoşat. De-a marginea drumului este un

tip al prea Curatei Vergure, să nu uitați a vă ruga, când veți trece pe acolo.

— Aceasta o moartă șiopteau între sine, însă pentru aceea au grăbit în pădure spre a-și găti patul și ajungând la chipul sânt s'au rugat.

Tinărul a rămas lângă cadavru.

— Și de e chiar și moartă, cugeta întristat, încă o voi duce cu mine, o voi îngropa în grădina florilor, sub tufe de rosmarin, las să zacă aproape de mine.

Ciobanii nu preste mult s'au reîntors cu patul de ramuri, au pus pe iel frumosul cadavru, l-au acoperit cu glugile și abătându-și turmele l-au dus cu iei între munți, unde era coliba păcurariului, acărui mamă era vrăjitoare.

Numai pre demineată au ajuns acolo; muierea vrăjitoare a văzut de departe fecioru-seu și soții lui, și a alergat înaintea lor, întrebându-i ce aduc pe patul acela.

— Aduc o fata, mamă, zise feciorul cu o față tristă. Tot-de-una 'mi ziceai, că de ce nu 'ți aduc o noră? acum îți aduc una și ceia dîntăiu și cea mai de pre urmă, în coliba mea.

Bătrâna descoperi obrazul fetei, îi pipăi mânilor și inima și nu zise nimica.

Tinărul gânditori la fața mumă-să căuta și ne observând în aceea nici o mângăiere zise:

— Mamă, dacă a fi să o înmormînt pe aceasta, atunci nu-mi mai zice nici când să-ți aduc noară.

Vrăjitoarea într'acea îi scoase pe toți din colibă, încuiând ușa a rămas singură cu fata.

Însă feciorul n'a mers nicairi, ci s'a pus pe prag, așteptând acolo până sara târziu. Oile i-le grijea soții lui, iar fluierul nu-i mai resuna printre munți.

În amurgul serei deschise mumă-sa ușa colibei făcându-i semn feciorului să între tiptil. Acesta se sculă tremurând și intră în vârful degetelor apropiindu-să de patul împletit din ramuri pe care zăcea frumoasă fată; încă și mâna și-o pusă pe inimă, temându-se nu cumva să-o conturbe bataia inimei.

Femeia ținea o peană de pșun înaintea gurei fetei, aceea se clătina din când în când cași cum ar fi fost suflată de o suflare lină.

Tinărul căzu în genunchi suspinând, și lacrimile din ochii îi era rugăciunea de mulțămă.

— Acum te du Józsa și-ți vezi de lucruri; zise vrăjitoarea către feciorul său; iar ce privește cealaltă încredete în Dzeu.

Tinărul plecându-se ușor către fată, îi sărută mânilor, și luându-și băta și fluierul a mers spre a-și căuta de oi. Nici când n'au auzit pădurile și livezile doine mai frumoase ca acum.

Fata a fost salvată. Dibacia muierei vrăjitoare o-a redat vieții, însă după aceea a căzut în ferbințeli de friguri, zăcând două săptămâni fără de-a ști despre sine; în decursul acesta n'a mâncat nimic afară de chiseliță, fierburii de ierburi vindecătoare, cei le torna în gură buna femeie. Józsa în toată noaptea durmea în pragul uși, căsă o păzescă s'a nu-i fie conturbat somnul. În aceste zile de încercare sau învățat a se ruga.

Într'o zi oarecareva astfel agrăi pre fecior mamă-să:

— Ie-ți bani cu tine și mergi în Csik-Szereda. Cumpără de acolo pâne albă, vin și nuci amare. Fata va pofți azi să mănec.

Józsa n'a stat nici barem să răsufle pe drum, și încă nu sfințise soarele, când întorcându-se din oraș văzu eșind fum din hornul colibioarei.

Mumă-sa fierbe de cina pe sama miresei lui! cugeta în sine, și luându-și fluierul din sir începu a zicea cu iel doina lui cea mai plăcută: „sboară rîndunica mea în fe-reasta iubitei mele . . .“

Fata zăcea pe patul simplu împletit cu din crēngi de teiu, și cum se răspădeau prin vale razăle soarelui și doiosul suncet de fluier, cași cum acestea ar fi însoțite, își deschise încetîndel ochii negrii și mari. Dar încă nu reflecta la nimic, sufletul ei îl legăna suncetul doinei. . . . Cu încetul reveni la sine; privi în jur: și se află într'o colibă, într'o casă sērăcă și simplă, în care se îndatinează a lăcui păcurarii. . . . Zăcea pe un pat acoperit cu țol și voind a-și rēdica mânilor spre-ași adia obrazzele, se vadă că oare e trează? simți, că n'are putere întrînslele. A voit să grăiească, dar gura îi era uscată, o ardea o sete mare, numai a geme putea. La auzul geamătului se sculă de pe vatra, pe carea ardea focul, o femeia bătrână și blândă, care bătea acolo unt, îi dădu dintr'un canceu apă proaspătă, care i-a căzut nespus de bine. . . .

Buna femeie o adia pe frunte, îi zimbî, îi pipău mările și îi sărută ochii, privindu-o în continuu cu o așa față veselă, cași cum ar zice, că de acum 'nainte nu va mai avea nici un năcaz. Fata tremura, buna femeie bătrână însă lua din cui gluga cusută frumos și încălzindu-o la foc, o acoperi cu ea.

Într'acea fluierul s'auzia tot mai aproape, amestecându-se din când în când cu sbieratul oilor și lătratul cânilor; inima fetei așa bătea, fața îi înroși.

În urmă a tăcut fluierul, bătrâna se pusă în ușă strigând câteva cuvinte de bucuria cătră ficior, și cu aceia iar s'a întors în casă, spunend fetei cu bucuria, că vine ficiorul, blândul Józsa.

Fata își rēdică ochii negri în sus, a căror melancholiă o mări și mai tare morbul, și observă întrând pe un cioban tiner și frumos, cu sir alb și simplu pē iel, cu saricā făr de șinoare, cu pletele-i crețē slobozite pe umēr.

Tinērul păși la patul ei și ingenunchiā neștiind ce să zică, ci îi săruta numai mările fierbinți, după ce scoasă de sub sir pâne albă și vin, iar mumă-sa a pus în blid zamă gustoasă de pui, a pus mănăncare și bēturā înaintea fetei, rugānduo să mănānce. . . .

Așa plāngeau de bucuria amēndoi, când vedeau, că acelia îi cad bine! . . .

În câteva săptămāni sau însănoșat de tot. Sub îngrijirea bunei bătrāne și-a recăpătat puterea și frumseța de mai 'nainte. O-au îmbrăcat țērēnește, cu sucnā, mantila cu prem pē cap nāframā cu flori, și cu toate acestea așa de bine stātea. Nime n'ar fi putut zice că nu e fatā de țērān.

Singur odatā o întrēbā femeia, că de unde-e, a cui fatā-e, și de ce soarte s'a bucuratu mai înainte? Fata a tăcut la acestea întrēbări, și privind în pāmēt zisē, că de toate acestia nu știe nimic. . . .

De secur oare să nu fi știut? Iă-și fi perdut reminiștința pe cea lume, unde a petrecut o jumātate de lume? se-și fi uitat de tot trecutul? de casa părințascā, de frați, de cunoscuți, de cereul, în care a crescut, pre toți acesti să-i fi sters din memoriā moartea, sau mai bine zicând morbul în care a zăcut.

Sau își aduce prea bine de trecut, însă îi place mai bine prezentul și nu voiește al aduce în legăturā cu acela? doar și acum aude

plāngând pē soru-sa, care o alunga, și doiosul sunet de fluier, care o chema dela casa părințascā?

Sau doarā și acum crede că-și continuā numai visul? și sau încrezut în soartea oarbā?

Nici femeia, nici ficiorul însă nu o-au întrēbat mai mult despre trecutul ei.

Într'o zi i a adus mai multe lucruri femeiești ficiorul, întrēbānduo, că n'ar avea voia să meargā la preotul din comuna vecinā?

Fata roșind își esprimā cōnsimțēmintul. În aceea zi buna bătrână îi pusā în pēr peteauā, la grumaz marjele, și pē cap îi împleti o cununā de flori de cāmp.

Fata poate și-a reamintit acum, că odinora îi împodobea fruntea cununā încărcatā cu diamanți, în locul acestei cununi de flori și așa zīmbea . . . așa plāngea.

Bătrāna i-a petrecut până în satul vecin; au mērs pē jos până acolo, și totuș drumul a fost atāt de scurt.

Pē drum s'au întrebat, că oare ce să-i spunā preotului, dacă i-va întreba despre numele fetei?

Fata nu voia sē rēspundā nimic.

Numeascā-o cum vor voi.

— Eu o-am prins din Mureș, zisē ciobanul, și așa cred, că numele de Floare o destul de frumos; să o numim Floarea Mureșului.

Fata sē bucurā de acest nume, și așa au mērs la preot; spunānduo-i, că voiesc a trăi la olaltā. După trecerea strīgārilor, peste douā săptămāni preotul îi împreună pentru tot-de-una cu lanțul iubirei neînfrānte.

Și sē poate, că chiar într' aceea zi în care bătrānul Petki Farkas, a înmormāntat un cadavru strein între șiroaie de lacrimi în cripta familiarā racoșascā, fata deplānsā, abia în depārtare de trei oare dela castel, a jurat credință unui cioban înaintea altarului.

Aceasta de secur a trebuit să-și uite trecutul, în urma catastrofei întimplate, căci altcum de abia sē poate crede, să nu fi cercetat pre tatā-sēn spre al māngāie cu aceea, că trăiește, cel puțin atunci, când atāt ea, cāt soru-sa au devenit mame. Înaintea psihologilor un lucru cunoscut, cōmēă după o catastrofā mare în care sē patimește și sufletul, și trupul de o potrivā, poate se-și uite omul de trecutul întreg, și reminiștințele trecutului îi

remân numai așa în suflet, ca la băiat înainte de naștere.

După ani trecând bătrânul Petki Farkas, cătră Csik-Szereda, cu trăsura pe un deal în sus, observă venind în jos o nevestă tânără de țeran, îmbrobodită, cu mâni scurte la vestminte, în suenă scurtă roșietică și desculță. Pe cap ducea un ulcior mare cu două torti.

Bătrânul privi uimit la fața ei, trecând pe lângă trăsura lui horind doios.

Dacă sermana mea Elenă n'ar fi în moment, aş crede, că e' ea. Încă și după aceea privi după ea îndelungat, și fiind-că nu-și putea opri trăsura în costișul acela, făcù să se coboare de pe boc lăcheul și dândui doi galbini, zîsè:

— „Fugi de ajungi nevestă și îi dă ei acești doi galbini, și îi zî să-și cumpere încălțăminte, să nu umblè desculță.“

Bătrânul nu putea suferi să se lovească la picioare o atare femeie, care atât de tare reducea la fiica lui plăcută!...

Acasă a povestit la ai săi întâmplarea aceasta, și după acea nu preste mult au murit,

Însă din capul femeii lui Bárczay n'a eșit istoria aceasta. Aedese-ori zile întregi umbla prin satele din jur, să vadă, de nu va afla pe femeia aceea, despre care i-a povestit tată-său?

Printre femeile din sate împărța petele, mărjele, sperând că va vedea și pre acea întreiele, pre care o caută; și fiind că nu se ivea printreiele, mai mult se întărea în credința că ea va fi sorsa.

Într'o sară plecând cătră casă, încunjurată de lăchei, auzi resunând din văile adânci o doină cunoscută. „Sboară rîndunica mea!“ a fost doina acea. Numai decăt îș îndreptă într'acolo calul, și ajungând la locul unde suna doina, vèzù înaintea sa un băiet brunet, care pîzînd de oi zîcea din fluier lângă cănele său.

Doamna Bárczay se cobori de pe cal făcândui semn să vină la dînsa, îl făcù să iee pâlăria jos, ca să-i poată vede mai bine trăsurile fisonomiei. S'au înșelat doară: dar acelea erau atât de cunoscute. Ochii aceia îi putea cunoaște la prima privire. Băietul a putut fi cam de opt ani.

De la cine ai învățat acea doină frumoasă? îl întrebă cu blîndețe.

— Dela mama și dela tata: răspunsè acela trist.

— Unde-ți sunt părinții! îl întrebă domna Bárczay îngrabă.

— Au murit, răspunsè băietul, și începù a plînge.

— Și n'ai pre nimene?

— Numai mama bătrână trăiește.

— Condu-mè la ea, zîsè doamna Bárczay, prinzînd de mîna băietul, și acesta cu o frică modestă o condusè pînă la colibioară, în care locuia o femeie bătrână și tăcută, din a carei ochi scufundați în cap puteai coti, că au plâns mult.

Aceasta a narat fidel toată întâmplarea; căci pe cari îi interesa secretul, erau morți; îi spusă, că ficiorul într'o noapte a prins un cadavru din apa Mureșului, acelaia i-a rēdat viață și îl luă de soție, au trăit ani mulți fericiți, și Dzeu a fost cu îndurare față de ei, deorece i-a luat deodată din lume.

Bărbatul a picat în gălbînare, femeia l-a îngrijit și s'a lipit și de ea; astfel au murit de odată amēndoi, acolo zac într'un mormēt, în mijlocul grădinei de flori sub tufe de rosmarin. Și după ei a rămas numai acest copil.

Lacrimile domnei Bárczay au căzut pe capul băietului, pre care la strîns la peptul său.

Bătrâna încă se tînguia cu amar, dar pentru ea au fost sēcat lacrimile.

De aici a zîs să o conducă la mormîntul, în care zăcea soru-sa, și cugetând, că aceea a mai trăit căți-va ani după ce o-a jelit, și nu s'a putut întălni nici odată, de abia potù sta pe picioare. Rupșè o creangă de rosmarin, care a crescut pe osēmintele surorii sale, și punându-o aceea în sîn se rugà de bătrână să meargă cu băiet cu tot la ea în castel, unde se va îngriji de dînșii.

Bătrâna acum nu voi să se despartă de colibă, unde a vèzut înflorînd speranțele vicței sale, și de mormētul acela, în care zăceau acelea, însă nepotul său îl lăsà să se ducă la rugarea Doamnei, rugându-o să-l iubească, că acela la acea e dedat.

Doamna Bárczay dusè cu sîne pe băiet acasă, spunēndui și bărbatului întâmplarea aceasta. Ea încă avea un băiet, cu un an mai mic decăt acela. Iau crescut la olaltă, învățândul pe cel mai mic să-i zică frate la cel mai mare. Crescând băietul l'a numit Ștefan

Székely, ea dărnit avere, în care mai târziu i-au rămas familia.

Înaintea lunei n'au putut vorbi despre afinitate, din respect cătră soru-sa dispărută. Aceea trebuia să fie înmormântată în cripta familiară, moartă în ziua cununiei. Însă înaintea crucei mormântului, pe care era scris numele cu litere de aur nu plângea nime mai mult, ci în tot anul, într'o zi oarecareva mergea toată familia într'o vale îndepărtată, și acolo petreceau câteva oare în jurul unei co-

line, iar într'acea zi la casă nu se făcea petrecere. Secretul și așa s'a descoperit și s'a străcurat printre oameni vestea că Elena a fost vinovată, căci așa judecă oamenii în lumea aceasta.

Însă tinărul Bărczay încă și ca om de vristă îl numea frate dulce pe Ștefan Székely împartășindu-l și în averea sa . . . și acest lucru l'au știut mulți . . .

Maurițiu Jókai.

MEDICINI POPORALE ROMÂNEȘTI.

14. *Paiul sēc și buboi.*

Paiul sēc și buboi fiind cunoscuți tuturor, n'am aflat cu cale a-le face o descriere mai detaliată, decât a arăta medicina lor.

Ei se curează cu următorul descântec:
Pai sēc-sēc, de vĕrf te sēc!
Din rădăcină ț'or face fărină.
Bubele zămoasē, bubele puroioasē,
Ele toate s'o jurat
Că v'or posti Vinerea și Mercuria ne'nectat.
Ele au mințit, că s'o pângărit,
Și așa din rădăcină le-o făcut fărină
Iar' de vĕrf le-o sēcāt.

Nota. Descântecul bubelor aci înșirate se mijlocește ca la Nr. 13. cu aceea adaogere că când descântă, prelângă pita cu sare, se mai aruncă în vas și câte un cărbune. Cu apă descântată se spală bolnavul de 3 ori, descântându-i și cu aceasta ocașiune.

Apa neîncepută e aceea, care o iei mai întâi din vas, îndată-ce ai adus'o dela fântână în casă.

15. *Uima.*

Diagnosa. Uima se ivește în forma unui buboiu de colorare roșă, dar morbosul are a se lupta cu mai mari doreri.

Prognosa. Uima e o bubă nepericuloasă și se poate cura atât la început cât și la fine.

Tra t a m e n t u l. Uima la început îndărraptă dacă se unge cu smoală sau cu balegă de om. La fine când deja e coaptă, se leagă cu pap de sēmăntă de în fert în lapte dulce și aplicat pe dēnsa în stare călduță.

Între timpuri se curează și cu următorul descântec:

Bolă, botată,
Bubă, bubată,
Uimă, uimată
Înapoi îndereptată!
C'o făcut mama o fată,
Soră, nesurată.
Nu te face ca banul
Ci te fă ca manul.*)
Și eși la soare,
Și creapă ca o cicoare!
Și te du 'n munții Galilei,
Că acolo te așteaptă
Cu mesē întinsē
Cu lumini aprinsē!

Nota. Descântecul present se esopează ca la Nr. 13 cu adaogerea, că apa descântată se toarnă pe uimă cu o cute.

16. *A două legătoare de sgaibă.*

În timpul cât se frige o ceapă în foc, în o oală se pune să fiarbă smântână proaspătă în amestec cu: bosioc (*Ocimum Basilicum*), măgeran, (*Origanum Majorana*), bofte (*Tagetes erecta*) săscutē (nu le știu lătimește) mintă neagră (*Mentha sativa*), mintă creată (*Mentha dentata*) rujnici (nu le știu) cicoare (nu le știu) și iarba vĕntului (*Agrostis vulgaris*). Amestecând la acestea și puțină făină de grâu se pun pe o cărpă și se leagă buba.

17. *Mușcătură de nevicică.*

Mușcătura se curează descântând așa
Perperiță pestriță!
Legată de peliță,
Pelița de carne

*)Eu presupun, că „man“ însumă „mână“ (va să zică, uima să devină iară mică ca „mâna“).

Carnea de os
Osul să-ți fie de folos!
Nevicica fără cap
La (N. N. numele vitei) de leac!

Nota. Descântecul se face în apă, cu care se spală locul mușcat descântând din nou de 3 ori. În apă e pusă și pită cu sare.

18. Mușcături de șerpe (la om și la vite.)

Viță, preliță!
Legată de peliță
Pelița de carne
Carnea de os
Osul să-ți fie de folos!
Șerpele fără cap
La (N. N.) de leac.

Nota. Descântecul se face în apă și se tractează ca la Nr. 17.

19. Plâns rău și săgetătură.

Sub plâns rău se înțelege mai ales morbul copiilor cari nu dorm, ci incomodează pe părinți cu plâns continuu mai ales noaptea. Se crede și aceea, că copii respectivi ar fi și săgetați de nește oameni cu ochi răi.

Medicina constă din următorul descântec:

1. Eși duh rău din capul său,
Din oasele sale, din ciolanele (membrele) sale,
Eși și te du! în munții cei pustii (deșerti)
Unde cocoși negri nu cântă,
Unde mâți negri nu umblă;
Unde câni negri nu latră,
Și om pământean nu este.
Eși și te du, că te-oi blăstăma,
Cu 99 de cruci, cu 99 de vangelii.
Eși și te du! pe părul cel rău,
Că acolo e lucru — rău.
Acolo junghiă, acolo prejunghiă
Acolo ametește, acolo țepenește!
N. N. să saie, să răsăie,
Ca un argint curat, ca un străcurat,
Ca Dzēu ce l'o dat!
Dela mine descântecul și dela Dzēu leacul!

2. Eși săgetătură
Te-ajunge leșinătură!
Eși cioacă neagră
Cu cujmă neagră
Cu N. N. n'ai treabă!
Dela mine descântecul, dela Dzēu leacul!

Nota. În timpul descântării, morbosul se atinge pe cap încruciș cu cociorva udată în apă pregătită ca la punctele premergătoare.

Recăștigarea odihnei copilului se crede a se esopera și prin înfundarea hornului cu haine de a lui; la cap i se pune — sub perină — câte o peatră. Hornul se astupă când nu e foc.

20. Deochierea

Când cineva se miră de cutarele copil, că e prea frumos etc., ori doară se uită prea lung la el sau i-l laudă că e de tot bun noaptea, — copilul se deochiă. Copilul deochiat își perde odichma, se face rău, își perde datina avută.

Pentru recăștigarea calităților avute se recomandă următorul descântec:

Acesta-i pocitorul cu pocitoarea (Aruncă în apă un [cărbune
(alt cărbune)

Acesta-i desmiraticul " "
Acesta-i săgetaticul " "
Acesta-i desbumbaticul " "
Greu e ernaticul " "
Mai bun e vâraticeul " "

Pasere albă coad'albă
Pe sub cer alcargă,
Pe piatră albă calcă
Piatra 'n 3 și 4 creapă

Așa să crepe!
Ochii moroilor,
Ochii strigoilor
Ochii săgetaticilor,
Ochi cășunaticilor!

N. N. de-i deochiat, pocicat:

De fată frumoasă,
De veduvă grasă
De muere cu bărbat și casă.
La fată picea perul,

Muerei crepei țitile, curgăi laptele.
La bărbat, crepei boarșele, curgăi sângele!
De-i deochiat de codru, picea frunza.
De-i deochiat de vânt crepei calul!
De-i deochiat de apă, apa stârpească!
De-i deochiat de câmp, sece-i iarba!
Lui N. N. să-i saie să-i răsăie,
Ca un argint curat, ca aurul strecurat
Ca Dzēu ce l'o dat!
Dela mine-i descântecul, dela Dzēu leacul!

Nota. Aci se descântă numai o apă neîncepută punând cărbuni cum am amintit la cele 6 vorbe d'ântăi. Mai pun și pită cu sare, apoi dau copilului să bea de 3 ori, îi fac cruce — cu degetul udată în apă — apoi pe tălpile picioarelor, la mâni la pept și la cap. În urmă aruncă apa cu cărbunii pe țina uși.

21. Dintru-ele. (Forma reumatizmului.)

Se zice că cel morbos s'a culcat pe câmp jos și astfel l'au ajunsu dintru-ele.

Cura e următorul descântec:

Să luară se duseră
Nouă mirodițe (numele celor dintre ele)
Pe nouă mlădițe
Pe toate șișelele

Pe toate coștricele
 Pe toate iederile
 Pe toate vîrfurile
 Pe toate stîncile
 Mirodița cea mai mare
 Cerca și cânta,
 Leacul lui N. N. alla.
 Lui N. N. toată puterea, toată sănătatea
 I-o aduș'o și i-o pus'o,
 Care unde a fost, care cum a fost.
 I-o pus, cap cu cap,
 Frunte cu frunte,
 Ochi cu ochi,
 Barbă cu barbă,
 Obraz cu obraz,
 Grumaz cu grumaz,
 Pept cu pept,
 Rînză cu rînză,
 Pînteco cu pînteco,
 Coabză cu coabză,
 Genunchi cu genunchi,
 Fluero cu fluere,
 Căpută cu căpută,
 Degete cu degete,
 Talpă cu talpă
 Călcăe cu călcăe.
 Oauē cu oauē,
 Pulpă cu pulpă,
 Buci cu buci,
 Șiele cu șiele,
 Șolduri cu șolduri,
 Spate cu spate,
 Grumaz cu grumaz,
 Cap cu cap.
 Umere cu umere,
 Cote cu cote,
 Palmă cu palmă,
 Degete cu degete,
 Dos cu dos.
 Mândru le-o 'nchiat
 Mândru le-o domeiet
 Fântână lină,
 Busioc răsădit în grădină
 Lui N. N. să-i fie de 'ndămână!
 Să sac, să rēsae
 Ca un păun înrotat
 Ca un argint curat
 Ca Dzēu, ce l'o dat!

Dela mine-i descântecul, dela Dzēu leacul!

Nota: Descântecul de sus se face numai la înturnatul și la sfērșitul lunei în modul următor:

Înainte de toate trebue să câștigi nouē soiuri de lemne. Cînd mergi după cele nouē soiuri de lemne, faci trei mētanii; cînd ajungi în pădure faci la fie-care lemn iară cîte trei mētanii legînd cîte un buchet de ramurele și lăsînd la fie-care lemn cîte o bucată de pîne și pușină sare.

Dacă sosești acasă, te provezi cu trei oale roși (dar mari), cari le umpli cu apă nen-cepută. Cînd mergi după apă iară faci trei mētanii. Punēnd oalele să fearbă, bași în fie-care cîte un buchet, apoi descînți de nouē ori la fie-care oală.

În ziua a doua faci așîderea cu alte trei buchete iar în a treia zi cu celelalte.

Morbosul fiind desbrăcat de tot, se scaldă în toate 3 zilele cu cîte trei oale de apă, avēnd de a rēmănea acasă trei sēptămāni. În cele trei sēptămāni nu-i este iertat a umbla desculț nice o minută; el trebue să calce continuu pre ceva haină, iar nu pre pamēntul gol, mai ales fiind desculț (noaptea).

Purcezēnd astfel, morbul trece cu de-sēvērșire.

22. *Blenoarea femeilor, flori albe sau poale albe.*

Morbul se naște la unele femei deodată cu prima scursoare lunară, la altele însă din necurățēnie sau prea mare înclinare spre amor, avēnd împreunare cu tot nătărēul.

Prelângă curățēnia și abțînerea dela beuturile spirituoasē, morbul se vindecă sigur în trei zile folosind următoarea medicină:

Flori albe (ca de pēr, eșite 4 din o trupină, numele latin nu-l știu) ferte în vin vechi și după strēcurare beute pre nemāncate în 3 demineși.

23. *Grumăzarea (Șopărlărița).*

a) *Diagnosa.* Grumăzarea se poate constata, dacă cel atăcat se căiește că nu poate înghiți și sēnte durere mare în grumazi. La început se ivește la înghițitoare o umplătură cam de mărimea unui paiu sēc, care mai tārziu crește în așa mēsură de cel atăcat se nēdușește și moare.

b) *Prognosa.* Grumăzarea se vindecă la oameni mari cu sigunitate, dar la copii după-ee ei nu se supun bucuroși la cură, mai cu anevoiă.

c) *Tratamentul.* Ca să scăpăm de grumăzare folosim douē legători.

Legătoreea primă, — care se pregătește din smântână bine unsuroasă în care cînd fierbe se amestecă floare de bostan mērunțită bine și pușină fînă de grâu — se aplică în stare rēcită la gât.

A doua legătoree se pregătește așa: Sē ferbe smântână cu miere, și se pune din

toate florile amintite la Nr. 1, 2, 3 și 4 câte o firă. Legătoarea caldă pregătită așa, se pune în ceafă în linia urechilor — curmezis — ca să tragă. În gură se ține compost din lapte fert, zahar galben și smochină.

Dacă legăturile de mai sus nu folosesc, ne luăm refugiul la altă legătoare numită spurecată.

Aceasta se pregătește așa: În un vas spurcat, se pune ud — urină — să fiarbă. Când ferbe udul punem în el puțină făină de ovės și sămânță de ciurma fetei. În acest timp punem în foc o ceapă să se frigă; după ce s'a fript scoatem mezul și în locul lui punem oleu de lemn și piele de șoarece. Ceapa friptă și umplută cum am zis, o punem să fiarbă puțin și în vasul amentit. Medicina fiind gata o aplicăm în stare caldută în dosul capului.

24. Umflarea capului și a altor membre.

De multe-ori se umflă capul în așa măsură, încât cel atăcat în scurt timp nu vede și nici nu aude. Dacă în o parte a capului se ivește roșată ca la Nr. 5. purcedem la curare precum s'a arătat acolo. Dacă umflătura e fără semne atunci avem de lucru cu un morb ușor care se poate tracta așa:

Pe umflătură acomodăm floare de bostan și frunză de bob. După aceea punem în dosul capului legătoare caldă pregătită din $\frac{1}{2}$ smântână, $\frac{1}{2}$ miere amestecate cu flori de cupe albe (*Gentiana excisa*), flori de ciurma fetei, frunză de mintă neagră (*Mentha sativa*) și de mintă creată (*Mentha dentata*).

Umflarea altor membre se tractează tot așa, aplicând legătoarea pe umflătura respectivă.

25. Umflarea din lăuntru.

Când cineva se umflă din lăuntru, dar în măsură mare, se curează așa: Înainte de toate bea compost din oleu de trandafir, rosmarin alb și oleu bun (de mâncat). Foalele se unge cu oleu de lemn, legându-se cu țerîț de grâu muiete cu apă rece.

Dacă oare-cine e umflat în măsură mai mică se curează așa, că fierbem în rachiu de droșdii următoarele materii: romoniță bună (*Matricaria chamomilla*), oleu de peatră, oleu de rîme, oleu de mândule, oleu de chimin, picuri albi, picuri de rânză, oleu de trandafir, oleu de rozmarin roșu și alb (*Rosmarinus officinalis*.)

Toate materiile zise se pot procura din farmacie, câte de 3 cr. soiul. Compositul câștigat se dă pacientului pe nemâncate câte cu o lingură.

La cazul când medicinile de mai sus ar rămâne fără rezultat, atunci aplicăm ceea următoare: După-ce am uns foalele cu oleu bun și am prăsărat făină din ou de camfor alb, aplicăm floare și frunză de bostan, preste cari legăm cu o cârpă umedă.

Dacă nice așa nu înceată dorerea, mestecăm oleul numit cu camfor purecînd apoi ca mai sus.

26. Tăieturi, zdrobituri și împunsături.

1. În multe casuri oamenii și animalele se ciongăresc în mod înspăimântător astfel, că de cele mai multe-ori prelângă dorerile grozave devin și neapți de muncă pe un timp îndelungat. Omul care trăește din țaria brațelor, devenind neapt de câștig, e espus lipsei și neajunsului; animalul de lucru, slăbind și rîind ne cauzază regres în ale economiei și deficit în vinderea lui.

Ca să putem evita acestea se răcere precauțiune în toate afacerile noastre, căci: „paza bună încunjură primejdia rea.“

Cu toate acestea omul fiind — dela natură — supus păcatului, trebue să sufere și urmările lui: lipssele și neajunssele.

Dacă omul ori animalul suferă de vre-o tăietură — fie cât de mare — trebue să răcurgă la următoarea medicină — a cărei rezultat favoritor e incontestabil -- și anume:

a) Când tăietura e proaspăta, se leagă imediat cu o cârpă împăturată în patru, pre care se pune $\frac{1}{2}$ glăjuță de balsam de zefir amestecat cu 20% vinars (rachiu) și 10% apă, va se zică în $\frac{1}{2}$ litră rachiu se pune $\frac{1}{4}$ de litră apă și $\frac{1}{2}$ glăjuță de balsam.

b) Dacă tăietura e umflată, ferbem rută (*Thalictrum flexuosum*); cu supa câștigată din rută, opărim făină de mălaiu — cucuruz — și apoi răcîță bine o aplicăm pe tăietură.

c) Dacă tăietura a început a coace, mai ântâi delăturăm puroaiiele cu apă caldă sbicînd totodată cu o cârpă. După aceea spălăm tăietura cu apă de carbol — în lipsa căreia prăsărăm făină de zahar alb, ca să mănec carnea rea — și apoi o legăm cu următorul flaster: luăm ceară, oleu de lemn, seu de miel și rășină, — cât un fir de bob — din cari

făcând compost îl aplicăm pe tăietură — în timp de trei zile, firește schimbându-l după trebuință.

În lipsa compostului acestuia e bună clisa tăiată subțire și amestecată cu șofran care se pune pe vată și apoi se leagă pe tăietură.

2. Dacă omul ori animalul se sdrobește în parte, fără a i se sfărma osul, aplicăm:

a) mai întâi de toate imediat balsamul de mai sus.

Pentru evitarea aprinderii și prin urmare a umflărei, sdrobotura se spală cu apă carbolică turnată pe vată; după spălare presărăm odorifer, în lipsa căruia e bun flasterul ori clisa pregătită cum se arăta mai sus.

b) În cas de umflare purcedem ca mai sus la p. b.

3. Când cineva se străpunge cu cuie, lemne etc. are a recurge la următoarea medicină:

a) În ziua primă se aplică legătoare pregătită din făină de ecuruz cu lapte dulce, rășină și sêu.

b) În ziua a doua se bagă în gaură un stupuș — dop — de pânză de in udată cu balsamul descris.

c) În a treia zi eșind stupușul de sine din gaură, aplicăm rută.

Cu medicina prezentă s'a vindecat în timp de 6 zile, din 10—16 April a. c. în comuna Maier un cal, care a avut o împunsătură de un decimetru de afundă.

27. Leșinarea.

Omul care leșină se poate readuce în fire așa, că turnăm pe o cârpă oțet tare și spirt care o acomodăm aproape de nasul respectivului ca o să miroasă. Pe cap îl udăm cu apă rece, iar vestmintele strîmte le delaturăm.

28. Vomarea sau vîrsarea.

Dacă cineva vomează în măsură mare și continuă a mai vîrsa, se recomandă pentru evitarea răului a lua următoarea medicină, care sistează cu totul vomarea, și anume: Se pune la foc în un vas vin, în care se amestecă spre ferbere scorțișoară dulce (fahaj) și foi de boabe (babérlevél). După ce au fert bine se strîcueră spre un vas, în care am pus zahăr alb. Supa căpătafă astfel o dăm pacientului să o bea.

29. Strînsoarea.

a) *Diagnosa.* Când cineva voiește a să bălega și pre lângă toate opintelele nu poate, căci afară de o materie sângeroasă mucoasă nu iasă altceva, acela e atăcat de strînsoare. Strînsoarea răcere eșire deasă afară, dar totdeauna fără rezultat, căci precum am zis afară de materia sângeroasă-mucoasă alte escremente nu es.

b) *Prognosa.* Intestinul cel gros al pacientului e rănit în lungime ca de un cot. Dacă morbosul nu se curează de timpuriu, capătă aprindere totală de intestinul gros și astfel moare.

c) *Tratamentul.* Spre a cura strînsoarea e recomandabil a aplica următoarea medicină:

Pe foalele morbosului se pune spălătoare de vasă, după-ce mai întâiu s'a întins bine în cenușă. În lăuntru ia oleu de ricin cât se poate de mult, ca să-l străbată în jos (să-l curată.)

Sub șezut e bună o cărămidă cum numai poate suferi de ferbinte, și care e învălă cu o cârpă muțiată în oțet.

În unele casuri ajungem la succes și cu ceară roșă de sigilat sdrobotită și beută cu rachiu.

30. Gălbénarea.

a) *Diagnosa.* Individul atăcat de gălbénare e palid și gălbén începând din creștet până 'n tălpi. El n'are bucurie, n'are zile veșele; viața lui e înorată și disperată. Umblând se nădușește, șezând se trudește. Se crede, că gălbénarea ar proveni din spaimă mare, din bucuriă ori din întristare.

b) *Prognosa.* Dacă gălbénarea nu se curează de timpuriu, cel atăcat în urma strîcării sîngelui trăbue să moară.

c) *Tratamentul:* Dacă gălbénarea se curează cu apă neincepută, care se bea preste zî din un pocal de ceară în care se pune un inel de aur. Morbosul venindu-și în ori va mai lua pirule de ceară în amestec cu șofran. Din când în când — mai ales pe nemăncate — va bea rachiu cu dințură (un fel de rădăcină din farmaciă).

Medicina ceea mai sigură e: pirulele depurative de sînge (vértisztító labdacok) în număr de 15 dărabes cari se ieu în trei demineți pe nemăncate.

31. *Limbricii.*

De limbrici pătimese mai ales copii. Copilul cu limbrici are foale mare, o față palidă și ochi painginiți mai ales dimineața. Sufere de ferbințeli preșchimbate cu înfiorături ca-și cum ar pătimi de friguri. Să scarpină meru la nas și e mai mult posomorit decât vesel.

Pentru delaturarea limbricilor pregătim următoarea medicină:

De cu sară făiem o ceapă roșie în bucăți mărunte și o punem în un pocal cu puțină apă ca să dospească până dimineața. Dimineața luăm ceapa și o delaturăm din pocal, iar supa rămasă o amestecăm cu 30 picuri de rachiu pentru fie-care copil. Bând copilul cu-alitatea competentă lui pe nemâncate, se va curăți de limbrici. Alt medicament e: usturoi zdrobit în apă sărată și amestecată cu puțin oțet, care se dă morbosului pe nemâncate.

Al treilea medicament ar fi a unge copilul la nas și buric cu petrolu. Acest medicament are influință salutară asupra copiilor sugători.

32. *Tusa.*

Copii răcindu-se tușesc și răgușesc de nu pot nici grăi.

Curarea tusei se întâmplă așa:

Sara înaintea culcării se face tea din mintă creafă, chimin, romoniță și motocină

toate în părți egale cu apă. Cu ocașiunea străcurării se pune în supă și zahăr alb.

Tea aceasta se dă morbosului să o bea cât de ferbinte și apoi să se culce în așternut ca să asude.

Peptul se poate unge cu senu, acoperindu-se cu hârtie albastră.

33. *Sughitul.*

Când cineva sughită neîncetat are lipsă pentru mulcomirea lui, de următoarea medicină:

Se ia o rădăcină de hrean, care se rade pe răzătoare și se stropește cu oțet; după acestea se așază hranul într'o cârpă îndoită și se acomodează pe foale în partea stomachului. Ținând legătura pe foale până la înroșirea pelei, sughitul va înceta.

34. *Vomarea de sânge în măsură mare.*

Celui ce vomează sânge în măsură mare, e bine a-i da să lingă sare în care timp pe pept i se pune ștergar cu apă rece. Ștergarul se schimbă îndată-ce s'a înferbântat și se înlocuiește cu altul.

Pacientul e oprit dela folosirea alimentelor grele și ferbinți, tot-asemena și dela luarea beuturilor spirituoase.

Vasilin Rebrean.

DOINE.

I

Murșul îi mare și mere,
Da uritul nu-mi mai piere.
Murșul îi mare și 'necată,
Da uritul nu-mi se gată.
Plâng și nime nu mă vede,
Uritul cu mine șede;
Plâng și nime nu m'aude,
Voia rea tot în răspunde.

II.

Mult me 'ntreabă șir de iarbă,
Unde mi mândra cea dragă?
Eu îi spui d'intr' un cuvânt,

III.

C'o am băgat în mormint.
Șir de iarbă de nu crezi,
Dute la mormint și vezi,
C'am sêmânat carașele:
C'am fost tînăr cu plăcere.
Ș'am sêmânat bosiioc:
Cam fost fără de noroc;
Sêmânatu-i siminic:
C'am fost tînăr și voinic.

Frunză verde mărioară,
Mândra mea c'o domnișoară,
Cu păr din rază de soare,

Cu cosițe înpletite,
 Le vezi și-ți mai ieși din minte.
 Cu doi ochi ca două stele
 Mă tem să mă uit pe ele.
 Fața-i picurul de sânge,
 La care luna ajunge,
 Cu buză de mere dulci.
 Poale albe 'npăturate

Gândești că-s întinsă 'n lapte.
 C'un mers mândru și frumos,
 Gândești că seric pe jos.
 Frunză verde cirișele
 Horbele iș frumușele
 Frunză verde bosiioc:
 Cu mândra mea 's cu noroc.

(Sava, Solnoc-Doboca.)

Tr. Popp.

SPECTACOLUL DIN VIENA.

(Treaba cu memorandumul.)

Finita la comedia.

Ne arde fața de rușine pentru lovitură de stat săvârșită prin o mână de oameni înșălați, sėduși, cari cu memorandumul subsuoară s'au dus la Beciu să-l acuză pre regele unguresc la împăratul Austriei. S'a spurcat, s'a băjocorit numele rumănesc; s'a vătămăat dignitatea poporului rumân și cauza rumână s'a compromisat de totul. Sărăcia de deputație rumăncască între răsėtele nemților s'a sters, și-a cules catrafusele din Viena.

Comediă ne mai pomenită săvârșită în numele a trei milioane de rumâni.

Dar să ținem rînd. În numărul trecut am vorbit mai pre larg despre treaba memorandumului sibian și despre comitetul central rumân. Ni-am pronunțat părerea că comitetul sibian nu-i reprezentența poporului rumân și că poporul rumân n'a vrut să meargă la Viena cu memorandumul sibienilor. Presa rumână: Gazeta, Luminatorul, Telegraful Român, Unirea, Calicul; prelații români: Vancea, Miron Romănul, Popea, Sabou, Pavel, Mihali etc.; inteligența rumână: Mocioni, Babeș, cu toți bănățenii; funcționarii rumâni de tot soiul, au fost în contra memorandumului. Însă totuși conferința din membri aleși într-

un mod mesteșugit au adus cu majoritatea voturilor un conclud: Coroanei să se așterne prin o deputație un memorandum despre gravaminele rumănilor.

Bine — rău, s'a adus o hotărîre a cărei esecutare a fost încredințată comitetului național compus iarăși din niște oameni esaltați, parte obscuri, smintiți la minte; fără simț constituțional; din rămășițele nemților absolutistici.

Fiind așa-dară vorbă de un memorandum adresat Coroanei conferința n'a împuternicit pre comitetul național:

1. ca să se ducă cu memorandumul la „Viena,” la „împăratul Austriei;”

2. acolo să se asoțieze cu elementele de disordine, cu inimicii patriei noastre cu antisemiții și cu socialiștii nemților, elementele de tot antipatice în Viena;

3. să se ducă într'un timp așa de nefavorabil pentru cauza rumână precum a fost acela prin serbarea iubilicului de încoronare;

4. în Viena să vorbească fără mandat în numele tuturor rumănilor, al slavilor (!) și al nemților (!) (proști sufulecate), din Ungaria.

5. cu ignorarea inteligenței rumăne să strîngă din țară o mulțime de țereni

cu minciuna că „împăratul îi chiamă pe rumâni!“

6. să aranjeze acolo procesiuni, tumulturi; cu ciorecarii rumâni să facă comedii spre desfătarea vienezilor.

7. să mințască într'un mod brutal vrînd a sêduce cêrcurile vieneze, presa etc.

8. Memorandul sã-l compună din minciunile tinerilor din Graț.

Comitetul național ajuns pe mîna învechitului politic Raț, esaltatului Lucaciu din treaba serioasă a rumânilor a făcut o comedie, despre care nemții vienezi multă vreme vor vorbi.

Mai nainte de toate din memorandumul junilor din Graț au făcut un estras, apoi au rînduit o grămadă de cioreci noi, și reverenzi popești; au înbrecat o grămadă de lume, au străbătut pîna la Viena într'o vreme cînd toată lumea sê pregătea pentru iublieul de încoronare al regelui unguresc. Acolo asoțindu-sê cu elementele de disordine, la tot pașul au mințit într-atîta, încît presa vieneză pre reprezentății „națiunei rumâne“ (!?) i-a donat cu epitetul de: „mincinoși.“ Succesul a fost strălucit.

Pe rumânii sêduși nemții i-au așteptat gata. În loc de îmbrătoșare călduroasă din partea cetățenilor i-a îmbrătoșat poliția, și dl Lueger cel mai cumplit antisemit. Așa dară deputația rumânească mult înțeleaptă și politică s'a dat dracului de totul. Deputația a fost alungată de poliție dintr'o crîsmă ntralta. Pe „împăratul“ nu l'a vîzut nici un ochiu; ma țeranul rumân n'a vîzut nici barêm un picior de ministru.

Așa dară deputația a „trei milioane de rumâni“ în mult dorita capitală a Austriei a fost pusă sub pază

polițască; la împăratul n'a putut străbate, ministrii nu o-au primit. Și memorandumul? Ce s'a ales din operatul sibienilor? Ajuns-a acela la „Împăratul?“ Ba. Memorandul sibian s'a ascuns într'un plic; plicul s'a pecetluit, și dl Raț președintele deputației „a trei milioane de rumâni“ la pus pe masă în antișambra unui consilier. Apoi nu sê știe mai mult nimic despre soartea acestui memorandum, ma nici de soartea deputației „a trei milioane de rumâni.“ Dl Raț președintele deputației, în capitala Austriei ducându-sê la împăratul, la ministrii, a îsprăvit treaba rumânilor numai în antișambrele ministrilor, cu ușierii palatelor. Rușine!

Membrii deputației „a trei milioane de rumâni“ s'au lins din Viena p'afurișul cîte unul, cîte doi. Deputația odată numai a fost nêvăzută. Am cugetat, că aceia, cari au umblat și s'au ustenit în treaba a „trei milioane de rumâni“ aici acasă vor fi primiți cu conduite de torți, cu entusiasm; că drumul lor din Viena, mai ales în părțile locuite de rumâni, va rêsuna de strigăte însuflețite. Căci, dacă ei ar fi fost trimiși de noi, de poporul rumân constătător din 3 milioane de oameni, dacă ei de la noi cei ce acasă am rêmas, și-au fi căpătat mandatul a face cele ce au făcut, apoi atunci ne temêndu-ne de nime, pentru frații nostri adevărați ustenitori în treaba noastră, am fi făcut toate, ca primirea lor să fie caldă, cuvenită.

Îi vedem însă pe d'afurișul a sosi la casele lor ca niște făcători de rele neașteptându-i nici însuși familia; ma președintele rênunit al deputațiunei cere ajutorul fișpanului Turzii, temêndu-sê a intra în Turda.

Pân' acum am luat știri de o grămadă de minciuni, de irregularități, de comedii d'ale deputății vieneză, despre lucrul de căpățenie însă! n'avem nici azi cunoștință; adecă nu știm din cine a constat deputația? Numele membrilor (fiind ei preste 200) sunt de totul necunoscut; cum îi chiamă pe oamenii bravi, cine ia adunat la olaltă, după ce mandat? Mai departe ce cuprinde în sine mult pătimitul membrand? (Comunicațiile Tribunei sunt falsificății tendențioasă. Red.) Cuprinde oare acela dorințele poporului? Așa dară poporul rumân (3 milioane de oameni) în acărui nume s'a făcut atâta gălceavă în Viena, nu știe nici astăzi cine l'a reprezentat în capitala Austriei, pentru-ce s'a dus deputația la „împeratul Austriei“ și pentru-ce nu s'a dus cu o cale și mai încolo la Berlin, la Paris, la St.-Petersbourg, Monaco? etc. Căci dacă deputația a făcut o nebunie, pe calca aceea ar fi trebuit să meargă și mai departe, până la lumea neagră. Cui va da deputația păcălită samă despre cele petrecute în numele rumânilor? Noi poporul rumân în acărui nume s'a făcut o grămadă de mișelii, nu știm chiar nimic.

Nu ne interesăm: ce a vorbit dl Raț cu vizitei, cu chelnerii, cu șerbitorii, cu ușierii diplomaților în antișambrele lor, ne interesază împrejurarea, că el a vorbit în numele poporului rumân. Protestăm solemn în contra acestor abuzuri! Dela poporul rumân nici președintele, nici cei adunați de prin țară n'au avut credenționale. N'au putut vorbi dară în numele nostru, n'au putut lucra în numele altora, numai în numele lor și n'au putut face nimic în numele poporului rumân după-ce poporul rumân nici ideă n'a avut despre cele ce a vrut deputația a face în Viena la împăratul.

Să vorbim mai limpede.

Dintre clujeni numai unul a luat, parte în deputația pomenită: Coroian. Cine l'a trimăs pe el la Viena ca să vorbească în numele nostru? Cine l'a trimăs pe el în comitetul de la Sibiu? Noi? Înaintea clujenilor dl Coroian e om neplăcut. Inteligența rumânească nu consimțește cu el. Nu l'a trimăs nici Iosiv Pap, nici Mezei, nici Hosszu de la tablă, nici Nestor, nici Petran, nici Truța, nici Lazar, nici Corneli, nici Leontin Pap, nici Podoba, nici Laslo, nici Bohețel, etc. nici preoții, nici neguțătorii, nici industriașii rumâni din Cluj, nici noi cei dela Ungaria. Toți acestia, inteligența rumână din Cluj, a fără de dl Isaac, care dupăcum știm, încă a avut de gând să-și iee merinde în străiță, a reprobat și raprobează călătoria comică a deputății la Viena. Toți noi cei amentii protestam în contra presupunerii, că doară pe Coroian noi l'am fi încredințat a merge la Viena, a face lovitura de stat. Căci noi mai toți acestia am pus jurământ, că vom fi fideli cătră rege și patriă, vom susține legile și nu vom conspira cu străinii, cu anti-semiții în contra regelui, constituțiunei maghiare. Toți aceștia unisono zicem că: Coroian n'a reprezentat inteligența rumână clujană; n'a avut mandat de la nici unul spre facerea comediilor vieneză.

Dl Dr. Ioan Raț, avocat în Turda, președintele deputății răsăpitate, n'a avut credenționale nici dela Suluț, nici dela Siuciu, Ramonezai, Cigarean, nici dela Răcoști, nici dela Mesaroș, nici dela alți rumâni din Turda și jurul; inteligența rumână afară de vr'o doi amployați dela Arieșana desaprobează faptele lui Raț. Raț între rumânii din Turda e un om neplăcut,

în jurul Turzii, unde prea bine îl cunosc, nu conducerea poporului rumânesc, cauzei naționale, ci nici barem procesele private ale țeranului rumân nu sunt încredințate lui.

Pě Brote, pě Albini din Sibiu nu i-au trimis nici cei de la mitropolie, nici cei dela Albina, nici Telegraful, nici Calicul; nu i-au trimis nici unul dintre anglofilii sibieni, așa-dară ei s'au dus la Viena fără credenționalele inteligenței sibiene. S'au dus cu mandatul Tribunei, lui Balteș, adecă cu vorba unor oameni, cari în societățile de oare care valoare, n'au nici o trecere.

D'apoi oameni acestia n'având credenționale de la inteligența rumână, putut au ei oare fără obrăznicie a vorbi în numele a 3 milioane de rumâni? putut-au ei a merge în străinătate la împăratul altui stat a săvârși un fapt de lovitură de stat în numele acelora, cari au pus jurământ sincer regelui unguresc, că așezămintele statului unguresc le vor stima într-o toată și vor fi fideli țerei?

Acela care zice că fapta vienezilor nu-i obrăznicie săvârșită în numele poporului rumân — acela e un om fără simț, de tot putred în lăuntru s'eu.

Omul privat în treburi sale personale poate face glume, nebunii; în numele poporului nu. Durere! La noi oameni conducători, cari au ajuns la înalțimă pre cum ajunge beșica umflată pě de asupra apei, sunt de părere, că a minți, a falsifica în numele poporului rumân e o vîrtute. Dacă putem vorbi de voința poporului rumân din conferința din ianuar, apoi atunci putem vorbi și despre aceea că comitetul național a falsificat voința poporului rumân.

Conferința din ianuar a hotărît,

ca memorandumul rumânilor să se așterne Coroanei. În țara noastră nu putem vorbi despre altă coroană decât despre corona sftului Ștefan, despre corona ungurească care strălucește pě capul regelui unguresc. Ce a făcut comitetul? S'a dus la „împăratul“ în Austria și acolo a făcut o grămadă de nebunii, a săvârșit o lovitură de stat lovîndu-ne tot odată și pre noi cari acasă am rămas chiar în cap, în simțul nostru patriotic și fidel față de corona țerei ungurești.

La ce au cugetat oamenii comitetului?

Regele s'a împecat cu ungurii. La anul 1867 s'a încoronat și regele însuși înaintea lumii a depus jurământ pě constituția țării ungurești. A fost vorbă chiar de iubilarea încoronării. Atențiunea lumii era îndreptată spre Budapesta. Într-aceste justări ce au crezut membrii comitetului? Crezut-au ei doară, că la vederea câtorva cioreci rumânești „împăratul“ își va călca jurământul ca rege unguresc? că la vederea lui Lucaciu, Albini lumea nemțască spăimântându-se va rumpe dualismul cu ungurii? că prezentându-se rumânii în Viena — fără știre, precum au făcut ei odată, cu ciorecii lor, vor cucerii presa, inimile nemților, ca niște năzdraveni? Că „împăratul“ ca împărat pě de-afurișul îi va primi în audență la spatele ministerului unguresc? Ori cât de obscuri au fost membrii deputației, la aceasta n'au putut cugeta. Vrut au ei cu memorandumul lor a ajunge la oare care rezultat? Ba. Căci dacă ei ar fi voit ca faptul lor să aibă oarecare efect, apoi atunci ar fi mers acolo, unde ei ar fi fost, de sigur, acultați, la regimul unguresc; iar nu în străinătate, la un guvern strein, despre care

siguri au fost, că îi-va alunga, și nu i va primi. Conferența n'a potut gândi la o așa nebunie, după ce a voit, ca plângerile poporului român să ajungă la urechile competente, memorandumul să ajungă la dreptele tronului, iar nu pe masa ușierilor în antișambrele ministrilor streini. Iată așa s'a falsificat voința conferinții din ianuar, și prin aceasta neamul nostru, cauza noastră s'a compromisat, s'a băjocorit prin niște oameni, cari s'au ureat pe spatele noastre, pe cum se ureă pe frunte pe dacă e sătul.

Mult pertractatul memorandum a fost gata, deputația s'a dus la Viena, comedia s'a sfârșit. Intrebăm, făcut-a prin aceasta cauza română oare-care progres? Deputația înaintea lumii făcutune-a oare-care onoare? Câștigat am noi ceva prin fiasco-ul vienez? Am câștigat simpatia lumii? Ne-am făcut de râs și de bajocură. Iată Mocioni, Babeș etc. sânt rehabilitați; și pot fi mângăieți, se pot bucura. Dacă s'ar putea omul de o bajocură națională colosală bucura, de rezultatul mișcării cu memorandumul, care după părerea lor a fost inoportună. Resultatul i-a justificat întru toate.

Noi nu suntem „conducători“ de popor, nu suntem politicieni renumiți, ca Albini sau Baltes, cel din balta Tribunei, totuși l'am fi condus în treaba aceasta pe poporul român cu o înțelepciune, cu o dignitate sublimă, și am fi ajuns la un rezultat grandios. Timpul ar fi fost chiar acomodat spre un act măreț. După 25 de ani ar fi fost timpul, ca și noi românii să facem ceva lucru demn, care ne ar fi rădicat din starea miserabilă politică, în care cu pasivitatea noastră ne aflăm. Ne-am fi pus în activitate. Pre accia,

pre cari i-au fost condus în brațele lui Laeger în statele streine ca să-i facem de rușine și să-i punem sub pază administrativă, i-am fi condus la iubileul de încoronare, și acolo cu popoarele țerei am fi strîgat: Aici suntem și noi românii, iubitori de patriă; serbăm și noi din inimă, sincer festivitarea de încoronare; suntem fideli regelui și țerei. Însă noi avem dureri, iată durerile noastre descrise în memorandum. Acum, când toate popoarele se bucură, ne bucurăm și noi, însă cerem, ca durerile noastre să fie vindecate. După frecări de 25 de ani, noi cei mai slabi, le întindem mâinile ungușilor, îi luăm de frați, voim ca cu noi să tracteze ca cu frați. Rumânii statului ungușesc ar fi fost cei mai sărbătoriți oameni în Budapesta. Iubileul de încoronare ar fi fost totodată iubileul de împăcare. Dacă ungușii ne-ar fi răspins, atunci am fi putut documenta lumii: nu putem trăi cu ungușii în frațietate. Am fi putut arăta lumii iubirea de patriă, fidelitatea către tron, și nerăsplătirea din partea ungușilor. Și dacă ungușii nici într'un timp așa serbătorec nu ne-ar fi mângăiat, nu ne-ar fi primit în mod potrivit, am fi avut dreptul d'a lovi în ei, d'ai atăca; cauza noastră a-o așterne lumii ne interesante spre judecare. Și rumânii ar fi fost moralmente victorioși asupra ungușilor.

Astăzi? Suntem bajocoriți, tupilați; sîntul nostru dinastic luat la îndoială; patriotismul nostru, durerile noastre luate în bajocură. Cu tot dreptul. Căci adevărat este: Noi românii, cari acasă am rămas, suntem patrioți. Accia, cari s'au dus la Viena, s'au falit cu loialitatea aceloră, cari o-au poșezut cei de acasă. Ei în Viena s'au falit cu virtuțile noastre, cari acasă am rămas. Însă

virtuțile pomenite ne aflându-se în deputația renumită, lumea presupune, că noi toți consimțim cu cei din deputație, cu cei ce au comis lovitură de stat și așa au devenit trădători de patriă. Presupunerea e răzîmată pîndresneala brutală a deputației vorbind în numele tuturor românilor.

Bine-i. Nici dintre unguri mulți nu sunt îndestuliți cu starea lucrurilor. Partidele opoziționale ne dau dovadă că mulți sunt între unguri, cari vreu a-l răsturna guvernul. Omul dară se poate lupta pentru părerile sale spre binele patriei și al neamului seu. Însă a zice că regele nu e rege, ci e împă-

rat, constituția nu e constituție, a conspira cu elementele streine inimice patriei, a lupta în contra statului și a merge a cauta leac în streinătate la popoare străine, sunt niște fapte, a căror nume e: *t r a d a r e d e p a t r i ă*.

Da, fapta românilor din Beciu e o faptă de tradare, care ne înegrește pre toți și ne rușinează pre toți înaintea lumii.

Noi îi vom lua la răspundere pentru faptul acesta și-i vom provoca pre toți remașii acasă ca să protesteze în contra faptului de tradare.

(—)

MIHAI VITÉZ CSOKONAI.

(Fine.)

Csokonai, voind a se face demn de recomendarea aceasta, s'a apucat cu toată nesusința de instruat. De esteriorități nici acum nu i-a pîsat mult, dar în modul de învățămînt de-atunci a insuflat viață și cu largelei cunoștințe interesare, și și-aici și a câștigat necondiționat iubirea discipulilor. El însuși se profundează în studiări estinsă. Se supune la esamen din istoria, deci cetește și studiază toate cronicile și istoriciii mai renumiți. Într'aceștea-i vine voia de-a cânta faptele eroice, și toate le scrutează, ce numai se referesc la originea, locuința și datinile străbunilor maghiari. Eposul „Dorothea“ l'a adus aici mai gata; acuma despre Arpad și despre intrarea ungarilor ar voi a scrie un epos în modul lui Omer și Tasso. La planul acestuia zăbovește mult, dar pentru aceea lucră destul. Aici scrie comedia „Vêduva Karnyó“, care fu și predată de discipuli, și mai multe poesii mai mici, la ce a servit de ocașiune doliul și bucuria familiei Festetich, rugarea și placul amicilor. Căci cu domnia prejurului și-a susținut atingerea; aceea de-abia și puteau petrece fără Csokonai, ei îi făceau și publicul răcunoscător: îi aplandau succesle, îi decopiau și propăgau poesiile.

Aceste au fost în viața lui Csokonai cele mai sîrine și plăcute zile. Inima-i vulnerată cu încetul s'a remediat, traiul materialminte sigur de-ocamdată i-a împrumutat o leniște, ca să poată lucra. Aici l'a ajuns onoarea aceea, că societatea limbistică din Tergul-Murêșului l'a ales de membru; la aceea încă în versuri le-a răspuns.

Dar numai un jumătate de-an a ținut viața aceasta. Cu începutul iernei i s'a rîntors antecesorul, și pre Csokonai cu atât mai puțin l'au ținut, căci s'au iscat acuse în contra lui. Știm că Csokonai n'a fost amicul ordinei, și-acuma încă s'a putut întimpla câte-odată, că pre poetul întirziat de pe la petrezeri înzădar l'au așteptat discipulii. Iară cu prefectura i s'a adunat valul, și nu fără de toată supărarea și-a luat rămas bun dela institut. Nici sportula de 50 floreni nu și o-a pretins.

De nou e acolo, unde mai nainte, fără stațiune și fără modru de trăit. Acum îi vine 'n minte locul nașterii, mumăsa, pre cari de cincini ani nu i-a vîzut, aici băter se poate odiehni. Îl cuprinde un dor irrosistabil, și cu toate, că n'aro mai mult decît duoi floreni, totuși în cap de iarnă se pornește cătră casă. Luându-și drumul cătră Baranya, se opreste

la Szigetvár, unde cu trăsura contelui cutrieră tot ținutul, care a fost rănumit pentru faptele lui Zrinyi cel mare și lui Soliman, să desfătea-se în picturile din capelă, și i să naște idea, că cu decopierea picturilor acestora și cu notițe espliative să edeo Zrinyiada. Trecând Dunerea, merge în Bácska, după aceea în Kecskemét ear apoi în Kardszag — firește mai mult pe jos. Aici apoi să odichnește la un cunoscut vechiu.

S'a desprimăvōrat cu totul în 1800, precând a sosit poetul nostru acasă în Dobrițin. Mumă-sa a avut atâta, din cea putut să trăiască cu cinste; cel mai mic fiu încă a fost lăsat pe aripile sale, așa sosirea lui Mihai n'a causat grije mare, cu atât mai puțin, că s'a retras la un fund al casei. Aici să simța mai bine, între cărți și flori. Spiritu-i trecut printre atâtea ilusiuni și-a aflat o 'ndestulare dorită în singuritatea aceasta: cetește, traduce, meditează și ocolește oamenii. În societăți și festivități mai mari n'a mērs, sau dacă a făcut-o, era fără voie și tăcut. Numai în cercul acelora s'a deschis, cari umblau mai des în casa sa, așa: Emeric Kiss, inspector de salitru, Gavril Nagy, avocat, și locotenentul Fazekas, autorul lui „Ludas Matyi“. Dobriținul, și mai ales cercul știintific al colegiului într'atâta l'a urit încât dacă oare-careva amic vechiu al său deveni aici profesor ori predicator, și-a rupt amiceția cu acela, eară dacă din stațiunile aceste unii ajunsē la sate, Csokonai mai cași un demonstrator le căuta pretinia.

Căci i s'a dat ocaziune, s'a și smuls din sfera aceasta. Prin satele din prejur și mai departe adesea făcea excursiuni și când să 'ntorcea dela botanisarea făcută cu o mare pasiune, în cercul amicilor buni iară era cel vechiu. Sē juca cași un copil, desfăta societatea cu anecdote, apoi politica, bea, și nopțērea la olaltă cu ei. Pentru aceasta numai decât i-a mērs vestea rea de bețiv. Însă numai viciuinea i-a fost așa de mare, beat nu l'a vōzut nime. În desfătare și petrecere încă așa s' a purtat, cași într' alte afaceri. Totdeauna a voit să facă lucru deplin. Dacă s'a pus la lucru, nu s'a culcat până demineța la răsăritul soarelui; dacă a 'nceput a fuma, atâta a fumat, până numai i-a ținut tăbacul; dacă și-a petrecut, el a stat pe tălpi, până

a mai avut numai un ortac, sau cancelul nu s'a golit. I-a plăcut a trăi fără de gând, cum-pētul l'a urit, numai pentrucă și aceasta îi frēna libertatea și voința.

Csokonai de aci 'ncolo însă lucra puțin în poezie. Dacă e acasă, mai vōrtos să ocupă cu științele și cu planurile viitorului. Din edarea Zrinyiadei greu a fi ceva, cu toate că amicii îl îndeamnau la aceasta: numai operele sale de le ar pute vedea pe masa publicului. Toată nēsuinta-i este ca, din vinitul acesta să-și plătească dătorile și apoi să poată lucra în odihnă la „Arpad“-ul său pân' la ziua morții. Cu deast'dată stă mai aproape de scop, ca ori și când. În 1800 trimete în toate părțile coale de suscriere, și cel puțin renumele de poet îl dovedește împrejurarea, că numai în Dobrițin și Sáros-Patak s'a găsit 291 de prenumărănți. Stefan Frater, amicul pretorelui, îi oferă șpesele de întipărire. Acum s' apucă la ordinarea operelor, ce n'a fost lucru fără de osteneală, căci poeziile-i erau împrăștiate încoace 'ncolo pe la amici. De pe „dincolo de Dunăre“ și le adună prin corēspondință, ear pre la Tisa el însuși umblă a și-le puriza — dintr' un sat într' altul. A avut mult nēcaz cu tipografile și multe neplăceri cu censorii.

Într'aceste să 'ntimplă, că oare-careva cunoscut al său într' o zi de august a plecat la Peștea. Csokonai nu mult s'a cugetat, fără așa cum a fost, s'a suit pe trăsură și numai din satul vecin face cunoscut mamēsa, că el unde a d spărut. Pentru disparerea-i grabnică s'a și strecurat vestea că a murit, însă el a fost la Peștea. Prin cunoscuți dedemult primește instruirea unui copil mic, și pentru aceasta capetă quartir și vipt. Prelângă instruat a putut planisa liber. Mai întâi a voit a redacta un zăuar, după aceea frecventează la universitate științele ingineresti. La aceasta l'au silit mai multe motive. Erau foarte căutați și prețuiti geometrii. Și-apoi, — scrie unuia amic — „pentru conservarea sănătăței Esculap-ului de-aici nu mi-a putut mai bun oficiu rēcomēnda, decât în care omul umblă prin păduri și pe câmp, să scoală demineța, să culcă sara, și iarna să odichnește în chilie. Oficiul acesta dă și o golătate lină, independentă și moderată, și-apoi nu-și împlântă în el ori-ce fel de om nasul.“ Fără așa să vede, că deja la 'nceput s'a urit cu știința mai

goală și decât teologia și iura. Și nu fără toată cauza s'a gândit acuma la cumpăt, căci aruncările încoace și 'ncolo l-au tras într'un mod bătător la ochiu. Când în primăvara lui 1802 s'a răntors acasă, amicii îl chiamă la sate pentru recreare, dar acum nici aerul dela sate nu-i este destul. La consultarea medicului merge la băile de Várd, unde s'a recreat în câtva; dară acuma îl ajung și năcazurile. Marele incendiu din 11 iunie' care năbusisē o mare parte a orașului și colegiul, în apropierea acestuia făcū cenușă și fundul căsēi Csokonai-estilor cu chilia, grădina poetului, dimpreună cu frunzarul plăcut, și cu socul cel mare, sub cari atâtea oare iubite a petrecut. La acestea încă moare și frate-sēu.

Între atâtea năcazuri și suferințe Csokonai deveniră indiferent de toate, cu atâtea mai vėrtos, că vara în vremea lucrului, înzădar s'a rugat de amici, ca să-l ajute a-și rădica căsuța. Atunci aude, că Széchenyi, vechiul sēu protector, pre care încă din Somogy l'a cunoscut și-adunat biblioteca națiunei. Un plan nou i sē naște, da dacă ar căpēta acolo ceva oficiu, batăr de scriitor. Ce bine ar fi această pentru planurile-i vechi! „Arpad“-ul sēu rēcere un ștudiu, pentru care e îndrumat la viața din oraș, la societatea învățaților și la bibliotecă. În oficiul nou la toate acestea ar avea vreme. Scrie dară o epistolă contelui în care și plānge năcazurile, își oferă servițiul la bibliotecă, și e bucuros a servi și universității, așa că va ținea gratis prelegeri din poesia națională. Contesēi încă îi scrie o epistolă și odă la cununia de argint. Ambii au o interesare caldă față de poet, dar de cât un mic subsidiu în bani, n'au putut face mai mult pentru el. Oficiul de scriitor, precum și celelalte numai pân'atunci le-au dat la streini, până când educătorii fiilor nu le-vor putea conduce.

Și epistolele adresate altora încă-su pline de dorința de-ași pute căștiga un post liniștit. Cași când și-ar fi paesimțit moartea, așa sē grăbește a-și scrie eposul, dela care singur își asteaptă conservarea numelui de poet. Dar înzădar sē ādresază ori-unde. Cu mumă-sa șede 'ntro chilie, căci ceealaltă o-a dat în bir. Dar, ca nici pe el să nu-l conturbe, și și mumă-sa să-și poată primi oaspeții, după originalitatea sa, și acum și-a căștigat singurătatea.

Mumă-sa a avut un garderobmare, acesta gōlindu-l, a pus în el un scaun și-o masă, pē ușa a căpētat vedere, și dacă s'āșeza 'n el așa sē știa isola de toată lumea, încāt putea lucra cu deplina atentiune.

Singurătatea aceasta însă nuna nu-i aceea, pre care a dorit-o el. Sē și amărăște odată și decide a fi neguțător. Ar vinde duhan și vin, dar amicul sēu Puky decât aceste îi recomandă mai bine sfărniaria de marhe; însă — adaoge el, „aceasta cu deplinătate nu-i pentru oameni ca mine.“ Nici nu s'a apucat Csokonai de nici una. Ultimul plan i-a fost acela, când îl provoacă ecclesia, ca să emendeză cartea de cântări, pentrucare lucru în loc de onorar își cere un dărab de pământ apătos și pustiu în otarul Dobriținului. Când planul acesta încă i s'a nimicit, și-acuma de nicăiri n'are 'n vedere ajutor, totuși locașul de grădină sē nēsuește a și-l aduce în ordine. În chipzuință le-a și ālcătuit toate, — cum a fi ordınatā casa aceasta de poet, de cinci pași de lungă, ce-fel de instrumente vor fi într'aceea, ce-fel de cărți, in ce-fel de thecă, cum va fi ușa, cuptorul, cum vom fuma înaintea aceluia, ce-fel de inscripțiune va fi asupra acelora, unde va sta chipul Lillei, cum va lucra el într'acea (casă) cine, vor fi aceia unși cărora le va fi permis a intra în aceasta biserică mică.

Precând să bucură de planisarea aceasta, sănătatea îl părăsește pe zi ce merge. N'are voie de-a lucra, totuși s'apucă de „Arpad“ făcându-l odată în proză, însă eposul nuna l'a început, nu l'a putut continua. Afară de-aceea face ștudies și notițe introducătoare la operele, dintre cari până în 1804. numai traducerea „Primăverei“ lui Kleist, și „Dorothea“ au apărut. Aceeā o-a dedicat lui Széchenyi aceasta mai întâi lu Festetich car după-aceea lui Rhédei și totuși în fine a ssoit înaintea publicității făr de dedicațiune.

În toamna lui 1804. sē apropla cătră zilele ultime. În zilele aceste ploioasē abia sē trage, cu capriciile-i impaciente atât lui însusi cât și mumei' sale i spre greutate. Sē dorește la sate, ca aici după sfaturile medicului sē poată trăi în deplina comoditate. Sē duce dară la Derecske, dar preste câteva zile le scrie amicilor că sē află cu mult mai rēu decât cum-a fost. Vine de nou dară la mumă-sa.

Earna îl pociumpește de pat. Amicii îl cercetează, dar pre fața-i gătită spre moarte și în ochii-i oiegoși ved învitatibilul. Dacă rămâne singur, și în pat încă cetește. În fine la 28. ianuar 1805 se mântuește de suferințele pământești; viața scurtă și lupta lungă i se curmă.

Îndată ce se lățește vestea morții poetului, înceată ura, și primarii orașului, preoții și învățătorii și poporul grăbesc în mare număr pentru a-i da ultima onoare. Numai corul profesoral n'a putut uita faptele din tinerețe

ale poetului și n'a conces ca tinerețea să se poată prezenta oficios. Dar aceasta atâtă l'a adorat, că preste opreală s'a prezentat, în mare parte, și au mărit pompa solenității cu o cântare în chor improvisat. În mormântarea o-a orânduit Martin Domby, seniorele școalei; el i-a provăzut și monumentul sepulcral cu o inscripție lungă latincască, care-i dovedește reverența, admirandă și iubirea nedefinită față de în veci pomenitul defunct și marele poet maghiar.

Ioan Raț.

COMEDIA FĂRĂ BANI.

(Aranjată de trădătorii tribunști.)

Dr. Ioan Raț, președintele „comitetului minciuoșilor“ din Sibiu, conducătorul deputațiunii „monstre“ (adevărat este) la Viena, ca directorul comedianților, cu doba mare pe șold, pe Praterul Vienei așezat, strigă lumii:

„Haidați, luați, cumpărați, numai nu furați! Chiar acuma se începe! Comediă grandioasă ne mai pomenită! În toată viața numai odată se arată omului Aici se pot vedea 220 de valachi prinși cu funia din pădurile, munții, mlăstinele, văile Ardealului, subjugăți, tupilați, chinuiți, mânjiți. Vă voi arăta 59 de preoți fără eclesii, 10 învățători fără școli, 11 advocați fără procese, 7 comercianți fără marfe, 4 industriași fără industrie, 78 de proprietări fără pământ, și 36 țărani în opinci și cioreci. Veți auzi o urlătură ne mai pomenită în chor cu textul: „Suntem subjugăți!“ cântec național rumânesc!“

Lumea vine-merge, nu intră nime în bordeiul dlui Raț. Apoi iarăși strigă și mai asurzitor: „Veniți, veniți! Popii rumânești ardeleni vor juca cancanul cu antisemiții spurcați, necreștini, cu Lueger et Comp.“

Lumea fiind curioasă intră câți va negliobi, sansculoți, cari apoi între risete poenitoare ies afară vezându pe Eliziu Moga preotul din Apahida, în fruntea popilor ardeleni jucând cancanul până la leșinare!

Însă iată un neamț cu parapleu în mână, cu ochielari pe nas, cârligat din spate, odată

bezirker în Turda în vremile fericite ale nemților, cunoscându-l pe Raț îi zice:

— Ce te vaiieți, frate, colegă! Ce strigi, ce faci așa larmă?

Raț răspunde:

— Cum să nu plâng, eum să nu fac larmă?! În vremile voastre fără lucru puteam umbla în cocie cu patru cai; casa-mi era plină de vindici, de avuție, poporul plătea; gloria numelui meu strălucea preste hotărē. Voi cu absolutismul vostru umpleați buzdunarul procreatorilor. Astăzi? Umblu cu doi cai cheheși cu o prișcă ruginită, căci constituționalismul unguilor nu lucră mai mult pentru noi, ci pentru popor!“

Neamțul măchnit mērgēnd mai departe zicea:

— Tempi passati! Vremile s'au schimbat; a rēsărit era muncii; cu mânilor în șold nu poate mai mult trăi nime! Mergi acasă și și dacă ai voiă la lucru, nu-ți pierde vremea cu urlături sēci, ci lucră!

Însă Raț nu se mișcă. Bate la doabă crăncēn. Nime nicăiri! Oamenilor subjugăți în bordeiul le vine de foame; se neliniștesc, se tulbură, se vaietă, urlă; se apucă de cap, de pēr că hainele au fost scumpe. Un scandal ne mai vėzut. Lumea se adună în jurul bordeiului.

— Afară din ballhaz! Copii, la deal cu trei câte trei, că vine poliția împērătească.

— Urlătură: „La împērătul am venit!“

Și totuși poliția împărătească îi dă afară. Finita la comedia! Rumânașii prinși cu funia vezându-se liberi, fug mâncând pământul la vetrele lor, zicând proverbul unguresc: *Egy-szer volt Budán kutya-vásár*. Odată a fost numai în Beciu țirg de câni, (înțelegând vremile sub nemți) mai mult nu va fi!

*

Precum ne asigură foia comedianților (Tribuna) în cioporul condus la Viena s'a aflat mulți preoți greco-catolici. Suntem buni creștini: nouă nu ne place a vedea crucea profanată. Preoții aceștia și-a profanat reverenda când s'au sărutat cu antisemiți și cu elementele de disordine, cu socialiștii Vienei.

Un prelat catolic din Austria fiind de curând primit în audiență de către Pa pa, l'a rugat pe acesta să-și dea părerea sa relativă la antisemitism, „căci agitațiunile antisemiților surpă nu numai temelile moral creștine, dar brutalizază sufletește mulțimea într'un mod grozav.“ Papa a zis, că această dorință o privește de foarte naturală:

„Mi s'a cerut de mai multe ori să dau urei de rasă un fel de sancționare bisericească, sfântul scaun a respins această pretenție și nu s'a sfiit nici odată a zice că această agitație desfrânată nu va putea conta la simpatiile sale; cu toate acestea i s'ar da prea multă importanță, condamându-se ea de Papa pentru pericolitatea sa; până acolo n'au ajuns încă lucrurile, dar episcopilor incumbă datoria de a împedica din toate puterile lățirea acestei ciume sociale și să vegheze mai cu seamă, ca seminariile să fie ferite de ea, ca acestea să nu devină arena patimelor bestiale; preoții să nu uite că toți oamenii sunt făpturile lui Dumnezeu și că ori-ce cuvânt odios din buzele lor cere o ispășire întreită.“

Acestea sunt vederile Papei în treaba antisemitismului.

D'apoi știut-au acești oameni ce fac când s'au sărutat cu Lueger, cu antisemitul și inimicul nostru cel mai desfrânat și obraznic? Avut-au acești oameni concesiune de la mai marii lor ca să meargă în străinătate, să ne spurce patriotismul făcând lovitură de stat? Însoțindu-se cu elementele desfrânate? Căci mergerea la Viena la „împăratul“ Austriei, la capul unui stat străin, a conspira și a se săruta cu inimizii patriei noastre e o trădare! Oare lua-i-va cineva la răspundere? Făcând lucruri desfrânate fără pedeapsă, oare noi subjugăți să fim?

Drept este. Biserica noastră gr-catolică, în tot timpul condusă cu înțelepciune convenită, nu poate fi răspunzătoare pentru faptele unor preoți cu simțăminte desfrânate. Biserica noastră catolică stând totdeauna la culmea chiemării sale s'a luptat și se luptă pentru bunăstarea sufletească și materială a poporului, pentru drepturi naționale. A se lupta ziua-noaptea pentru prosperarea poporului rumân, pentru respectarea individualității lui, e o datorință, un drept, de la care nu o poate abate nimenea. Însă aceia, a căror luptă pentru drepturile poporului e ținută în contra statului, cari conspirează cu străini și pretind de la regele nostru, ca să-și calce jurământul stricând dualismul și făcând iarăși o Austriă prin sfărmearea libertăților țerei ungurești: accia merg pre o cale revoluționară, care pretinde sânge și foc Preoții catolici adevărați creștini, biserica catolică, nu pot cugeta la așa ceva. Într'o biserică pot fi preoți desfrânați fără ca să atingă această împrejurare sanctitatea și dignitatea sfoi biserici. Într'o biserică pot fi trădatori de patriă, fără ca să atingă patriotismul acelei biserici. Pentru viitor am dori că patriotismul bisericii gr-catolice să nu fie atăcat din așa multe părți, din partea așa multor preoți, și ca preoții de la prelați să capete îndrumări cuvenite. Interesele bisericii sunt mai scumpe, decât nebunia unor oameni.

Încoale ne simțim de tot mângăieți după ce în fruntea preoților îl vedem pe Elisiu Moga, popa din Apahida. Popa Elisiu Moga, ca țiganul, și-a mâncat însuși și biserica; bărbat caruia mult mai bine i-ar șede stând în mijlocul unei pușcării, decât în casa domnului. Omul care-și mănă biserica, cum să nu-și mănânce și patria? După cele întemplate înaintea tribunalului din Cluj (vezi: Kolozsvár numărul din 12 junie anul curent) nu poate umbla multă vreme în patrafir, după ce nu-i om. Credem că superiorii îl vor lua la răspundere; dignitatea, omenia preoților gr-catolici, trebuie salvată prin aruncarea afară din biserică a acelor oameni, cari mult au păcătuit în contra moralității.

*

Omul cu oare-care cultură nu vrea a se băga cu sila într'o casă unde nu-i văzut bucuros. Conducătorii „marfelor“ la Viena aici

în Ardeal au primi știrea că în Viena nimenea n'a sta cu ei în vorbă; că să între la „împăratul“ nici vorbă nu este. Dar totuși au pornit. Conducătorul au intrat în antișambra consilierului Braun, de unde ușierii l'a aruncat afară. S'a dus la Szögyényi — l'aruncat afară; s'a băgat în sala Magistraturei, poliția l'a aruncat afară. Oare în interesul, în folosul poporului rumân s'au petrecut aceste lucruri? Oameni cu minte și serioși mângăieți-me: cu interesul cauzei „naționale“, mult pomenite, pe buze poate omul a face toate blăstămățiile, obrăznicile în societăți și viață? Mai apriat: în interesul cauzei naționale se pot suferi toți oamenii blăstămați precum e și părintele Eli-siu et consortes? D'apoi la noi cauza națională e contopită cu toate păcatele, scăderile, neomeniile singuraticilor, și omul mișc, care urlă în numele poporului, prin asta urlătură să mântuiește? Da, el se mântuiește, dar piere renumele poporului rumân.

*

Cioporul 4—5 zile s'a aflat în capitala Austriei, și presa vieneză în aceste zile n'a făcut alta, decât a demontat minciunile conducătorilor rumâni. Mai ales pentru aceste ne arde fața de rușine. Conducătorii cioporului vezându-se în strimtoare, au mințit lui, celor de acasă, lumii și Tribunei, adevă în sus, în jos, în laturi, în toate părțile.

Vom comunica telegrama Tribunei (nr. 111.) din punct în punct mincinoasă :

„Viena 27 mai. Aici se fac pregătiri grandioase (!) cu prilejul venirii deputațiunii rumânești la împăratul. (Minciună!) — S'au insinuat 300 de delegați (minciună!) Duminecă înainte de amiază primire oficială în sala festivă a curții sfatului capitalei și rezidenței imperiale Viena. (Primirea oficială s'a și făcut prin poliția imperială alungând pe membrii deputații din „sala festivă“ în mod nefestiv a curții sfatului!) Întâmpinarea prin deputații senatului imperial (!) ai orașului Viena Schneider și Lueger (minciună, senatul orașului a protestat în contra acestei aserțiuni; Schneider și Lueger sânt doi antisemiți fără nici o valoare); afară de aceea 37 de deputați de ai Bucovinei, Boemiei, Moraviei, Carintiei și Istriei au promis prezentarea lor (nu s'a ivit nici unul). Societățile do studenți de naționalitatea germană și slavonă vor trimite pro seniorii lor (n'a sosit nici unul), iar studenții rumânești vor face onorurile (cari au rămas în pungă). De la Curtea sfatului deputația va merge la Hofburg spre a cere audiență pentru zilele proxime (membrii dinaintea poliției nu s'au aprobat)

ci s'apro deal și-au luat calea). Duminecă după amiază rendez-vous în Prater, la care vor lua parte corporațiunile locale și reuniuni celice (la care rendez-vous nici cu funia nu i-au putut duce pe membrii deputații temându-se de poliția; — corporațiunile, reuniuni ca și 'n palmă). În poporațiunea vieneză pretutindena se manifestează simpatii (holoh și ris) pentru rumânoime. Din cercurile diplomatico (care, cine? Lueger?) și politice (va să zică din cercurile poliției) mai înalte (!?) (de bună-samă ușierii lui Braun și Szögyényi) au încurs numeroase (!!) întrebări la biroul partidului (biroul partidului înțelept fiind ne lasă în întunecime despre întrebările numeroase ale diplomaților!)“

Apoi iarăși Tribuna (nr. 113.)

„Viena 28 mai. Mai mulți ca trei sute (300 bărbați români, din toate părțile țării, între ei mulți preoți și țărani s'au prezentat. (Minciună! 220 de oameni se constatază cu toți sêrvitorii rumâni locuitori în Viena, vezi : Tribuna nr. 118.) Sâmbătă la amiază Dr. Rața fost primit (!?) în audiență de consilierul de stat baronul Braun în mod foarte binevoitor. (minciună). Dînsul a declarat că nu stă nici o pedecă în calea primirii deputațiunii prin împăratul (din care nu s'a ales nimic, așadară a mințit acela care în gura lui Braun a dat aceste cuvinte). Primirea festivă a deputații în Curtea-sfatului pe azi s'a amânât pe mâine, Luni, pentru împlinirea unor formalități, (întru adevăr, pentru că poliția i-a alungat.) Președintele dietei maghiare baronul Bánffy Dezső chie-mat la Viena a fost primit de ministrul Szögyényi, apoi ministrul Szögyényi a fost primit de împăratul (cu Bánffy Dezső la olaltă, care în Viena a fost a depuneri în mâinile „regelui unguresc“ jurământul de consilier intim ne având nici o treabă nici cu Rața, nici cu cioporul lui.) — Presentarea memorandumului în mâinile împăratului și primirea aceluiași prin împăratul e asigurată. (Minciună, despre care însuși Rața ne dă dovadă când zice (Trib. 118) „și așa în cuvertă sigilată am prezentat memorandumul la adresa Escel. Sale a șefului Maiestății sale.“)

Așa dară memorandumul dus cu atâta norod în numele „poporului rumân“ după atâta asigurare și primirea cea călduroasă, grandioasă, a ajuns într'o „cuvertă sigilată“, care în Ardeal punându-se pe postă s'ar fi putut espeda cu o cheltuială de 20 cr., fără rușine și ocară, fără risetul nemților, fără atâtea minciuni, seduceri, blăstămății și scandaluri . . .

Parturiunt montes et nascitur ridiculus mus!

*

Apoi mulți dintre conducători nu se află nici azi. S'a rășipit. După atâta trudă, după atâta glorie câștigată numelui rumân, cauzei

rumâne, n'au alergat în brațele noastre. Nici n'au contat la primirea grandioasă a ardele-
nilor subjugați. Raț președintele cioporului nu
se știe unde se află. Mulți zic că s'a dus la
scaltele din Baden, bolnăvindu-se. Oare ce
boală să aibă? I-au stricat stomachul minciu-
nile „comitetului.“ El se poate vindeca, dar
causa rumână multă vreme va fi de tot mor-
boasă după tradarea lui de patriă, după lovi-
tura de stat a cioporului vienez. Nici Coroian
nu s'a ivit multă vreme. Nici el nu s'a grăbit
în brațele călduroase ale Clujenilor. Dintre
Sibiieni încă nu să uflă mulți. Mulți zic că
toți aceștia s'au dus oblu la București să de-
samă Ligei culturale (!) despre faptele condu-
cătorilor, și despre rezultatul grandios al cio-
porului. Ori cum ar fi cauza rumână îi înglo-
dată; din bunăvoința lui Slavici multă vreme
nu va mai fi vorbă despre ea. Cine după gân-
dac pornește pe gunoiu ajunge!

*

E foarte interesanta lista despre mem-
brii deputațiunii. (Vezi Tribuna 118.) Din Cluj
și comitat d. e. Coroian n'a prins numai pe
un popă blăstămat Elisiu Moga, din Apahida;
iată popularitatea lui Coroian ad oculos do-
cumentată. Locuiesc în comitatul acesta peste
o sută de mii de rumâni; oameni cu multe
merite, culți, dignități rumânești, proprietari,
comercianți etc. Și în numele acestora în
Viena a vorbit un popă ticălos acărui blăstă-
mății sunt mai grele decât el însuși. Putut-a
acest om să ne reprezenteze pre noi, să vor-
bească în numele nostru, când numele lui nu
plătește nici o ceapă degerată. Poate să creadă
cineva că noi l'am incredințat pe popa din
Apahida, care și-a mâncat, ca țiganul bi-
serica, ca să ne reprezenteze pre noi cei
acasă rămași, cel ce pe spatele lui Podoba
s'a mântuit de temniță? Să poate supune că
multe sute de mii de oameni suntem una cu
popa Elisiu, cel blăstămat? Dr. Raț, preșe-
dintele comitetului și conducătorul deputații,
n'a prins nici un „do m n.“ Oamenii lui sunt
„e c o n o m i“ și „p r o p r i e t a r i“ precum sunt B o-
d e a M. (învătător alungat fără diplomă) B u-
z a n, B o g d a n G. B u l z a n A. toți din A g-
r i ș i; B a ț i a J. B a t J. din Secătură, L u p D.
proprietar (!) în Turda, (nu-l cunoaște nime!),
N i c o l a J. proprietar în Albac, (învătător alun-

gat), T e b a n, L u c a c i u economi în Căpuș etc.
Cine vor fi acești oameni? Unde sunt meri-
tele lor, ca să poată vorbi în numele rumâ-
nilor preste 90 de mii din Turda-Arieș? E c o-
n o m i: adecă zileri, năpsamăși; p r o p r i e-
t a r i: adecă proprietarii de colibi. Unde sânt
economii adevărați? Cine-i Lupul în Turda?
un nume fără om.

De pânura asta vor fi mare parte și cei-
alalți „subjugați“ din deputație. Ne mirăm de
Ludovic C i a t o, din Blaj, căruia mămăliga
i-se răcește în gură, ce baiu să aibă, ce să-l
doară? Din Blaj el singur s'a dus cu „de-
putația“. Doară i-se împuținează venitul, nu-i
avut încă? Ne mirăm cum de în Blajul în-
țelept, moderat, și cult, nu s'a lipit și de
C i a t o ceva înțelepciune și minte. Oare el
în numele Blajului să fie umblat la Beciu?
Nu-i vorbă; el a fost tras pe șfoară de dr.
Raț. În toată lista nu aflăm un nume care
ar fi în strânsă legătură cu cauza poporului ru-
mân; un nume, care în istoria rumânimeii ar
avea ceva merite, ceva fapte bune. Aflăm 220
de nume, numai nume acărora asemenea s'ar
putea afla încă sute de mii, și totuși n'ar
însemna nimic, n'ar reprezenta nimic, mai
ales n'ar reprezenta poporul rumân.

*

Avem d'a ne explica pentru ce folosim
noi mare parte cuvântul de „ciopor“ și nu
cuvântul de „deputație“. Despre deputa-
ție“ vorbă nu poate fi. Căci o „deputație“
totdeauna e trimasă de cineva. E esmisă prin
voturile membrilor ale oare-carei corporațiunii.
Membrii „deputațiilor“ sunt aleși după incre-
dere, din bărbații cei mai luminați, serioși
bravi ai oare-carei corporațiunii, cărora apoi
li se înmanază decret, mandat de represen-
tare. Alegerea de deputați în oare-care depu-
tație se face cu scopul, că acei oameni prin
trecerea, caracterul, mintea și înțelepciunea
lor să câstige onoare și stimă acelor corpo-
rațiunii din a căror parte au fost trimiși. Cine
l'a ales pre popa Elisiu de reprezentante?
Doară palerul P a p o l c z y? Cine i-au ales pre
„proprietarii“ și „economii“ necunoscuți? Oare
dacă ar fi fost vorbă de alegere, acești oameni
venit' ar fi în considerare? Fiind vorbă de
representarea poporului român, oare acesta
dat' ar fi mandat oamenilor necunoscuți, ob-

seuri, fără merite? Să concedăm: comitetul sibiian după o hotărâre forțată a avut mandat dela conferința rumână să așterne un memorandum Coronei. Dar n'a avut mandat ca să prindă oameni cu funia, să-i ducă în lanț la Viena, să-i arete acolo ca pre „representanții poporului rumân“, să facă nebunii. Aceasta nu a fost deputația rumânilor, ei a fost un ciopor de oameni despre acărora virtuți lumea nu știe nimic.

*

Când era Slavici cu treaba memorandumului în floribus în toată lumea urla, că Moesonyi și Babeș s'au vândut unguirilor; că fac impedeci, nu cumva „comitetul“ să-l ducă memorandumul la „împăratul“ care îi asteaptă pe rumâni. Strîga în lumea largă că unguirii pun pedeci nu cumva rumânii să ajungă la tron. Ungurii, Moesonyi, Babeș, Miron, Coriolan etc. apoi au stat de o parte, ca uneltele lui Slavici să făcă ce vor vrea. Ajuns-au ei la tronul împărătesc? Folosît-au ei poporului rumân? Fost-au ei primiți de nemți bine? Presa nemțască i-a băjocorit, poliția i-a alun-gat dintr'o crismă întralta, memorandumul rumânilor a ajuns într'o covertă bine sigilată, necetită, ne primită de nime. Oare ce vor minți acum Slaviceștii? Nu ne temem. Știu ei a minți, a falsifica.

*

Apoi că cei din ciopor cu totul să or-bească și ametaască lumea, președintele Raț, a adresat o „telegramă“ Maiestateii sale cu următorul cuprins:

„Cei trei sute de oameni (numai 220) de încredere (adeca fără mandate prinși cu funia), ai poporului rumân din Ungaria și Transilvania adunați în Viena își permit în numele și la însărcinarea celor trei milioane conaționali (cutezanță obraznică, o minciună colosală, statua minciunii rădicată înaintea curții împărătești) ai lor a asigura (nu s'a îndoit nimene) pē Maiestatea voastră imperială de lealitate necondiționată a poporului rumân (durere nu putem vorbi de o așa lealitate a lui Raț et consortes) și a ruga pē Maiestatea voastră de a primi încredințarea, că noi nu ne vom clătina în fidelitatea noastră“ etc.

Durere, fidelitatea lui Slavici a dispărut, a lui Raț nu se va clătina, că de mult să clătina lată câteva dovezi, din cercurile tribunșiștilor, despre fidelitatea necetinită acelor

oameni, cari au aranjat spectacolul mult ridicol vienez.

Buna Credință (nr. 124.) zice:

„... vom aduce fraților noștri de preste Carpați o dovadă vie despre rătăcirea lor în privința lingusirii cătră tron. Le vom arăta, că lupta trebuie îndreptată împotriva Capului Statului pentru motivul, că el și Casa Habsburgică e ocultul propagator a neînțelegerilor dintre naționalitățile din aceasta împărăție.“

Așa și Romanul din 7 iunie.

Am putea publica mai mari crudalități. Lucaciu, Albini, Coroian etc., cari s'au aflat în fruntea cioporului, de multe ori colindă prin București în treburi naționale. Ei se sărută cu bucureștenii; de la tribunșiști își ie presa bucuresteană impuls a scrie despre treburile noastre interne. Nu noi ne sărutăm cu ea; nu noi sîntem în atingere cu cercurile aceste. Și vîzînd atacurile presei bucureștene, brutalitățile comise zilnic față cu Corona, nici Tribuna, nici tribunșiștii, nici Raț, președintele cioporului, n'a protestat în contra acelora, n'a strîgat: Nu loviți în Coronă, că fidelitatea noastră e necondiționată, neclătită! Toți au tăcut și tac. D'apoi oare din ce constă fidelitatea unui supus? Din aceea, că el însuși să nu lovească în Coronă, dar să se bucure când o vede lovită prin alții? Aceia cari și-au depus fidelitatea lor pē hîrtia unei telegrame, și-ar da mai mari dovezi despre fidelitatea lor, dacă ar protesta în contra acestor lovituri. Cine crede lui Raț, lui Lucaciu, Tribunei, lui Albini etc. că sunt fideli? Nimenea! Ba ne mîncă tot odată și fidelitatea noastră. Fidelitatea rumânului astăzi e o minciună; o vorbă goală, o jucărie în gura acelora, cari zilnic lovesc în Coronă.

*

Avem d'a constata că Tribuna, și oamenii obscuri din jurul ei, comedianții politicieni, se duc în străinătate ca să rēpească din partea prescii vr'o pagină satisfăcătoare în treaba cu memorandumul la împăratul; mai ales recurg la foile antisemitice d'ale lui Lueger et comp., dar nu se provoacă la comunicatele prescii vienezce. Presa vieneză unisono s'a declarat în contra colindărei la Viena; pre oamenii noștri, căci tot din trupul nostru sunt ei, îi

fac de rîs și de bajocură. Pentru ce nu reproduce Tribuna comunicatele presăi vieneză? Pentru ce merge la Berlin, și mai departe, când treaba noastră s'a isprăvit în Viena, înaintea ochilor presăi vieneză? Pentru-că n'are nimic d'a reproduce fiind scandalul, spectacolul meritat în mod cuvenit.

*

În urma urmelor ni-ar plăcea a ști, câți au fost membrii „deputației monstre“, și cum s'au prins, ales acești oameni. Căci după afirmarea Romaniului (nr. 1. iunie) au fost 500, după celelalte foi din Romania 800, 500, 400, 237 etc.; după telegrama lui Raț cătră împăratul 300, după alte foi rumânești 237, când a venit treaba la număr și numire, Tribuna n'a știut arăta numai 220 de persoane mare parte necunoscute, arătându-se oameni

locuitori în Viena, cari nu pot recurge în trebile noastre din Ungaria. Apoi alesu-s'au oare acești bărbați de comitetul sibian după merite și caracter? Ba, S'a trimis pro ascuns apeluri prin comitate: Haidați la Viena! că ne chiamă împăratul. S'a strigat din deal porunca comitetului. Așa s'a adunat „deputația“. Conducătorii n'au avut știre înainte cine va veni, cine vor fi cei veniți; fi vor acei oameni cu trecere în societățile rumânești? Nu s'a știut nimic. Așa dară s'a putut duce tot omul scăpând din pușcăria oblu la Viena — de „comitet“ a fost primiți cu braț cãldurosă. No, domnilor, dacã treaba aceasta s'a isprăvit cu cale apoi atunci treaba noastră națională e treaba dracului.

Criș-Criș.

RESPUNSURI.

I.

Redacțiunei Ziarului

„Buna Credință“

BCU Cluj / Central University Library Cluj
București.

Le facem multă onoare, când stăm în vorbă cu oamenii dela ziarul Buna Credință din București. Cu data 2 mai anul curent de la capul acestor oameni am primit următoarele rînduri:

„Stimate Domnule Moldovan, azi am primit în Redacția Ziarului „Buna Credință“ primul Nro — adică nr. 7. al importantei Dvoastră Reviste. Vă rog respectuos să binevoiți a ne trimite — dacă e posibil numerile toate de la începutul Revistei (1, 2, 3, 4, 5, 6.) Abia acum am început să mă ocup cu chestiunea abordată de liga culturală și cu argumentele aduse de Dvoastră împotriva demagogilor politici. Pentru ca să pot fi în clar cu totul (audiatur et altera pars), Vă rog foarte mult să-mi împliniți cererea. Ziarul nostru se va trimite în schimb. Al Dvoastră cu toată stima

Septimiu Sever Darius m. p.
prim-redactor la Buna-Credință.

Numerile ceruți s'au espedat. Am așteptat din partea d-lui Darius ceva serios, cu cumpăt. Ni-a sosit foaia Dsale, însă ce vedem? Cum e mutul mai voinic, — Buna Credință s'au dus mai de parte de cât toți „demagogii politici“ ai regatului rumân lovind

în regele nostru cu o brutalitate ne mai pomenită, dându-ne tot odată sfatul că noi rumânii trebue să lucrăm a sfărma tronul Habsburgilor. Revista noastră a observat (nr. 8): „Dapoi ce cugetați voi, în a căror inimă n'a prins încă rădăcini dinasticismul, alipirea cătră tron, cari v'ați dedat cu alungarea voivozilor parveniți, cu voivozii armeni, sași, greci, cu Potcoveștii, cumcă noi suntem în asta privință de o pănură cu voi?“ Apoi mutul cel voinic a mai mințit că la noi „nu-i liberalism, presa naționalităților e persecutată, ziaristii rumâni și slovaci umplu pușcăriile“ etc. etc. și mai multe verzi-uscate cu frazurile megalografiei indatite în „Orientul cult“. La aceste am răspuns că toate sunt minciuni.

La aceste vine ziarul Buna Credință (nr. 136) cu următorul răspuns:

Iudavênzătorul. Dintr'un biet seminarist rumân să ajungi profesor de limba și literatura română la o universitate ungurească, fără să cunoști de cât pe jumătate atât limba cât și literatura pe care o predai, — aceasta numai în „fericita“ Ungarie se poate întempla. Ast-fel a ajuns Moldovan Gher-

ghely, acela, care și-a vândut pe un blid de linte nația și logea sa.

Nu ne-am ocupa de loc cu „Iuda vânzătorul“, care își face cursurile de limba și literatura română la păreți, căci studenții români nu voesc să-i asculte stărpiciunea literară.

Dar ceia-ce ne împinge să-i facem onoarea unei polemii este revista sa „Ungaria“ — un canal de scurgere a injurăturilor triviale la adresa Românilor și un monument de falsificare a istoriei noastre vechi și contîmpurane.

Acest domn atacă cu violență liga culturală, pe conducătorii românilor Ardeleni și are o deosebită predilecție de a scoate pasagii rupte din ziarurile române de aici, pe care le comentează într'un mod sucit și ridicol. De ex. într'un număr trecut al ziarului nostru am zis următoarele:

„Ce constituțiune, ce liberalism mai poate fi în Ungaria, ce bun simț elementar măcar, ce cultură mai pot avea Ungurii, când presa celorlalte naționalități e persecutată și sugrumată, când ziariștii români și slovaci umplu pușcăriile, când chiar femeile române sunt batjocorite în public pentru că își vorbesc limba lor maternă etc.“

„Renegatul“ însă spune, că toate acestea sunt minciuni, de vreme ce actualmente nici o femeie n'a fost batjocorită etc. Dar n'a fost închis Slavici, Albini, Pop, Macaveiu etc. etc. N'au fost batjocorite femeile române din Cluj de cătră chiar studenții universitari unguri, care formează noua generație a liberaliei și cultei Ungarie? (Va urma.)

S. Sever D.

Dl. S. Sever D. și într' aceasta încă a mințit a promis că „Va urma“ ceva însă n'a urmat pâna 'n ziua de astăzi nimic.

Dl. Septimiu Sever Dariu e nebun. În interesul siguranței publice ar trebui așezat în oare-care institut de sanatate. Zice „Ziariștii rumâni și slovaci umplu pușcăriile.“ Și amintește pe Slavici, Pop, Albini, Macavei. D'apoi slovacii unde sunt? Oare cari sunt de înțeles sub doi „etc. etc.“ căci mai mulți ziariști rumâni arestați nu cunoaștem? Așadară este vorbă de 4 (patru) ziariști rumâni, și nici de un slovac. De 25 de ani, sub regimul uiguresc patru ziariști rumâni „umplu pușcăriile“ noastre. Oare Slavici, Albini, Pop și Macavei așa mari hoți să fie: să fiie apți (de 25 de ani încoace) a umple toate pușcăriile din Ungaria? Apoi Albini a fost închis la acusa unui rumân vătămându-l pe acesta în onoare, după-ce ziariștii rumâni la noi așa se joacă cu omenia altora, precum se joacă cu numele poporului rumân.“

„Scoate pasagi rupte din ziarurile române de aici (București) pe cari le comentează într'un mod sucit și ridicol“.

Așa-dară după pasagile rupte de mai sus avem d'a înțelege că patru rumâni pot umple de 25 de ani toate pușcăriile din Ungaria, tot odată și în numele slovacilor. Însă să nu l facem de rîs pre Dl. Dariu.

Numai una. Noi nu suntem de vină dacă afirmările, zîslele ziariștilor de dincolo de Carpați luându-se la critică, sînt ridicole. Așa-de ridicolă-i zîcerea dlui Dariu despre Revista noastră, c'ar fi „un canal de scurgere a injurăturilor triviale la adresa rumânilor și un monument de falsificare a istoriei noastre vechi și contîmpurane.“ Nu se poate, căci după părerea lui Dariu, prim redactor la Buna Credință, Revista noastră e de mare „împorantță“ care e „studiată“ cu atenție chiar însuși de dl Dariu, ca și el să poată combate nebuniile „demagogilor politici“. Revista noastră e un sbiciu, cu care să sbiciuesc oamenii cu doue fețe, pre cum e Dariu; toată nebunia, ticăloșia, falsificările, păcatele naționale care mult sunt lăudate de oamenii pre cum e și Dariu.

Avem noi hasnă din lăudarea păcatelor? Și iată după-ce nu-l lăudăm pe dl Dariu care ne 'nvață ca să resturnăm tronuri — Moldovân Gherghel e „Iuda vânzătorul“.

Dle Babes! Oltuiți-l pre dl Dariu să nu turbe de tot!

II.

„În numele“ junimei academice de la universitățile din Cluj, Budapesta, Graț și Viena a apărut o „Replică“ la răspunsul dat de junimea maghiară „Memoriului“ studenților Universitari din România.

O minciună colosală. Căci „Replică“ aceasta n'a fost vezută nici de un student universitar din Cluj, nici din Budapesta. Junimea de la universitatea din Cluj va și protesta în contra acestei „Replice“. Tipăritura e îndopată de minciuni. Petritele cele mai scumpe în fundamentul politicii noastre sînt minciunile obraznice.

Ce ne atinge pre noi să afla la pagina 123. Iată minciunile obraznice:

„Acest individ se numeste Moldovân Gergely! (Drept e.) Cine este acest domn? Un neomaghiar de origine armeană. (Minciună.)

Știe și ceva rumânește, (no-no) ear la vremurile grele face guvernelor maghiare — serviciul (ho ho!) a să afirma — rumân (Minciună.) În literatura subțire s'a destins (la maghiari) prin câte-va paraflete (nici una) în care își bătea joc de rumâni (pre'cum e Căsuțan, Baltes, Slavici și hărmăsarii ceialalti dela Institutul Tipografic). În tinerețele sale, se zice, (cu drept) că ar fi fost înscris la dreptori (da), dar examene n'a făcut (toate), nici vr'un titlu academic n'a obținut (a făcut 3 examene de stat). După-ce profesorul Dr. Silași a fost destituit (multă hasnă a avut literatură rumână și neamul nostru din profesura lui!), guvernul maghiar avea trebuință pentru catedra literaturii rumâne de un rumân patriotic (firește! nu de alui Slavici, care zice că trebuie lucrat în contra tronului). L'a și găsit în persoana dlui Moldován Gergely. Și cum nu, când acest domn, cu puțin mai înainte (de 10 ani) ocupă funcțiunea unui sub căpitan de poliție (minciună, a fost tisztelebeli (honoris causa) subcăpitan, despre ocuparea acestui post nici vorbă n'a fost). Acest stimabil ca să se arete răcunos-că'or panmaghiarismului (n'a fost nici o trebuință, după-ce n'a cerut de la guvern nimic) l'a luat în apărare în Contra Memoriului bucurestean scriind un nou pamflet în contra rumânilor (va să zică: rumânilor nebuni). Evident că caracterul nostru național nepătat (minciuna nu poate face pată) nu ne iartă a ne scobori (ho-ho!), la dl ca să discutăm cu el naționalitate (mai ales dacă omul sus șezător n'are argumnite fiind prins cu mâna în sac). Sunt oameni cărora nu se răspunde! (va să zică: sunt oameni, cari nu știu răspunde!)“

Minciuni din vorbă 'n vorbă. Moldován Gergely e român; a crescut în străină. Episcopii gherleni: Vancea, Pavel; canonicii, preoții și clericii din timpurile acele, întorcându-se la casa părintească a lui pot dovedi: că-i român. Accia dară care zic că-i de origine „Neomaghiar-armeană“ mințesc. M. G. a fost un școlar eminent; adeptus esamênul de maturitate cu eminentă; ca iurist în Cluj a ascultat la iură 4 ani, a depus toate esamenele semestrale, are absolut și atestate despre trei esamene de stat. Dup' aceasta vrând a cunoaște treburile administrative și iudiciare fișpanul Clujului l'a denumit „subcăpitan

de onoare“ în magistratura Clujului, de a lucrat în treburi iudiciare patru luni de zile (iată treaba mult pomenită cu poliția), apoi s'a denumit, ca om cualificat de inspector de scoale și după zece ani (de bună samă a învățat ș' a scris într'acești ani, nu ca ceialalți semizăi netrebucii și leneși) l'a transferat la catedra din Cluj. D'apoi oare e ceva lucru păcătos din partea unui tiner care a vrut să lucre la o magistratură? Noi cunoaștem profesori universitari în București cari au patru-cinci ofiții odată. Ca profesori sunt și birtași, și advocați și judecători, și Dumnezeu știe ce. Cumularea feliuritelor oficii într'o mână — unde se află astăzi în Europa? La noi e păcat dacă un tiner caută după lucru; după muncă serioasă ajunge la mai mari posturi; în Rumânia poate profesorul universitar tot odată fi polițai, și crișmar și finanț, e ceva lucru natural. Un profesor care nu ocupa 5—6 posturi, e neghiob.

Așa dară „junimea universitară“ neesistentă (de bună samă dl Slavici e ascuns sub aceasta mantauă) despre noi a îngrămădit o mulțime de minciuni, și pentru aceea nu se poate „scobori“ la noi ca să discute cu noi.

Apoi dupăce junimea nu se „scoboară“ la noi, nu rămâne alt modru, ca să ne suim noi la ea — căci trebuie tot să ne 'nțelegem la olaltă. Ne vom sui și o vom scutura un pic, căci nouă ne place când junimea o vedem luptându-se sub stindardul dreptății, cu arguminte drepte, loiale, dar nu ne place când o vedem întrebuițată, ca o marfă, spre împrăștiarea minciunilor, reului; când o vedem în serviciul urii, prostii a oamenilor de tot turbați, antidinastici, și nepatrioți.

Trebue numai așteptat puțin.

Grig. Moldovan.

APEL.

După fiascoul vienez n'avem mai mult nici program, nici comitet. Programul s'bian, prin comitetul care a pășit pre o cale revoluționară, s'a sfărțicat în dăraburi. Poporul rumân din

Ungaria, prin o mână de omenii s'a compromisat; s'a vătămât în simțul său patriotic, în loialitatea sa față de regele Ungariei.

Avem d'a ne mișca căci vedem

esaltații României încă se amestecă în treburile noastre.

Noi ce-i ce stăm pe teren constituțional, avem d'a ne aduna și d'a ne organiza: avem d'a ne alcătui un program după care să lucrăm, să hălăduim. De 25 de ani ne conduc „semi-zei naționali“ fără nici un rezultat, și prin ei am ajuns la o lovitură de stat.

Sub ochii noștri stau două memorande: memoriul junilor din Graz și a rumânilor vienezi, austriaci. Așa dară gravaminele ale rumânilor sunt depuse în aceste două acte. Treaba rumânilor se poate dar revizui prin examinarea acestor gravamine.

Toți acei bărbați cari voese o revizuire și alcătuirea unui program ru-

mănesc, sunt rugați a ne înștiința despre aceasta a lor voință. Accia cari au săvârșit lovitură de stat mai mult nu pot vorbi în numele nostru care suntem de simțeminte constituționale. Trebuie să protestăm și în contra amestecului celor din România în treburile noastre. Ori-căți-vom fi, să ținem la olaltă. Noi îi vom provoca pre toți amplotiații și bărbații serioși în treaba aceasta. Aibă tot omul numai o față: sau austriacă, sau patriotică; mai mult nu vom șede în două luntre.

După primirea înștiințerilor, comitetul clujan, în acărui nume s'a edat acest Apel, va face cele trebuincioase.

Cluj, 15 iunie 1892.

Grigoriu Moldovan.

BCU Cluj / BIBLIOTECĂ DE CĂRȚI / City Library Cluj

Ni s'a trimēs :

G. Sion: Una sută una fabule, ediție populară. Editura Librăriei Ciureu, Bașov 1892. Prețul 30 cr, cu portretul autorului.

Critica cei mai potrivită se află ca pre-cuvântare la începutul cărții:

„Una sută una!... floricele alese
Din grădina mare a lumii culese!
Îngrijite bine, cu plăcut miros,
De gust, de plăcere, și chiar de folos!“
Astfel strigă 'n piață un grădinar care
S'așezasd 'n cale cu flori de vânzare.
Însă o cochetă care se 'nvêrtia
Merou printre oamenii, și merou cârtia,
Acca ne 'mpăcată doamnă efemeră,
Care se numește Critica severă
Să oprește 'ndată drept le grădinar
Și îi zice iute, cu un ton amar:
„Astfel lanzi marfa ce mâni poate moare?“
Grădinarul zice: „Flori nemuritoare
Nu voi zice, doamnă, că vënd aziăzi eu;
Dar zic că-'s frumose, căci sunt luciul meu!“

Alois Melcher: Epistolele către un preot tânăr, traduse de membrii societății de

lectură „Inocențiu M. Clain.“ Partea II. Gherla 1892.

Napoleon Bonaparte la școala din Brien.

Statistica judiciara din România pe anul 1886. București.

Acte și documente relative la istoria renașterii României, publicate de Ghendie Petrescu, episcop de Argeș, Dimitrie A. Sturza și Dimitrie C. Sturza, Prețul 15 lei.

Două tipărituri.

Har Domnului în memorande nu suferim lipsă. E vorbă despre Replica junimei academice și despre memorandumul sibian.

În numărul venitor ne vom ocupa și de acestetipărituri. Astădată n'avem destul loc ca să putem critica toate falsificările cu care avem treabă în-trênsêle.

 Posta redacțiunei.

X. X. Cluj. Știudul asupra teatrului naț. maghiar s' va comunica în numărul viitor.

I. Tl. Pecoiu. S'a espedat. Așteptăm d'ale poporului.

A. P. Kis-Tikvány. Revista s'a trimis.

B. M. Trit. Numărul de probă s'a espedat.

J. M. Dej. Dvoastră întrebați: Ce ar face oare legiștii și patrioții din regatul rumân cu grecii, ovreii, cu turcii s'au cu fii altelor neamuri, dacă aceștia ar cere ajutorul altor domnitori în contra regimului rumânesc? Răspundem: I-ar spânzura de limbă, sau i-ar espulsa. În contra regimului unguresc însă tot bitangul, tot mișelul, tot obraznicul poate face, fără pedeapsă ori-ce. După părerea lor ungurul în țara sa, cu legea sa, prin parlament și regimul său nu poate nici mișca ca să nu-l vateme „liberalismul”: să nu-i atace pre rumâni. Auziți? Liberalismul! Liberalismul, care după părerea legiștilor stă din fără de legi, fapte anticonstituționale, illoialitate și vâpae contra statului unguresc. Toate sunt cu cele. A beli vr'ou ungur, alacăța cu ștreang: — e faptă patriotică, națională măreață, o virtute; a ne uita însă chior la oare-care rumân: e brutalitate, păcat ne mai pomenit. Mare noroc că popoarele Europei n'au învățat liberalismul dela coconășii Orientului nici în trecut, nici în viitor nu-l von învăța. Liberalismul în regatul rumân e ceva nou de care abuzază în present zilnic tot ticălosul.

C. C. Abrud. Nu v' faceți de ris! Dvoastră credeți că inteligența rumână constă din acei oameni, cari poartă nădragi, mănusi, și cilindru, sau putem zice și reverenți. Inteligența omului nu depinde de la marfa, din care îi sunt făcute vestmintele. Un om poate fi inteligent și în vestmintele de habă. Un om poate fi cu mult mai inteligent decât acei proști, cari s'au dus în numele altora la Beciu. Boul poate merge la Beciu, ca bou să va înturna totuși. Balteș d. e. de ar purta nădragi de porțelan tot prost va fi el. Dacă ați avea drept apoi inteligența omului s'ar putea cumpăra cu câți-va floreni, cumpărând mănusi, cilindru și nădragi. Noi la „inteligența” noastră aflăm multă prostie încă. Mulți dintre inteligenții noștri sânt neciopliți, dur, mai proști decât țeranul din Câmpeni. Starea aceasta obvine din cauză că mulți sunt de părerea Dvoastre crezând că a deveni „inteligent” e destul a cumpăra mănusi, cilindru și nădragi.

G. A. Budapesta. Așteptăm urmarea.

T. G. București. Dl. Jon Lupulescu raportorul Ligei culturale (?) la apelul nostru din nr. 6. un cuvânt n'a dovedit din cele scrise în Răportul său (pag. 109—110) împrăștiat prin lume despre noi. Așa dară, după două luni ne putem enunța judecata definitivă: Dl. Jon Lupulescu, raportorul Ligei culturale din București e un om mincinos, raportor de minciuni.

D. D. București. Dvoastră faceți o comparațiune între Liga culturală (?) din București și între Kultur-Egyletul ungarilor din Ardeal. N'aveți drept. Kultur-Egyletul lucră pentru cultura omenească în Ungaria, adică în țara ungarilor: cu alte state n'are treabă. Avera s'a o-a mânt. În câți-va anipreste un milion de floreni; rațioțiunul Kultur-egyletului arată elocarea ultimului crucer; toată lumea își poate lua cunoștință despre cheltuelile cele mai mărunte, nici nu se amestecă în treburi politice. Ținta Kulturregyletului așa dară e curat culturală încrând numai între hotarile patriei. Liga se amestecă în treburile altor state; face o politică de tot mare, care dacă ar învinge s'ar răsturna state. (Coadă țercii e mare putere însă n'are.) Apoi ce ne interesează și pe noi despre rațiociniul Ligei nu știe nime nimic. Publicul nu știe nimic ce s'a făcut cu banii adunați cu gură mare. Avera Ligei (pöstö o sută de mii de lei), a scăzut la osumuță mică; fără ca se știm ce s'a ales din ea. Atâta știm că s'a făcut un Memorand, un Răport în contra ungarilor, s'au îmbăt 8 serbi și 8 greci, s'au ținut congrese. Dar ținta culturală cum s'a apropiat? Pre public mai mult l'ar interesa ținta culturală, decât minciunile lui Lupulescu colportate cu banii scumpi ai Ligei. Aceste minciuni nu pot avea nicio valoare. Sau când este vorbă d'a lumina poporul: tr'ebue el îndopat cu minciuni? Până când Liga culturală (?) din București se va ocupa cu treburile Europei, lumii pân'atunci în treaba sa nu va folosi nimic. Pentru acea Kulturregyletul din Ardeal. e una și bună, Liga din București e alta și de tot rea.

R. Turda. Mulți zic că banii, ciorecii și reverendele membrilor din deputația vestită la Beciu s'au trîns de bucureșteni prin Diamandi Manole, marele comerciant, din Brașov. Banii și vestmintele s'ar fi împărțit în Beciu nu cumva mulți acasă să rămână. Însă noi așa ceva nu credem.

G. H. Oradia-Mare. Wo ist die Katze? Unde-i memorandumul sibienilor? Ce s'a ales din el? Nici însuși dr. I. Raț, președintele deputației „a 3.000,000 de rumâni” nu ne-ar putea da răspuns în treaba aceasta. Noi însă credem că s'a perdut în canalele Vienei; nu mult îl caută nici însuși „comitetul național,” el încă se bucură că s'a mântuit odată de el.

Dupăcc Revista noastră numai de zece ori apare p' an, numărul viitor va eși de sub tipar în luna lui septembrie.

Redacțiunea.

Toți acci st. abonați cari cu prețul Revistei sunt în restanță sânt rugați pentru plățirea dătorielor.

Administrațiunea.